

200A-1938

ТОШКЕНТ ИСЛОМ УНИВЕРСИТЕТИ
УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАЙЛАР
АКАДЕМИЯСИ АЛИШЕР НАВОИИ НОМИДАГИ
АДАБИЁТ МУЗЕИИ

ЗАХИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР

МУБАЙЙИН

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ХАЛҚ МЕРОСИ
НАШРИЕТИ

ТОШКЕНТ — 2000

Бобур З. М.

Мубаййин /Масъул муҳаррир: А. Рустам/. — Т.: А. Қодирий номидаги халқ мероси нашр., 2000. — 184 б.

Сарлавҳада: Ўзбекистон Республикаси ФА А. Навоий номидаги адабиёт музейи.

«Мубаййин» — Заҳриддин Муҳаммад Бобурийнинг ислом дини асосларини баён этувчи йирик асаридир. У беш қисмдан иборат бўлиб, биринчиси «Эътиқодия», иккинчиси «Қитоб ус-салот», учинчиси «Қитоб ул-закоат», тўртинчиси «Қитоб ус-саъм» ва бешинчиси «Қитоб ул-ҳаж» деб аталади. «Мубаййин»да диний масалалар бутун тафсилотигача чуқур билимдонлик ва юксак бадийи маҳорат билан ўз ифодасини топган. У ўзбек тилида яратилган эътиборли асарлар туркумига кирган бўлиб, ўзбек тилининг шираси ва бойлигини тудалишича ақеътирадиган диний ва бадийи адабиётнинг ерқин намунаси ҳамдир.

Қитоб кенг ўқувчилар оmmasига мўлжалланган.

ББК У31 + 86.38

Нашра таяёрловчилар: САЎДБЕК ХАСАН,
ХАМИДБЕК ХАСАН
Масъул муҳаррир: АЛИШЕР РУСТАМ

25607
2

2000
А 1938
Res. UK

М 4702620102—218
М361(04)—2000 —2000

ISBN 5 86484-073 4

© Ўзбекистон Республикаси ФА Алишер Навоий номидаги адабиёт музейи, 2000 йил.
© А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2000 йил.

БОБУР ВА УНИНГ «МУБАЙЙИН» АСАРИ

Жаҳон маданиятига ўзининг бой мероси билан катта ҳисса қўшган буюк бобокалон шоиримиз Захириддин Муҳаммад Бобур фаннинг турли соҳаларини яхши билибгина қолмай, уни ривожлантиришга ҳам ўзининг муносиб ҳиссасини қўшган. Бутун жаҳонга шуҳрати кетган «Бобурнома» асарида турли илмлар ҳақида қимматли маълумотлар баён қилинган. Шу биле бу қомусии асар фаннинг турли соҳаларидаги олимларни кундан бери қизиқтириб келган ва келмоқда. У мусиқа ва ҳарб иши илмларига оид ҳам махсус рисолалар яратган. Бобур бадий ижоднинг ранг-баранг жанрларида қалам тебратган буюк сиймо ҳамдир. Унинг баракали ижоди асрлар мобайнида халқимиз тарихининг ёрқин саҳифаларини ташкил қилиб келган. Шоирнинг шеърят назариясига бағишлаб ёзган «Аруз рисоласи» асари Алишер Навоийнинг «Мезон ул-авзон» асаридан кейин туркий халқлар адабиётшунослиги фанини ривожлантиришга қўшилган муносиб ҳиссадир.

Бобур ижодида «Мубаййин» асари ҳам алоҳида урин тутадир. Бу асарни урганishi ишлари Ўзбекистоннинг ўз истиқлолига эришганидан сўнггина рўёбга чиқа бошлади. Бу асарни урганishi ва унинг матнини нашр қилиш бўйича қатор ишлар амалга оширилган.

Бобурнинг ушбу асари нафақат адабиётшунослар, балки исломшунос, тарихчи, файласуф, иқтисодчи, тилшунос, педагог ва бошқа қатор соҳа олимлари учун қимматли манба бўлаолади. «Мубаййин» асари утмишимизнинг бой маънавий мероси билан хур халқимизнинг баркамоллик йўлидаги саъй-ҳаракатлари, айниқса, ёш авлодни тарбиялашда катта аҳамият касб этиши шубҳасиздир. Бу асар ислом дини руқияларини баён қилишга бағишланган бўлиб, маълум вақтга қадар илмий жамоатчилик эътиборидан четда қолиб келган эди. Бу

асарнинг биринчи боби иймон масалаларига бағишланган бўлиб, «Эътиқодия» деб аталади. Бобур бу асарни фарзандлари Хумоюн Мирзо ва Комрон Мирзоларга ислом илминини эгаллашлари учун ёзиб қолдираётганликларини кўнидангина баён қилади.

Билмасен эй хўжаси е фарзанд,
Жигарим оирла жонима шйиванд.

Масъалаларки, ул зарур эрди,
Билмасанг дининга қусур эрди.

Етти кунгелумгаким йиғиштурсам,
Наам тартибида сянгиштурсам,

То ани забт қилгасен осон,
Ул масойилини бидгасен йаксон.

Тонглалик қувдаким ҳисоб улган,
Манга ажру сенга сазоб ўлғай.

«Мубошши» асарининг кини қисмида ҳар бир мусулмон учун амал қилиниши зарур бўлган шартлар устида гап боради. Аввал беш фарз — иймон, салот, закот, савм, ҳаж ҳақида қисқача тухтаб утилади. Сунгра беш фарзнинг аввалгиси, иймон ҳақида тафсилоти билан баён қилинади. Бу бобда Оллоҳнинг узигина маъбудлиги, фаришталарнинг мавжудлиги, муқаддас китоблару анбиёларнинг барҳақлиги, охират кунининг ва барча яхшилигу ёмонликлар яратувчининг иродаси билан содир булиши ёрқин мисралар орқали ифода этилади. Ҳақ субҳонаҳунинг субутий сифатлари — ҳаёт, илм, иродат, қудрат, самъ ва басар (эшитиш ва куриш), камол, тақдирга ишорат қилинади. Китоби «Эътиқодия» да Муҳаммад (с.а.в.) Пангамбаримизнинг фазилатлари, меърож сифатларига алоҳида ишорат қилиниб, унинг саҳобалари Абу Бакр, Умар, Усмон, Алиларнинг динишига зийнат берганликлари тафсилоти билан бирмабир айтиб утилади. Кейин Аҳли Қибла, мазҳаб имомлари ва бизнинг муқтадомиз Абу Ханифа ҳақида таъсирчан мисралар моҳирлик билан битилган. Бобур зоҳид, фосиқу яхшию ёмон орқасида намоз ўқишлиши жойиз эканлиги масалаларига ҳам алоҳида урин берган. Рисоланинг бу бобида охират кунин, бандаларнинг

сабоғат жавоби, номаи аъмоли, мезон, аросат, мавоқиф, шафоат, сирот, мушрикларнинг маъзиллиги, муъминларнинг мақоми, дузах, хавзи кавсар, бихиштга инжорат қилинади. Қитоби «Эътиқодия» илмий шароити ва илмий мошининг натижаю фондаси ҳақидаги масалалар билан яқуллашади.

«Мубаййин» асарининг кейинги бобларида намоз, закот, рўза ва ҳаж руқилари тафсилоти баён қилинади.

Захириддин Муҳаммад Бобурнинг ушбу асари маънавий жанрида ёзилган бўлиб, диний масъалалар олимнинг ўзига хоё баён услуби орқали чуқур билимдонлик ва равои тил билан тушунтириб берилади. Ислоҳ диний асослари бобма-боб бадний воситаларнинг санъаткорона қўлланиши натижасида ўқувчи ошига секин-аста ва мустаҳкам сингдириб борилади.

Бобур «Мубаййин» асарини яқинлар экан, бу асарни ёзишдан мақсад шоирлик маҳоратини кўрсатиш эмас, балки ҳақ нузда билган диний билимларини баён этиб, олам аҳлига сочиндан нборат эканлигини таъкидлайди:

Мен бу ганжимини ошкор эттим,
Борин дин аҳлига инсор эттим.

Ушбуларким дедим бўлди бобур,
Бордурур борча холасан лилолур.

Бу демакки ғараз Ҳақ эрдину бас,
Шеърү шоирлик эрмас эрди ҳавас.

Демак, Бобурнинг «Мубаййин» рисоласи диний-ахлоқий йўналишдаги ҳам диний, ҳам адабий асардир. Бу асарни маҳсуе илмий жиҳатдан ўрганиш энг аввало, Бобурнинг фалсафий ва диний-ахлоқий қарашларини аниқлаш учун зарур бўлса, иккинчидан, бу асарнинг маънавий ҳаётимизда тутган урни ва унинг диний ва бадний адабиётнинг ёрқин намунаси сифатидаги тарихий аҳамиятини белгилаш учун муҳимдир.

ҲАМИДБЕК ҲАСИНОВ

ЭЪТИҚОДИЙНА

БИ СМН-Л-ЛАХИ-Р-РАҲМОНИ-Р-РАҲИМ

Ҳаққа ҳамду сано адо қилдим,
Ҳақ оти бирла ибтидо қилдим.

Ибтидо қилгулиқ не ким бор-дур,
Қилмасанг оти бирла абтар-дур.¹

Қодиру баркамол Тенгри-дур,
Қоҳир², зулжалол³ Тенгри-дур.

Ҳар не-ким қилса ул қилур бешак,
Хар не-ким қилса ул билур бешак.

Мунтазир раҳматига гумроҳлар:
Муфтаҳир,⁴ қуллуғи билла шоҳлар.

Намон-у яхшиға умид андин,
Қурқмоқ андин-у навид⁵ андин.

Жисмида ҳар печак-ки қил булса,
Қил сени эл танида тил булса,⁶

Ҳамдига зокир улса ул тиллар,
Деса ҳамдини онлару йиллар.

Ул бариннинг каломи бир бўлғай,
Бори уз ажзига муқирр улғай.⁷

*Саййиду-л-мурсалиннинг⁸ наътларида
«алла-л-лоҳи алайҳи ва саллам*

Вожиб ўлди бориға шукри Худой,
Мустафо⁹ булди бизга раҳнамой,

Пулчисиз йулда ким бора олган,
Борса аввал қадамда-уқ қолгай.

Ким-ки Аҳмад киби-ки бадрақа-дур,¹⁰
Пулда юз хавф булса не боқа-дур.

Буйига чувт хилъат-и давлок,¹¹
Лот¹² оғзига илгиди тун чок.

Ул-дурур анбийо сарафрози,¹³
Қоба қавсайи¹⁴ махрам-и рози.¹⁵

Менга қилгил шафобатиңг ҳамроҳ,
Не дей узга алайка салла-л-лоҳ.¹⁶

КИТОБ НАЗМИНИНГ СЛАБИ

Билгасен эй хужаста-е фарзанд,
Жигарим бирла жонима пайванд.

Масъалалар-ки, ул зарур эрди,
Билмасанг дининга қусур эрди.

Етди кунглумга-ким, ингиштурсам,
Назм тартибида сиғиштурсам.

То ани забт қилга-сен осон,
Ул масоилини билга-сен наксон.¹⁷

Тонглалиқ кунда-ким, хисоб улгай,
Менга ажр-у¹⁸ сенга савоб улгай.

Ушбу нийят-ки, мен килип-тур-мен,
Ул масоили-ки, мен билип-тур-мен.

Жамъида саъй-у ихтимом қилай,
Сенинг отинга мен гамом қилай.

Бебақо дунно иши сахл-дурур,¹⁹
Дин ишини қилгай ул-ки, аҳл-дурур.

Дин-у донишда хар кун афзун²⁰ бул,
Давлат-у бахт ила Хумонун²¹ бул.

Комрон²² бул жаҳонда, давлат кур,
Йуз туман обру-йу иззат кур.

БЕШ ФАРЗНИНГ ТАЪЛОДИ

Уламо аксари деди бу мақол,
Чихл²⁴ фарз улди мубтад-и²⁵ аъмол.²⁶

Илм-и фарз элга мисл-и карз-дурур,
Талаби барча элга фарз-дурур.

Қим-ки аввал булса боллиғ-у²⁷ оқил,
Анга беш фарздур муни билгил.

Бириниймондур-у икинчи салог,²⁸
Бу иккинчи кешини учунчи закол.²⁹

Рамазон рузаси-шу лаж утамак,
Фарз-и айи улди ушбу беш бешак.

Элдин улди борига тоъат шарт,
Лек икида бор исгитоъат³⁰ шарт.

Ул ики, ҳажини шу закотни дер,
Булса гар исгитоъатинг бор бер.

Эмди бир-бир қилай бордин тахкир,³¹
Ҳақ таъолодини ўлса гар такдир.

АВВАЛГИ ФАРЗНИНГ БАЙОНИ

Бобур, аввалги фарз кил таъриф,
Ким бор инсонга аввал ул таклиф.

Бу-дур иймон мен айтайини, эшитинг,
Ҳар не дер-мен ани кунгулга битинг.

Муъманун биҳқа-ким³² булур таҳқиқ,³³
Қилгай иқрор тил, кунгул тасдиқ.

ОЛТИ МУЪМАН БИҲНИНГ ЗИКРИ

Олти-дур муъманун биҳ, эй муъмин,
Антаинн барчасини эшит мендин.

Аввал иймон Худога келтургил,
Ширк черигини³⁴ замиридин сургил.

Доғи бил-ким малак³⁵ эрур маъжуд,
Борчаси абд-у³⁵, Тенгри-дур маъбуд.³⁷

Бор учунчи китоб-и иқрори,
Тенгри тавфиқ булса дей бори.

Пана бил анбийосини барлақ,
Ру-и охири³⁸ доғи бил мундоқ.

Пана билги Худодни, эй хамдам,
Нахшилик булса, гар намоналик ҳам.

Ушбулар-ким борни деди Бобур,
Билга-сен-ким, муфассал-и нимон-дур.

Бу муфассал-ки, мен дедим ҳолни,
Лек филжумла бор-дур ижмоли,³⁹

Шархи бирла борни байон қилайни,
Билмаган булсангиз айон қилайни.

АВВАЛҒИ МУЪМАН БИХНИНГ ШАРХИ

Бу-дур нимон Худога келтурмак,
Ширк черигни замирдин сурмак.

Антқил, «Ло илоҳа илло-л-лоҳ»,⁴⁰
Ант, маъносидин ҳам ул огоҳ.

Қалима ушбу-дур муни тухтат,
Демаги фарз булди бир навбат.

Пана мундин кейин-ки келгуси-дур,
Бу ақойид-ким, ул дейилгуси-дур.

Билпил-у эътикодни мулча туз,
Жон-и кунглуида мундоғ ултурғуз —

Ким Худо-дур борини ҳаст эткан,⁴¹
Ер-у, кук-у, баланд-у наст эткан.

Бил-ки маъбуд-и босазо⁴² ул-дур,
Жумла-и халқдин сизо⁴³ ул-дур.

Ҳар не-ким бор-дур, ул йаратқан-дур,
Ҳастлик жарчасига қотқан-дур.⁴⁴

Бир-дур у нуқ шерик анинг ишига,
Ўхшамас ҳеч ишга ҳеч кишига.

Эҳтиёжи кишига йук-тур анинг,
Пору йовар⁴⁵ ишига йўқ-тур анинг.

Бор эди-ну ҳамша булуси-дур,
Не ким улгуси-дур, не тулгуси-дур.

Тешири кунлига⁴⁶ банда йул топмас,
Қачон-у кавда анда йул топмас.

Зоти анинг не жавхар-у не араз⁴⁷
Ишларида не иллат-у не гараз.

Теширининг зоти, оти элдек эмас,
Феъли бирла сифоти элдек эмас.

Ўз бошингча Худоға от демагил,
Ҳам таъаққул⁴⁸ қилиб сифат демагил.

Бор мавсуф⁴⁹ ул сифат бирла,
Ҳам мусаммо-дурур⁵⁰ ул от бирла.

Ким уни они под қилган-дур,
Ахли дин эътиқод қилган-дур.

ҲАҚ СУБҲОНАҲУНИНГ СУБУТИЯ СИФАТЛАРИНИНГ ТАФСИЛИ

Бор субутий⁵¹ сифатлари етти,
Ушбуларин салаф байон этти.

ҲАЙОТ СИФАТЦЕА ИШОРАТ-ДУР

Бирин бу еттидин ҳайот-дурур,
Ул ҳайоте-ки бемамот-дурур.

Бу ҳайот эл ҳайотидек эрмас,
Васфи Ҳақ эл сифатидек эрмас.

Тан-у жондин эмас ҳайоти анинг,
Ўхшамас халқға сифати анинг.

ИЛМ СИФАТИГА ИШОРАТ ДУР

Пана бири илмдур сифатларидин,
Олимун-а-гайб⁵² буздаи оғаридин.

Фикр-у андешадин эмас бу илм,
Касб ила пешадин⁵³ эмас бу илм.

Тоғда тош, тузда қум адалларини,⁵⁴
Анга зоҳир-дурур,⁵⁵ билур борини.

ИРОДАТ СИФАТИГА ИШОРАТ ДУР

Бил учунчи сифат иродат дур,
Билмаган ул-ки бесаъодат-дур.

Ўт қуяр, сув оқар иродатидин,
Сарбасар⁵⁶ ҳар не бор иродатидин.

Хостеиз ўт аро момуқ қуимас,
Оч ебон олам ошини туймас.

ҚУДРАТ СИФАТИГА ИШОРАТ-ДУР

Пана бир васфи Хаққа қудрат-дур,
Анда қудрат-дур, анда қувват-дур.

Бори ишда билнинг-ки доно-дур,
Ҳар не қилмоқта ҳам тавоно-дур.⁵⁷

Қуз юмуб очқунча қилур мавжуд,
Қуз очиб юмғунча қилур нобуд.

Хар не қилмақта қудрати бас-тур,
Олат-у воснта керакмас-тур.

САМЪ ВА БАСАР⁵⁸ СИФАТИГА ИШОРАТ-ДУР

Пана бил васф-и самъ-у васф-и басар,
Илмдин мунда ўзга маъно бор.

Бу эшитмак қулоқдин эрмас,
Ушбу кўрмакта куз мадад бермас.

Гар қоронғу-ву, гар поруғ булсин.
Гар йироқ бўлсин, гар новуқ⁵⁹ булсин.

Қурар-у эшитур тафовутсиз,
Ажз⁶⁰ пук-тур жанобида харғиз.

КАЛОМ СИФАТИГА ИПОРАТ ДУР

Яна бир калом-дур сифати,
Баркамол-у тамом-дур сифати.

Мутакаллим-дуру⁶¹ калом билла,
Не гил-у не оғиз, не ком⁶² билла.

Нуқталар, харфсиз иборатсиз,
Хақ адамға деди ниҳоятсиз.

Адам ул суз билла вужуд улди,
Мунча тор улди, мунча пуд⁶³ улди.

ТАҚДИРГА ИПОРАТ ДУР

Ер-у кук хар-не ходис-дур,
Теңри такдири бил-ки боъис-дур.

Қуфр-у дин, зуҳд-у, фиққ-у йахши—намон,
Теңри такдири бирла-дур йаксон.

Феълнингиз ҳар не-дур биллинг андин,
Памон-у йахши барча Раҳмондин.

Памон-у йахши-дур казоси анинг,
Пахшига-дур вале ризоси анинг.

Зоҳидига тегар тубан таъос,⁶⁴
Порлиқлар⁶⁵ фосикни бесабабе.

Зулм эмас тур эрур бори иши ҳуб,⁶⁶
Алл ила фазл эрур анга мансуб.

ИКИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Яна хайл-и фаришта-дур биллингиз,
Ҳар бириси бир ишта-дур биллингиз.

Бирн рокиъ-дурур⁶⁷ бири сожид,⁶⁸
Бирн койим-дурур⁶⁹ бири койид.⁷⁰

Бирн Ҳақ ёди бирла мустағрақ,⁷¹
Билмайини Ҳақдин узгани мутлак.

Келса гар катра йомгуре ерга,
Бор анинг бирла бир малак бирга.

Борса гар зарра туфроғи кукка,
Ул боришини соғинма узлукка.

Ҳар йоғини йоғса, ҳар еде елса,
Ҳар нима борса, ҳар нима келса.

Ҳар бир муаккил⁷² улди малак,
Гар ер аҳли-дурур, гар аҳл-и фалак.

Билингиз-ким фаришта ханли бари,
Нарли-ғу⁷³ модалиғдин улди барий.

Қуфр ила маъснати⁷⁴ билмас-лар,
Ҳақ буюргондин узга қилмас-лар.

Бу малак ичра турт-дур машҳур,
Отлари сафҳаларда-дур мастур.⁷⁵

Жабройил-у иккичи Исрофил,
Ҳар бириши бир ишқи таъйин бил.

Бор бурунғиси ваҳши келтурган,
Пана бири сур⁷⁶ ичра ҳам сурган.

Бириси ризқ еткурур элга,
Бирн эл умрини берур елга.

Иечасини башарға бил таъйини,
Хайр-у шар сабт этарларин ойини.

Икки тун, икки кун у-йу йулда,
Бирн унғ қулда-иу бири сулда.

Ҳар сувар рост айлаб узларига,
Қуринур аҳли қурб⁷⁷ кўзларига.

Пана баъзи фаришта-йи раҳмат,
Пана баъзи азоб учун мусбат.

Икиси гўр ичида-дур сойил,⁸
Шаклу ҳайъатлари баса ҳойил:

Бири Мукир, бири Накир-дурур,
Бори ҳукм илгида аспр-дурур.

Ушбу-лар бирла сиз намон булмаиғ,
Қуфр-у исёнга ҳамзабон булмаиғ.

Бандалик-дур буурса не чора,
Ўтф агар қилса, сурса не чора.

УЧИНЧИ МУЪМАН БИХНИНГ ШАРҲИ

Тенгрига бил-ки куб китоб-дурур,
Анда ҳам лутф-у ҳам иғоб-дурур.

Бу кутуб⁹ юздур-у йана уи турт,
Кимга-ким мукир улса тушсун урт.

Албийога келиб-турур бу кутуб,
Умматиға набишлари уқутуб.

Ўлек иймон ададға лозим эмас,
Мужмал иймон кутубға келтур бас.

Бу кутубдин-ки, турт-дур машхур,
Бири Таврот-дур, бири Забур.

Йана Инжил-у йана Фурқон-дур,
Эмди машхур оти Қуръондур.

Бу кутуб-ким аларга келди фуруд,¹⁰
Бири Мусо-дур у йана Довуд.

Йана Исо-дур-у Муҳаммад бил,
Ушбу тартиб ила таъққул қил.

Бу кутубки, дейилди баъзи оти,
Барчасини бил каломи-йу сифағи.

Сифати Тенгридин жудо эрмас,
Дема махлуқ-ким раво эрмас.

ТҮРТИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Қим-ки элтар Худодин элга пайом,⁸¹
Ул кишига бўлур пайғамбар ном.

Элга дерлар Худой аҳкомин,⁸²
Амр ила наҳй-у⁸³ хар не пайгомин.

Рост йул элга кўрсатурлар алар,
Яхшиявг сори элга рахбар алар.

Ушбу хайл улмаса далолатта,
Қолгай эл куфр ила зилолатта.

Бор-дурур жумла-ин анбийо маъсум,⁸⁴
Журм-у нсийон аларда-тур маъдум.⁸⁵

Зиллате топса гар бириенга йул,
Саҳв-у нсийон⁸⁶ била экандур ул.

ИШОРАТ АНБИЙОНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИГА ВА ҲАЗРАТИ МУҲАММАДНИНГ АФЗАЛЛИГИГА АЛАЙХИ-С САЛОМ

Анбийо Тенгри танлагонлар-дур,
Барча эл тан бу хайл жоңлар-дур.

Бор-дурур борча элга фазллари,
Хоҳ бўлсин фаришта, хоҳ парий.

Борчанинг афзали Муҳаммад-дур,
Борчанинг акмал-и⁸⁷ Муҳаммад-дур.

Борчанинг фазлини йнгиштурсанг,
Бир кишида борин сиштурсанг.

Фазли Аҳмадча булмагай ул ҳам,
Булмагай Аҳмад фазилатидин кам.

Ҳар набийнинг-ки ҳужжати бор-дур,
Бир булак хайл-у уммати бор-дур.

Лек, билким, Муҳаммад-и арабий,
Бор-дурур кофа-и улусқа набий.

Жумла-и анбийога ул хотим,
Борча махкум-у ул-дурур хоким.

Ҳатм улуб-дур анга пайгамбарлик,
Келмас эмди кишига бу йорлик.

Осмондин Масих чун келгай,
Шаръ-и — шаръ-и Муҳаммадин булгай.

Даъват эткай улусни бу динга,
Саъй қилгай бори бу ойнига.

Шаръича шаръ булмагай тавсух,⁸⁸
Килди хар шаръни ки бор мансух.⁸⁹

МЕРОЖ СИФАТИГА ИШОРАТ

Бир кеча Тенгрининг ишонатидин,
Фазл ила лутф-и бениҳоятидин.

Уммихоний⁹⁰ уйида эрди расул,
Жабройил осмонидин этти нузул.⁹¹

Жабройил олдида Буроқ⁹² чекиб,
Маркаб эрди Буроқ-у ул рокиб.

Маккадин келди Байт-и муқаддасқа,
Сен бу нулни соғинмагил қисқа.

Борди андин фалакка майл этти,
Етти кукка ушал замон етти.

Анбийо бирла муҳталин⁹³ булди,
Нуридин жавфи⁹⁴ осмон тулди.

Курди дузахин, биҳиштни ҳам,
Паҳин афъол-у⁹⁵ бадсириштни⁹⁶ ҳам.

Ҳамроҳи ожиз ўлди бормоқтин,
Эмас эрди бу ажз ҳормоқтин.

Қўргуликларин борди-йу курди,
Эшитур сузини Ҳаққа эшиттурди.

Уйгоқ эрди-йу Ҳақ бу лутф этти,
Хеч ким етмаганга ул етти.

Келди андин чу завқ бирла бери,
Совумай-дур эди хануз ери.

Шак бу ишта кечурма кунглуигда;
Фикр-и фосид эвурма кунглуигда.

Борча Тенгри қошида осон-дур,
Қудрат олдида ақл ҳайрон-дур

**ИШОРАТ АНГА КИМ ХАВОРИҚ-И⁹⁷ ОДОТКА
ҲАР МАҲАЛДА БИР ОТ-ТУР⁹⁸**

Ҳарқ-и одот зоҳир этса киши,
Билингиз-ким аниг не-дур бу иши.

Анда гар даъво-ийи нубувват-тур,
Билингиз анга муъжиза от-дур.

Гуқса аниг оти каромат-тур,
Ақлда ушбу ишта ҳайрат-тур.

Мубтадиди⁹⁹ хавориқ-и одот.
Зоҳир улса билиг не-дур анга от.

Бор-дур ул макр ноҳуд истидрож,¹⁰⁰
Шаҳрдин анлангиз ани нхрож.¹⁰¹

**БАШАР ЖИНСИ БИЛА МАЛАК ЖИНСИНИНГ
БИР-БИРЛАРИГА ФАЗИЛАТЛАРИНИНГ
БАЙОНИ**

Билгил афзал-дурур хавос-и малак,
Муъминини оммасидин эрмас шак.

Бор-дур афзал малак авомийдин,
Омма-ини муъминини муни бил чин.

**ИШОРАТ АНГА-КИМ МУҲАММАД УММАТИ
АФЗАЛ И УАММ ДУР ВА УММАТЛАРИ ОРАСИДА
ХУЛОҒО-НИ РОШИДИН АЗИЗ У МУҲТАРАМ ДУР**

Чун Муҳаммад набийлар акмали-дур,
Уммати ҳам уаммининг афзали-дур.

Уммати ичра кунтур ахбоби,
Боридин яхши ол-у асҳоби.¹⁰²

Бор Абу Бакр жумла-йн умматқа,
Лойнк-у яхшироқ хилофатқа.

Булди андин кеини халифа Умар,
Бор эди ушбу ишга ул фархур.¹⁰³

Пана Усмои биле Алий эрди,
Ушбу турт уммат афзали эрди.

Икиси шайх-у икиси хатанайн,¹⁰⁴
Бердилар дин ишига зийнат-у заин:

Ким-ки шайхин-у анбинони сукар,
Конини уз илиги бирле тукар.

Суккучи шаръ аро булур кофир,
Тилимизни сен асра, эй Кодир.

Бовужуде-ки¹⁰⁵ шаръ этар кофир,¹⁰⁶
Улум улгай бу журмға¹⁰⁷ таъзир.

Пахши денг жумла ол-у асхобини,
Васф этинг барча йор-у ахбобини.

Пахши денг, йахши ҳам курунг борини,
Паз-у¹⁰⁸ таъзим ила сурунг борини.

Жумлани йахши эътиқод қилинг,
Барчасин йахшиликқа йол қилини.

Чун хилофат Алийга топти қарор,
Тушти асхоб аро хилоф-и ниқор.¹⁰⁹

Ҳақ Алий жонини эди анда,
Ким хилоф этти, булди шарманда.

Ул хилоф эрди ноҳақ-у ботил,¹¹⁰
Лек аларга тегурмагай-сен тил.

Икиси эрди ул мубашширадин,¹¹¹
Ким бу навъ иттилар хато орадин.

ИШОРАТ АНГА КИМ АҲЛ-И КИБЛА ТАҚФИРИ ЖОИЗ ЭРМАС-ТУР

Ҳар не-ким, Теңридин кетурса расул,
Ҳар киши-ким, аларни килса қабул,

Ул киши аҳли қибла-дур, билнигиз,
Они кофир демакни бас қилнигиз.

Гарчи куб зулм-у куб хато килса,
Мубтади булса йуз хаво қилса.

Ҳукм қилманг анинг шаковатига,¹¹²
Дузахлиг битимагиз отига.

Гар киши булса солих-у обид,
Туну кун булса қойим-у сожил.

Амрлар тарк қилмаса харгиз,
Наҳйлар зохир этмаса харгиз.

Ҳукм қилманг ани саъодатлиг,
Демангиз ани жазм жаннатлиг.

Магар ул ун-ки дустандори илоҳ,
Жаннатликларни а булди гувоҳ.

Пана жамъени хазрат оллидин,
Бил мубашшир набий мақолидин.

ИШОРАТ-И ИМОМГА

Дин ишига куб эҳтиром керак,
Олам аҳли аро имом керак.

Лойиқ эрмас бу ишга узга киши,
Керак ушбу имомнигиз Кураший.

Подшоҳ-дур ки шаръ имом деди,
Ушбу элга «халифа» ном деди.

Халқ аро ким-ки подшоҳ-дурур,
Тоатни қилмасанг гуноҳ-дурур.

Магар ул иш-ки маъсият бўлғай,
Қилмасиға анинг жихат бўлғай.

Подшоҳе агар-чи золім-дур;
Аҳл-и ислом ичра ҳоким-дур.

Анга қилмоқ хуруж булди ҳаром;
Бу-дурур шаръ ичра рабб-у инзом.

Бу имом истамак шаррият аро;
Кимга вожиб булур экин ойю.

Саркаш¹¹³ эл ушбуни ҳавас қилмас;
Сойир¹¹⁴ элиниг бу илғиди боламан.

Гар барийи булсалар мунга ҳукком,¹¹
Кимни қилеунлар ўзларига имом.

Ҳар киши-ким, бу ишни қилман-дур,
Салтанат шеваени билмай-дур.

Гар имом этсалар не қилеун ул,
Салтанат шеваени не билеун ул.

Мулк вайрон булурига не шак,
Динга ҳам куб халал булур бешак.

ИШОРАТ ТУРТ ИМОМГАКИМ МУҚТАДО ИИ¹¹⁶ ДИН У ПЕШВОИ АҲЛ И ТАЪЙИН ЛАР

Бил-ки, бу турт имом барҳақ-дур.
Ким алардин бу динга равнақ-дур.

Бу имоме-ки шаръ адоси-дурур,
Дин ила шаръ муқтадоси-дурур.

Бириси бу Халифа Нуъмон-дур,
Пана бири Шофигъ пурдон-дур.¹¹⁷

Пана бири Молик-у йана Аҳмад,
Қилдилар жаҳд шаръ аро беҳад.

Ҳар бирига мутобий-у, ҳампай,¹¹⁸
Даражот-у нажот хуб топқай.

Теңгидин бизга куп латифа-дурур,
Муқтадомиз Абу Ханифа-дурур.

Тенгрига шукрлар дейниг яксон,
Килди бизларга ишни ул осон.

ИШОРАТ АНГА КИМ ЗОҲИД У ФОСИҚ ВА ПАХШИ-ЙУ ВАМОН ОРАСИДА НАМОЗ ЖОИИЗДУР

Фосиқе булса, булса йо зоҳид,
Зольме булса, булса йо обид.

Жонз улди-ки ул имом улгай,
Муктадонинг иши гамом улгай.

Қайси-дур бу имом энингиг роҳ,
Бу имом улди элга беш намоз.

БЕШИНЧИ МУЪМАН БИҲНИНГ ШАРҲИ

Пана охир кушиниг иймони,
Бу-дур айтаи, эшиттигиз они.

Бурноги манзил анда гур-дурур,
Гур элидин Худой сур-дурур.

Ул суриқчи икки фаришга дурур,
Ким, бурун булди отлари мазкур.

Дер, Худойнинг, пайгамбаринг ким-дурур,
Дининг-у роҳ-у рахбаринг ким-дур?

Гар жавобини басавоб дегай,
На алам кургай-у на гусса егай.

Қабрини кенг Худой қилгай анга,
Равзан учмоқ сари очилгай анга.

Кеча-кундуз анга апон булган,
Ким ери равзада¹¹⁹ қапон булгай.

Гар жавобини йахши айтмаса,
Тенгри аинг сарига қаптмаса.

Бошига оҳанин чумоқ егай,
Рахмату айши ал-фироқ, дегай.

Уйини топқонида гурз асарин,
Эшитур ғайр-и одаме-йу парий.

Гар пари-йу башар эшиткайлар,
Гуссадин жонларин эриткайлар.

Ҷабр ул навъ зур ила сиққай,
Ҷар бирнга суитакларин тикқай.

Равзан улгай анга сакар¹²⁰ сарига,
Шуз туман ранж-у шар¹²¹ сарига.

Ерини дузах ичра кургай ул,
Гаҳ ут-у гаҳ йах ичра кургай ул.

ИШОРАТ ИСРОФИЛ АЛАНҲИ С САЛОМНИИ СУРИГА

Давр-и охир-ки чун йовуқлашса,
Умр паймонасен бори тошса.

Амр булгай Худойдин бекиил,¹⁻²
Дамни сур ичра сургай Исрофил.

Шамъдек улгай эл бу дам бирла,
Ҷам адам бўлгай эл дам бирла.

Холний улған бу халкдин олам,
Умрлар бўлмагай баний Одам.

Паиа булгай Худонин маъмур,
Сур аро дам сурарга соҳибсур.

Зинда¹²³ қилай борини бир дамда,
Ҷеч улук қолмагай бу оламда.

Хашр улур¹²⁴ муъминин бу суратта,
Бал-ки муълин лағиф ҳайъатта.

ИШОРАТ НОМА-НИ АЪМОЛГА

Ушбулардин кейин бу-дур ахвол,
Келгусен элга нома-ни аъмол.

Суъадонинг¹²⁵ унг нағдин келгай,
Анда ул эл саъодатин билгай.

Ашқи-йо¹²⁶ номасин-ки тергаилар,
Орқадин сўл пликка бергаилар.

ИШОРАТ МЕЗОНҒА ДУР

Ғана муидин кейин тарозу бор,
Тоъат-у маъсинини тортув бор.

Кимга-ким оғса налла-йи тоъат,
Билган учмоғлинини ул соат.

Кимга-ким оғса налла-йи нейон,
Колгай ул лахза бехуш-у ҳайрон.

ИШОРАТ АРОСАТНИНГ ¹²⁷ МАВОҚИЪИГА

Аросат ичра мавқуф илик эмиш,
Хар бирида булур савол бир иш.

Тез утар ким-ки берса йахши жавоб,
Пуқса йиллар чекар азоб-у уқоб.¹²⁸

Баъзи элга-ки Тенгри лутф эткай,
Бехисоб учмоқ ичра еткай.

ИШОРАТ АНГА КИМ ШАФОЪАТ ЭШИГИ АВВАЛ ҲАЗРАТ И РАСУЛДИН ОЧИЛҒАЙ. ЯНА ҲАР КИМГА ҲАҚ ДАСТУР БИРСА УЛ ШОФОЪАТ ҚИЛҒАЙ

Мустафо-дур билнинг-ки умматқа,
Эшик очқай буруп шафоъатқа.

Ғана ҳар кишиға Ҳақ берур дастур,
Кўнгли истарға шафиъ булур.

ИШОРАТ СИРОТКА¹²⁹

Аросат аҳли-ким, булардин утар,
Дузах устида купругига етар.

Ичка қилдин қилчдин итиг,
Борчага лозим андин утмаклик.

Жин-у, нисон-у, муъмин-у кофир,
Булғай ул купруг устига хозир.

Ки ойоқ қўйса кофир ул дамда,
Ерини курган ул жаҳаннамда.

Ўткучи ўт ичида фарқ ўткан,
Муъмин андин мисол-и барк уткан.

Баъзи эл ел-дег-у гахе қуш-дег,
Баъзи элга қурунай ул туш-дег.

Кимга-ким булса заъифлиг иимон,
Ўлмаги андин ўлмагай ошон.

Бирн эмакляб-у бириси йурув,
Ўиквля, қуна, бир пуйа уруб.

Баъзи аввал қадамда—уқ берган,
Баъзи уртаси а етиб ҳоргай.

Баъзи охир қадамда йиқилган,
Ўиқилиб дузах ичра тиқилгай.

**ИШОРАТ АНГА-КИМ УЧМОҚ БИЛА ТОМУҚ¹³⁰
ҲАҚ-ДУР У МУШРИКНИНГ¹³¹ МАНЗИЛИ ТОМУҚ ВА
МУЪМИННИНГ МАҚОМИ УЧМОҚ-ДУР**

Бил-ки учмоқ билан томуқ ҳақ-дур,
Муъминнинг мақоми учмоқ-дур.

Ким-ки ул булса мушрик-у кофир,
Манзил этти томуқ ан а қодир.

ИШОРАТ И ДУЗАХКА

Ким-ки дузахқа тушса кофирдин,
Чиқмагай жовидон ушал ердин.

Хар азобе-ки эл тасаввур этар,
Дузахларга ул азоб етар.

Тушса гар муъмин жаҳаннамга,
Тунаҳича колур ушал ғамга.

По Шафиъе шафоъат эткай анга,
Манзиле жаннат ичра еткай анга.

По Худо анга махз-и¹³² лутф эткан,
Андин ул меҳнат-у алам кеткай.

Ким-ки муъмин борур бу оламдин,
Қутулур бил-ки, жовидон ғамдин.

Гунахица агарчи ранж етар,
Ўлек охир биҳишт сари кетар.

ИШОРАТ И ХАВЗ-И КАВСАРИА

Ўана бил-ил-ки хавз-и кавсар дур,
Анда юлдузча зарфлар¹³³ бор-дур.

Пулдин¹³⁴ утиб бу суда тургайлар,
Халқин бу суга чумургайлар.

То йулай томуғ губоридин,
Қўнгли тингай бу дахза боридин.

Тинибон қўнгли боргай учмоққа,
Пуз туман шукурлар дегай Хакка.

ИШОРАТ БИҲИШТҚА

Даража жаннат ичра-дур секкиз,
Теңри гар лутф қилса, етқайсиэ.

Теңри жаннатка кимни-ким тергай,
Амалга йараша ер бергай.

Анда хур-у, қусур-у¹³⁵ гилмон-дур,¹³⁶
Неча лаззат-ки ақл ҳайрон-дур.

Хар фароғат-ки эл хайол этар,
Андин ортиқ биҳишт элига етар.

Жовидон¹³⁷ ерларида булгайлар,
Ғам била гуссадин қутулгайлар.

Барчадин йахши лаззати дийдор,
Бизга қилгай насиб, но Гаффор.

ИШОРАТ ИЙМОН ШАРОИТИҒА

Бил-ки, иймон шаройити бор дур,
Ахл-и иймон аро мукаррар-дур.

Бириси ғайбқа кетур иймон,
Булди иймон йаъси бедармон.

Ғайб оламнин хосса-йн Хақ бил,
Суз бу-дур шаръ ичра мундоқ бил.

Пана Ҳақни керак умид ила ошим,
Муши деб йурма бор Худо-ни карим.

Пана билгил халол, ҳақни халол,
Бир харомини ҳам ҳаром-у вубол.

Тенгрининг душманига душман бул,
Тенгрининг душманига душман бул.

ИШОРАТ ИИМОНИНИ НАТИЖА-ВУ ФОИДАСИГА

Ким-ки, имон буларга келтурса,
Ушбу деганлар устида турса.

Кутулар бандалиқтин, улмақтин,
Таламоқтин, жихоти булмақтин.

Дунийавий-дур буларни йод олингиз,
Ухравийни дейин қулоқ солингиз.

Жовидоний азоб ила меҳнат
Курмас-у оқибат борур жаннат.

КИТОБ ХОТИМАСИ

Шукур ли-л-лоҳ муродима еттим,
Фарз-и аввал сузин тамом эттим.

Бу эди сушней элга муътакидот
Ким, баён аяладим борини бот.

Бу масойил-ки, мен байон эттим,
Бу ақоид-ки, мен аюч эттим.

Дерлар аслийи-ин эътиқодийи,
Мункир¹³⁸ улғай инодийи.*

Колған у турт фарз-и шаръийи,
Амалийи дейилди фаръийи.

Тенгри тавфиқи бўлса дей барини,
Курсатай анда ҳар амал ерини.

* Инодийи — буйин товловчилар, ҳақиқатни инкор қилувчилар.

КИТОВУ-С-САЛОТ

БИ СМИ-Д-ЛАХИ-Р-РАХМОНИ Р-РАХИМ

Бобур эмди дегил иккинчи фарз,
Дейилур сузни анда қилгил арз.

Бу икинчини бил намоз-дурур,
Бандадин Теңрига иез-дурур.

Кеча-кундузда вақти беш булмиш,
Узр эмас мунда хеч нима, хеч иш.

Бил-ки бу фарзда фаройиз¹³⁹ бор,
Яна бор вожибот-у¹⁴⁰ суннатлар.¹⁴¹

Мустахаб-лар-дур-у¹⁴² адаб-лар-дур,
Шаръ аҳли аро муқаррар-дур.

НАМОЗ ФАРОЙИЗИНИНГ БАИОНИ

Фарз ун ики-дур намозда бил,
Билбон хар бирини йерида қил.

Олтисин бил намозин хорижида,¹⁴³
Яна олтисини намоз ичида.

Печаси шарт-дур булардин бил,
Яна бир вечасини руки дегил.

НАМОЗДИН ТАШҚАРИГИ ОЛТИ ФАРЗНИНГ БАИОНИ

Олти хорижини бурна¹⁴⁴ арз қилай,
Сунгра шарҳ, ул олти фарз қилай.

Шарти аввал-ки ул тахорат-дур,
Бил бу уч фарздин иборат-дур.

Бирн йер, бирн гүн, бирн сув-дур,
Ул ун икидин учн ушбу-дур.

Бу таҳорат бадаида дағи керак,
Турт улур фарз анинг била бешак.

Фукаҳо фарзларни-ким атамиш,
Покликда фариза уч санамш.

Дема ким бирини унутуб турлар,
Танин-йу танин бир тутуб-дурлар.

СУВИНИНГ МАСОЙИЛИ¹⁴⁵

Чун ариглиғ бори булур сувдин,
Бурна сувнинг таҳоратини деини,

Бил масойилини жаҳд ила сургон,
Бир равон сув-дурур яна тургон.

Бул оқар сув ақаллидин¹⁴⁶ оғох,
Ким оқарда оқизса бир пар-и кох.¹⁴⁷

Бу сувни тоҳир-у мутаххар¹⁴⁸ бил,
Хар нима йувар эсанг бу сувда йувгил.

Лек оқар сувда бор-дурур эғирим,
Нимани анда йувмасун ҳеч ким.

Гар нажост била улуксаку дур,
Бу оқар сувда анда ҳукм бу-дур.

Гар сувнинг шифи¹⁴⁹ не кунига тегар,
Сув ариғеиз-дур андоқ улса агар.

Яна тургон сувнинг ақаллини бил,
Бу-дурур айтайин сен эшитгил.

Гар бу сувни мураббаъ¹⁵⁰ улса нерн,
Булса анинг муҳити¹⁵¹ қирқ қари.

Шаръ эли дер муни даҳ дар даҳ,¹⁵²
Бу оқар сувдек ўлди, бўл оғаҳ.

Деди бу газни шаръ нетти тутам,
Бу мубоҳа¹⁵³ гази-дур, эи ҳамдам.

Ғар мудаввар¹⁵⁴ куринса бу су йері.
Теграси керак угуз олти қари.

Ғар узун сув эса масоҳат¹⁵⁵ қил.
Пуз қари бўлса хун гаҳорат қил.

Арзи¹⁵⁶ ҳам бир қари керак булай.
То бу сувлар киби демак булай.

Ушбулар умқи¹⁵⁷ биы етар бу қадар,
Нери курунмағай сув олсанг яғар.

Арзи ул-дур-ки хар сувни курсанг,
Тувл¹⁵⁸ ила арзини ййгиштурсанг.

Даҳ дар даҳча бўлса пок-дурур,
Анда хар-не йувсанг не бок-дурур.

Ушбу сувлар-ки мен баён эттим,
Борининг ҳукмини аён эттим.

Лави¹⁵⁹ йо таъм, йохуд ис бирла,
Мутагаййир¹⁶⁰ эса, нажас бирла.

Билингиз ушбу сувни оригенс,
Ижтиноб¹⁶¹ айлангиз гар ариқсиз.

Сув кириб чиқса, кетса тағйири,
Аририда бу булли тадбири.

Ғар нажас тушеа узга сувларга,
Не-дурур шаръ ҳукми буларга.

Анда тағйир лозим эрмас-тур,
Нажас улмоқға андаги бас-дур.

Булса бу сувда бир улук ҳайвон,
Бўлмағон бўлса анда хун равон.

По сув ҳайвонларидин улса сувда,
Ушбуларнинг улуги бўлса сувда:

Чиби-у пашша-ву чайон янглиг,
Бакқа-ву панжпойа-ву боллиг.

Бу сув булмас нажас, булунг огоҳ,
Неча-ким булмаса даҳ дар даҳ.

Ғар ғадиреға кирса оқар сув,
По йелиб борса, анда сув хар сув.

Бир нажостқа етти сув ногах,
Лек булмап-дурур дах дар дах.

Пок эмас унбу кул суви бизни ил,
Зинхор у сувдин хазар килингиз.

Ҳар қачон ул гадир ким¹⁶² тўлғай,
Орир ул чор-ки суи равон булғай.

Шаръ ҳаммом сувини деди пок,
Хар-не бу сув била йувсанг, не бок.

Булса бу сув нажаслиги зоҳир,
Сув кириб чиқғач уқ бу сув орир.

Сув оқиб кирса, олсалар йеридин,
По равон булса тошибон еридин.

Булур оқар сув ҳукмида бу сув,
Ўзга хар нима йувар эсанг, кел сув.

Одаме оғзи суйи тоҳир-дур,
Бил-ки, ул тоҳир-у мутаҳҳар-дур.

Ғар жанаб¹⁶³ булсуи-у ағар кофир,
Билга сен оғзи суини тоҳир.

Билга-сен-ким ҳалол хайвонини,
Сури пок улди-иу ҳам инсонини.

Ҳар нима-ким этни йеса булмас,
Сурини ҳам ориг деса булмас.

Лек билгил-ки, сур и бугуду¹⁶⁴ эшак,
Булди манкук¹⁶⁵ мунда иқ-дур шак.

Сокин-и байт¹⁶⁶ ила сибоъ-и¹⁶⁷ туйур,
Сури макруҳ шаръ эли деб-дур,

Мисли сичқон яна мушук, яна мор,
Карчиғай бирла лочин-и шунқор.

Ғар товук-дур чароий, эи доно,
Сури макруҳ-дур шарийат аро.

НАМОЗ ЎТАРИНИ МАСОЙИЛИ

Эмди йернинг таҳоратини антаи,
Шаръ элинини иборатини айтай.

Пок йерда намоз қилгай-сен,
Булмаса эҳтироз¹⁶⁵ қилгай-сен.

Сажда йери икки аёк йер-и пок,
Булса узга оригенз улса не бок.

Перга гар бир нажосте етти,
Қуруди ул иер-у асар кетти.

Дема ул йерни ки оригенз-дур,
Ўта анда намоз-и жоинз-дур.

Лек мунда тапаммум¹⁶⁶ айламагил,
Шарънинг йулини кам айламагил.

Пағоч-у уг-ки ерда-дур қошим,
Хишт-ким ерда фарш эрур дошим.

Гар ушоқ и тош-у тоғ тасаввур қил,
Бари йер ҳукмида-дурур билгил.

Мисли мабраз¹⁷⁰ томи-йу майхона,
Булса хар том булар кабиёна.

Анда макрух-дур намоз билнинг,
Бе кароҳийпат¹⁷¹ узга ейрда қилинг.

Гар мусалло¹⁷² эса, бисот сенга,
Анда мундоқ-дур эҳтиёт сенга.

Ариг эрмас сида қилма намоз,
Бор намозингга узга йерда жавоз.¹⁷³

Масжид одобини қилай таълим,
Қилга-сен Тенгри ушини таъзим.

Мунда мишқурма, мунда туқурма,
Балчиқ улса оёқларинг сурма.

Бок¹⁷⁴ эмас булса масжиднинг манқуш,¹⁷⁵
Анда сарф айласанг тиллов-у қумуш.

Лек ўз молинг анда сарф этгил,
Киши моли савоб эмас-тур бил.

Мунда сарф этгуча бу-дур авло,
Бахра олса бу молдин фукаро.

Масжид-у томмий¹⁷⁶ хукми бир-дур бил,
Томмийдин иктидо¹⁷⁷ раво-дур бил.

КИЙГУЛУК МАСОИЛИ

Тун-ки антилди сатр-и аврат-дур,¹⁷⁸
Фарз-дур, билмаги зарурат-дур.

Донмин фарз-дур ки қилдим арз,
Лек ариғ-лиги-дур намозда фарз.

Попмоги эрга келса иликтини,
Тизгача фарз булди киндикдин.

Киндикнинг бил эмас-турур дохил,
Тизин авратга лек дохил бил.

Бил-ки хотунга попмоқ улди борини,
Қадам-у¹⁷⁹ юз-у кафдин узгаларини.

Гар канизак-дурур шариятда,
Эр киби булди сатр-и авратда.

Лек билғил-ки орқаси-йу қорини,
Попмоғи фарз булди ушбуларини.

Бу попинчи керак-дурур андоқ,
Ким билнимаса остида қаро-оқ.

Гар мусаллага аврат очилса,
Рубиндин озроқ эркашин билса,

Ул мусалло намози-дур жониз,
Бу масоилини под тутгансиз.

Мустаҳаб-дур попинчи попмоғлик,
Тан била кафтларини попмоғлик.

Бил-ки дебо¹⁸⁰ била қизил нима,
Эрга макруҳ-дур кийай дема.

Шаръни қил риъоят, эй ҳамдам,
Қилма абришумин¹⁸¹ мусалло ҳам.

Гар тунунгга нажосте йетти,
Шаръ билгил мунга не хукм этти.

Гар нажост гализ дур анда,
Билга-сеи хукмини айтқонда.

Булса дирхамча бил-ки маъфу-дур.¹⁸²
Хоҳ йувдурма, хоҳ ани йувдур.

Хар нажост-ки, жирм¹⁸³ бор анда,
Вазни дирхам-дур эътибор анда.

Бу дирам вазинин дейин ёд ол,
Қилдилар эътибор бир мисқол.

Иукса яссилиғи мурод-дурур,
Ханафийга бу эътиқод-дурур.

Бу дирам арзи-ким битиб-турлар,
Арз-и каф эътибор этиб-турлар.

Гар нажост хафифа¹⁸⁴-дур анда,
Тут қулоқ хукмин айтайин, банда.

Бушмас ул рубъидин агар кам-дур,
Масъала билмаганга куп ғам-дур.

Хар киши-ким намозни қила-дур,
Хар нима-ким анинг била буйла-дур.

Гар нажост тегар не-дур хукми,
Билга-сеи тун киби эрур хукми.

Лек тан бирла тундағиларида,
Булмаса бир дирамча бу борида.

Теккан улса хафифа, эй ҳамдам,
Васланинг рубъидин керак-тур кам.

Бил тан бирла туну жойнамоз,
Нечук улур нажас эшитгил роз.

Гар ҳақиқий нажосте-ки тегар,
Қолғай андин буларда ранг-у асар.

Иуқмаса хеч нима буларға не бок,
Ул замон ушбуларни билгил пок.

Ул нажас нима текса нечук экин,
Хукм анга шаръда не турлук экин.

Гар нажостдин улса ул намлиқ,
Бил хакикни киби-пу нувгил ариг.

Иуқса керак сиройате¹⁸⁵ анда,
Томса сув ул ариғни сиқғонда.

Гар нажас булса курук ул ариқ,
Анда курук керак саронатлиқ.

НАЖОСТНИНИ АВВАЛГИ КИСМИНИНГ БАЙОНИ

Бил нажост икки қисм дурур,
Биринга ҳақиқий нем-дурур.

Бу ҳақиқий ҳам икки қисм эшиг,
Бир гализа, бирин хафифа ашиг.

Қавен-дур бу гализа деи бир-бир,
Иринг-у кон дурур, яна чоғир.

Ул иринг конга ҳукм буйулгай,
Ким алар ноқис-у вазу¹⁸⁶ булган.

Булса маъқул¹⁸⁷ гар бугузлангон,
Бил ки тохир-дурур анга ич қон.

Нашша-ву бурга бирла бит қони,
Неча куп булса бил ариг оши.

Бил-ки хар нанъ қург ила хашарот,
Оқмаса қони деи ариг анга от.

Гапр-и маъқул гойит¹⁸⁸ булин,
Бил гализ, эшиг бу эл қавлин.

Мапақ у¹⁸⁹ тезак-у яна қумалоқ,
Булса ҳар қайсидин эрур мундоқ.

Товуқ-у қоз-у батга¹⁹⁰ бу-дур хол,
Бил бу учга гализа-дур бе хол.

Ҳар нима-ким ҳалол булса эти,
Булшини¹⁹¹ шаръда хафифа битги.

Ҳар нимага сун-у тер-у сулакай,
Сурн хукмида-дур сенга айтай.

Ғайр и маъқул¹⁹² қуш сонги¹⁹³ не эмин,
Бил ани шаръ эли хафифа демиш.

Ешилур қуш сонгини бил бу шиқ,¹⁹⁴
Памон эдиқ гар улмаса ден ариқ.

НАЖАС НИМАНИНГ ЙУВМОГИНИНГ БАНОНИ

Бил нажас нимани печук йуйулур,
Не йусуилуқ йуйулса пок булур.

Булса маръий¹⁹⁵ нажост анда нетар,
Сув бида айбини кетурса нетар.

Ўо равон нима булса сув янганг,
Бил мутаҳҳар ани гар улса ариг,

Хукме улса нажост эшитгил,
Ани қилмас изола¹⁹⁶ бу нима бил.

Мисли шамшир-у кузгу бирла ничоқ,
Аритур ушбуларни бил туфроқ.

Булса кафш-у утукда бу маръий,¹⁹⁷
Туфроқ ани кетаргач-ук ариди.

Гар қурунур нажост улмаса бил,
Бу йусуилуқ-ки дер-мен ани йувгил:

Гар бадав-дур йувгай-сен уч навбат,
Ул йувмоқ-ким субуг¹⁹⁸ дур анга от.

Сиқилурни бу уч доғи уч сиқ,
Сунгни сиқмоқни сиқга-сен қаттиқ.

Сиқа олмас нима йувмогини бил,
Бўлди уч турлук айтай эшитгил.

Бирн ул-дур-ки сув нуфуз¹⁹⁹ этмас,
Жисмининг аросиға сув етмас.

Мисли чинний била мис олоти,
Бор бу ҳукм ушбулар мисолоти.

Бил-ки тан ҳукмида-дурур булар,
Гандек уч қатла қуйға-сен сувлар.

Яна ҳар ким нуфуз этар анга сув,
Ани бу навъ, эй муеаллини нув.

Мисли чармина-ву²⁰⁰ яғоч-у сафол,
Хар не-ким сув нуфуз этар бу мисол.

Уч пувубош, уч қуруг-ки пок булур,
Масъала билмаган ҳалок булур.

Бу қуругмоғни ким-ки ул сурғай,
Ойат ул-дур-ки томмоғи турғай.

Яна мисли гилем бирла кийиз,
Бор буларни сиқардин эл ожиз.

Аримаслар билинг-ки ҳар сувда,
Гун-қун боғлангиз оқар сувда.

Хар тери ош йеса арир билгил,
Хоҳ кий, хоҳ ани мусалло қил.

Магар ики шарафдин ул бириси,
Бирини одам, бирини тунгуз териси.

Нажасу-л айн-дур тунгуз билгил,
Андин ул муҳтариз²⁰¹ бу сўз билгил.

БАДАН ТАҲОРАТИНИНГ МАСОИЛИ

Яна билгил бадан таҳоратини,
Англагил шаръ эли иборатини.

Бу таҳорат-ки шаръ ишорати-дур,
Бил нажостини ул изолати-дур.

Икки йерингда булса гонт-у бавл,
Гар дирамдин қун улса бу-дур қавл.²⁰²

Фарз билгил изолатени анинг,
Пувғил ани эшит сузумни менинг.

Доҳил эрмас-турур дирамда вале,
Ғонт-у бавлин чиқар махали.

Вожиб улди дирамча булса нувмок,
Суннат улди агар эрур озроқ.

Бавлу ғонтенз эгманг истинжо²⁹³,
Бидъат улди бу янглағ, эй доно.

ИСТИНЖОНИНГ АВВАЛГИ НАВЪЛНИНГ БАЙОНИ

Бил ики турлук улди истинжо,
Бирн будур эшитгил, эи барно!

Узин нувирдин бурун арит, эй нор,
Пок нима бирла орит зинҳор.

Бил-ки макрух-дур печа нима,
Ул нима бирла пок этап дема.

Негулук булмасун бу эмас ҳам,
Жузв-и хайвон керакмас-у хас ҳам.

Мисли нон-у камини била шиша,
Сунгак-у тери-йу гаҳ йана теша.

Пок килмоққа ушбу холагта,
Тош керак, но кулук²⁹⁴ но латта.

Памон эрмас нагочи куруқ булса,
Не кичик булса, не улук булса.

Не илик туфроқ-у не тап туфроқ,
Булманин гар-ду хок тун уфроқ.

Зонил эт хар нечук ки кунглаунг арир,
Ададин хоҳ уч де, хоҳе бир.

ИСТИНЖО СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди суннатларини дей бир-бир,
Менга зоҳир эканин деи зоҳир.

Уч нима бирла узин оритқил,
Бирининг уч ёнини бу ҳукмда бил.

Агар ортуққа эҳтиёжинг оор,
Ададин тоқ асрагил зинҳор.

Йуварни-йу аритур ни жамъ этгил,
Шаръининг бу йуруғини эшитгил.

Хам йув, хам пок ила, сўл бирла,
Қилма буларни рост қўл бирла.

Одатинг анда лек сулда керак,
Аритур-нима рост қўлда керак.

Йувсанг ўзининг тизга йи берга,
Суврати илтининг шаръ ишин терга.

ИСТИНЖОНИ ИКИНЧИ НАВЪНИНГ БАИОНИ

Будур икинчи навъ истинжо,
Ким бурунроқ қилиб эдим ишмо.

Аввал олдинги йув, сунгра кейин,
Дейилур сўзни мундаларда дейин.

Суст қуй мақъадининг²⁰⁵ йувар чоғда,
Куйма буш узни руза булмоғда.

Рузадор узин иҳтиёг этеун,
Йувуб қуварда ўзини оричеун.

Бу йувмоқда адад эмас масиун,²⁰⁶
Кунглуниг ориса йувмағил афзуи.²⁰⁷

Уч йувғунча бу сув гализ эмиш,
Лек туртунчи булса пок демиш.

ИСТИБРО²⁰⁸ МАСОВИЛИ

Чун дедим ики навъ истинжо,
Эмди айтолди-ки не-дур истибро.

Эрга, хотунға муни вожиб бил,
Килғулуқ иш-дурур, муш қилғил.

Тубидин учига соғ уч навбат,
По йўтол уч у секри уч каррат.

По бу-дур-ким неча қадам иуру йул,
По бу-дур такйа қил босиб сул қул.

Бил-ки хотунга бу-дур истибро,
Синесун-у латта күйесун-у баржо.²⁰⁹

Күйесун-у айогини айоққа,
Чирмасун ихтиёт қилмоққа.

Латтани олени-у йувесун узини,
Кўнглуда асрасини бу эл сузини.

НАЖОСТНИНГ ИККИНЧИ ҚИСМИНИНГ БАЙОНИ

Бу ҳақиқий нажост эрур ким,
Васфини ҳукмини борин дедим.

Пана бир қисм-дур нажостта,
Ҳукми ани айттилар отта.

Мушга доғи бил икки қисмат дур,
Бирисига муғаллаз²¹⁰ от-дур.

Мужиб-и²¹¹ ғусл булди икки қисм,
Ушбу қисм ичра борина неча исм?

Мавжаб-и ғусл бир жанобат-дур,¹²
Пана бир мавжабиға ҳайз от-дур.

Пана бир мавжаб-и нафосий²¹³ бил,
Барчасини кулоқ сол эшитти.

ҲУСЛНИНГ АВВАЛГИ МАВЖАБИНИНГ БАЙОНИ

Неча ишдин булур жанобат бил,
Бот дейин барчасини сен бот бил.

Перидин мушфасил булурда машиқ,
Дафк у²¹⁴ шаҳват гар улса ул кишини.

Бил жуниби-¹⁰ гарчи бе духул дурур,¹⁶
* Мушда узрини қачон қабул-дурур.

Хатнагоҳича гойиб улса боши,
Эрга, хотунга булди ғусл иши.

Муида анзол лозим эрмас тур,
Жуибу улмоқга ушбу иш бас-дур.

Уиқудин сунгра булса ул зоҳир,
Мазий²¹⁷ ноҳуд маши²¹⁸ эса, сувға кир.

Магар ул маши-ким уйумоғда,
Боъисе булғай анга ул чоғда.

Эрга оқ-у қуйук-дурур бу чирк,²¹⁹
Иен бор-дур биъайишқ гули зирук.²²⁰

Бил-ки хотун машиен-дур бу ишқ,
Суйуқ улди-ну лавн²²¹ ичра сариқ.

ҒУСЛНИНГ ИКИНЧИ МАВЖАБИНИНГ БАЙОНИ

Мавжаб-и ғусл булди ҳайз йана,
Ушбу мавжабни сен иккинчи сана.

Ҳанз хотунға қон-дурур-ки келур,
Уч тун-у кун муниг ақалли булур.

Аксар булди ун кеча-кундуз,
Муни билмакта саъийлар кўргуз.

Булса ундин зинод, учидин кам,
Истихоза²²² бил они, эй хамдам.

Ул-ки одатда курса қон ҳар ранг,
Ҳайз-дур ани узга нима деманг.

ҒУСЛНИНГ УЧУНЧИ МАВЖАБИНИНГ БАЙОНИ

Эмди антаи нафос-ким не булур,
Туғса ўғлон бу қон-дурур-ки келур.

Хадди нуқ-дур ақаллининг оиниг,
Аксари қирқ кун дурур оиниг.

Бу уч иш ғусле бил-ки фарз-дурур,
Килмоқи элга мисли қарз-дурур.

ЖУНБ У ҲОНИЗ ВА НАФСО ҚИЛМАС, НИМАЛАРНИНГ БАҶОНИ

Беш нима қилма бўлсанг ориқсиз,
Қим жуибка бу иш эмас жойиз.

Бир намоз-у тавоф-дур яна бир,
Булма Теғри каломиға зокир.

Яна бир бу-ки қилма мухлаф масс,²²³
Масжид ичра турарини қилма давас.

Яна биъгил-ки ҳониз-у нафсо,
Петти ишдур-ки қилмасун асло.

Ушбу бешдур жимоъ²²⁴ у рўза, йана
Петти иш булди барчасини сана.

Нуқ қазоси намозининг билеун,
Рўзасини вале қазо қилеун.

Бил-ки хотун чу мустахоза эса,
Ҳукм-и хайз улди ҳайз чоғи деса.

Ҳайз чоғи агар эмас билеун,
Чарх-и сойил киби амал қилеун.

ТУРТ СУННАТИ ҒУСЛИЙИНИҒ БАҶОНИ

Бил-ки бу тurt ғусл суннат дур,
Ўзга ғусл улса мустаҳаб от-дур.

Жумъа-ву ики ыйд ила эҳром,
Арафа ғусли булди тurt тамом.

Бил тирикларга ғуслар мундоқ,
Ўлек вожиб-дурур ўлуқини йувмон.

ҒУСЛИНИҒ ФАРОНИЗИНИНГ БАҶОНИ

Бил-ки уч нима булди ғусла фарз,
Килайин барчасини бир бир арз.

Бирини оғизга сувни солмоқ-дур,
Йана сувни бурунга олмоқ-дур.

Бурун, оғизга анча сув сургил,
Қонгринг-у халқага сув йегургил.

Бу дур учунчи фарз бил муни,
Жумла-ини таңга қил равон сувиш.

Бу пувмоқларда сен муболага қил,
Қолса бир тук қуруқ ариқсиз бил.

ГУСЛНИНГ СУННАТЛАРИНИНГ БАИШИ

Гуслда бил-ки беш дурур суннат,
Сенга айтиш борини сен тўхтат.

Бадангача ики илликни пувгил,
Танда булса нажост эт зоши.

Қил вазув ила гусл учун ишият,
Бори аъзога сув қуй уч навбат.

Ушбу янглиг ден гусл-у ханз у нифос,
Ушмунга қилга-сен аларини қинос.

Лек хотун-ки бошқа сув сочқан,
Лозим эрмас-ки сочини очқан.

Гар қуруқ қолса туби пок эрмас,
Ўрган қуруқ улса бок эрмас.

Чирк агар булса тирпоғинг ораси,
Гуслда кетмаса аини қароси.

Булса бу чирк мисли йог-у хамир,
Ушбулардин сув қилмаса таъсир.

Вожиб улди буларини дур этмак,²²⁵
Ушбулар иерларига сув етмак.

Ўзининг чирки булса бок эрмас,
Гуслунга бил-ки ул зинон эрмас.

Гуслнинг чеграсини билгил пок,
Сайаланга²²⁶ етишмаса не бок.

Бил жунб гусл қилмасун филҳол,
Қилмасун албатта бир замон иҳмол.²²⁷

Сийсун ул, но неча қадам йурусун,
По даме такйа қилсун унусун.

Дафъ булгай прода булса маний,
Воқибий ушбу неча булди тани.

Гар қуруқ қолса сенга андак йер,
Гут қўлок шаръ аҳли мунда не дер?

Гар тегурсанг сувни анга бас-дур,
Пана гусл эхтиёт эрмас-дур.

Мустахаб-дур иликин йеткурмак,
Жумла-йн аъзога йеткуруб сурмак.

Қим-ки ҳаммомда сувға кирса,
Дунги анишг ариғ эмас эрса.

Ганин сурмакта ани хам сурсун,
Ариғач тап они ариғ курсун.

ВАЗУВ НАВОКИЗИНИНГ БЛИОНИ

Бил-ки ҳукмини деб эрдим ики қисм,
Бирсига муғаллаз эди исм.

Пана гайр-и муғаллаз-дур бил,
Хадас²⁹ они дедилар эшитгил.

Бил ки бу ноқиз вазув булди,
Қил вазув чулки сенга бу булди.

Ики йердин не-ким булур зоҳир,
Қил таҳорат-ки бўйга сен тоҳир.

Макар ул билки илгаридин-дур,
Ноқиз эрмас-турур бу суз чин-дур.

Иринг-у қон, йана сариг сув,
Чиқсалар йерларидин айла вазув.

Пана бири оғиз гула қай бил,
Пана бир мастлиғ-дур эшитгил.

Бал-ки хар навъ зойил²³⁰ ўлғоч ҳуш,
Булди нуқсон вазувға тутғил гуш.²³¹

Лек агар булса қусқанинг балғам,
Бушамағай булса гар тула ҳам.

Гар қай-у тукрукунгда курсанг қон,
Ранг-и голиб вазув топар нуқсон.

Унку-дур нана такна чун қилсанг,
Уйла ким такна олса, ниқилсанг.

Пана буким намозда кулса,
Ул кулун қахқаха билла булса.

Пана хотун перига эр зақари,
Тегса булди вазувлари синари.

Нечча-ким нуқ духул ила анзол,
Булди ноқиз вазувга бу нод ол!

Пана бир вақтининг дурур чиқиши,
Соҳиб-и узрга таҳорат иши.

Соҳиб-и узр қайси-дур билгил,
Ушбу иш бор-дур асру кун мушкил.

Пиринг-у қон билла сариқ сув, бавл
Сайалан булса анда бу-дур қавл.

Қилса бир вақтин бу шугл тамом,
Соҳиб-и узр де бу кишига ном.

Шугл бир вақт лозим эрмас-тур,
Узгада бир кўрунса ҳам бас-дур.

Лек бир вақтким тамом этган,
Соҳиб-и узр булмоғи кетган.

Соҳиб-и узр эшит-ки бу совил,
Ноқиз эрмас таҳоратингга бил.

Хар намозинг учун таҳорат қил,
Вақт боринча хар намоз утагил.

Хар қачон вақтким чиқар ул он,
Тонқусидур таҳоратинг нуқсон.

Чарх-и совил бу-дур-ки шаръ деди,
Бурнароқ мунда денилиб эди.

Булди ниллар-ки бедаво-дурмиз,
Бу бало бирла мубтало-дурмиз.

Ҳар қачон-ким таҳорат айлармен,
Илгариним кўрар-мен аксар мен.

Лек бир вақт не бу шугл эмас?
Муддате-дур-ки мендин ул кетмас.

Шугл бир вақт қилса муддатта,
Ҳана бир вақт йуқ-тур албатта.

Поз аксар таҳоратим синамас,
Киш синардин таҳоратим тинамас.

Деч билмон-ки не даво қилайини,
Кимга бу мушкилим адо қилайини.

Ғайбдин бир шифо Худо бергай,
Дардима тенгри-ук даво бергай.

ВАЗУВ ФАРОЙИЗИНИНГ БАЙОНИ

Кимгаким булса бу хидеи ҳодисе,
Ул вазув айласин-ки бор муҳаддисе.

Билга сен турт булди фарз-и вазув,
Мултахиниға-ву²³² лек беш-дур бу.

Пуз йувмоқ-дур бири булардин бил,
Тирсакинг бирла элларингин йувгил.

Бошқа насх айла-ву айонинг йув,
Ошуғунг бирла булди фарз вазув.

Сақол остида зоҳир улмаса йуз,
Фарз бил масхини эшит бу сүз.

Сақол остида зоҳир улса йузи,
Сув тегурсун бу булди шаръ сүзи.

Ҳар не курунса ул мувожахада,²³³
Лин йуз бил дедим мушофахада.

Тук чиқар йердин ул энгак тупича,
Бил энгак яъни ул сунгак тўпича.

Туби дохил эмас-турур йузга,
Хтрудни чун курунмас ул кузга.

Нармалар-ким-³⁴ ики кулокта-дурур,
Икисини ораси бил йуз эрур.

Нармя билким исарга иери-дурур,
Пузуниг андин эшит-ки бери-дурур.

Мунга жонуз-дур у бу дохил эмас,
Важх²³⁵ хаддин бил-ки мушкил эмас.

Чунки бошингга масх этган-сен,
Рубыча фарз-дур эшитгай-сен.

Нунулур узвга-ки дедим от,
Нунмоги фарз булди бир навбат.

Амал-и шаръ аро фуруг керак,
Нуйулур узвда субуг²³⁶ керак.

Азлардин сув ул кадар томеа,
Кам окиб борса, катралар томеа.

Мунн деб-тур субуг шаръ ахли,
Мунга потиқ-дурур бу хайл тили.

ВАЗУВ СУННАТЛАРИНИНГ БАВОНИ

Бил ки бор-дур вазувда суннатлар,
Тут кулоқ барчага дейиш отлар.

Суннат унди ун икки бул огох,
Барчадин бурна би-еми-л-дох.

Икки илгинини бандыгача йувгил,
Сув ол огзингга, даги мазмаза²³⁷ қил.

Сув ол огзингга, даги қил миевок,
Ул йағоч бирла-ким дедилар арок.²³⁸

Чупи миевоки булмагон билеун,
Бармоғи бирла бу амал килеун.

Паца муидин кейин қил истишшоқ,²³⁹
Нийнат эт, шаръ ахли сузига бок.

Сакоя у илик, аноқ эт тахлил,²⁴⁰
Жамла-ни бошка масх суннат бил.

Масх ики қулогинга тортиб,
Айлагай-сен рифоят и тартиб.

Пушудур азни йув уч қатла,
Пушудурға тегур сув уч қатла.

Далк²⁴¹ қилғил-ки далк суннат дур,
Сур иликни-ки анга бу от дур.

Эмди кайфиятини анлап арз,
Шийат улса керак мукорни²⁴² фарз.

Сув олиб огзингга муболага қил,
Гаргара булди бу муболага бил.

Пуқори торт бурунга сув олиб,
Хар амалга шуруъ анла билиб.

Ҳалқдин²⁴³ қил сақолнига тахлил,
Илигинг орқасини йуқори қил.

Пана тахлил қил аноғингдин,
Бошлағил бурна, синчалогингдин.

Хишеирингги²⁴⁴ солиб ароларига,
Сувни йеткурғил ушбулар бориға.

Сул аноқ хишеирида айла тамом,
Ушбу суннатлар эрди, дедим ном.

ВАЗУВ МУСТАҲАБЛАРИНИНГ БАНОНИ

Айтапин эмди мустаҳабларнини,
Под тутғил сенга дейин борини.

Масҳ-и гарданин мустаҳаб билғил,
Ибидо йуварда ўнг йонингдин қил.

Бурун-у кирлик-у қошинг йерига,
Мустаҳаб-тур тегур сув хар бириға.

Қил вазув ишларини пай дар пай,
Азизларени йувғил сув қурумай.

БАШ МАСХИДА УҚУГУЛУК:

*Оллоҳумма гашииний раъсий би раҳматика ва ин-
зил алайһа мин баракатика.*

ҚУЛОҚ МАСХИДА УҚУГУЛУК:

*Оллоҳумма ажъални мина-л-лазина йастамиъуна фи
йақиниъуа ахсонаху.*

БУГУН МАСХИДА УҚУГУЛУК:

*Оллоҳумма аътик рақабатий мина-н-нори ва тажини
мина-с-салосили ва-л-иълоли.*

УНГ АПОҚ ПУВАРДА УҚУГУЛУК:

*Оллоҳумма соббит қадсмийа тала-с-сироти-л-мус-
тақими йавма тазулу фиҳи л-ақдом.*

СУЛ АПОҚ ПУВАРДА УҚУГУЛУК:

*Оллоҳумма ажъал саъий маишуран вазанбий маф-
фуран би раҳматика йо арҳама-р-роҳимин.*

ВАЗУВДИНИ СЎНГ УҚУГУЛУК:

*Оллоҳумма ажъални мина-т-таввобина ва ажъални
мина-л-мутаҳҳирин ва ажъални мин варасти жанна-
тиҳи-н-наъими ва ажъални мина-л-лазина ла хавфа
алайҳим ва лаҳум йаҳзунуна.*

ВАЗУВ МАКРУҲЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди макруҳларни дейин эшит,
Сувин йузунга қаттиқ урма йинит.

Бе зарур олатингга қилма назар,
Боқмогинг гар зарур эса бе зарар.

Сул илик бирда олмарил сувин,
Бурун, оғзингга под тут муни.

Рост бирла буруини мишкурма;
Суз айтма вазувда, кичкирма.

УТУК МАСХИ МАСПИДИ

Гар кийиб-сен утук таҳоратлик,
Гар вазув синеа масх кил бу шиқ.

Торт ул бармогининг йуқорига,
Легинг учидин ошуқ сорига.

Уч илик барча масх бастур оил,
Хоҳ узун, хоҳ кундалан қилғил.

Турт илик бирла масх қилсанг лек,
Ошугунггача бор-дур авлодек.

Масхким утугунгга сен қила-сен,
Килма бармоқларинг учи билла-сен.

Ўзим эрмаски бу утук булгай,
Ўзгани ҳукмидай нечук булгай.

Арабия булса сенда хоҳ чорук,
Ошугунггача керак анда йопук.

Лек жуврабка⁴⁶ масх сен қилма,
Латтадек нимага раво билма.

Булса жувраб мунаъалу⁴⁷ тандор,
Анга ул вақт масх қилмоқ бор.

Масх этар нима булса гар йиртуқ,
Булса уч бармогинг йерича ошуқ.

Масх ул нимага эмас жойиз,
Анга сен масх қилмағил ҳаргиз.

Муддате бор муқимга тун у кун,
Бор мусофирга лек уч кун-у тун.

Ўбидоси вазув синардин-дур,
Фуқаходин⁴⁸ бу навъ талқин-дур.

Мунқазини⁴⁹ булса масхинга муддат,
По чиқарсанг утукни ул фурсат.

Гар вазув бор дурур айоқ сув бас,
Килма бошдин вазувга хожат эмас.

Чиқарур қасде бирла гар тобонинг,
Купи соқингга²⁵⁰ келса бил-ки сенинг.

Масхнинг ул вақт булгуси ботил,²⁵¹
Торт ўтукни-йу айогни йувғил.

Пул йурур вақт йеридин ковок,
Тобонинг булса масхнингга йук бок.

Бир айоқ чиқса масх мубаттале-дур,²⁵²
Ушбулар шаръ ахлининг тили-дур.

Масхдан сунг айокни қилса сув ул,
Ошуғунгча агар етишса бу ул.

Масх ботил булур чу бор мундоғ,
Бўлмади жамъи масх бирла йувмоқ.

Гар утуклук муқим қилса сафар,
Уч тун-кунгача бу масх анга бор.

Гар утуклук мусофир улса муқим,
Тун-у кун масх қил анга таълим.

ТАЙАММУМ БАЙОНИ

Вақт улур-ким шараф топар туфроғ,
Сувга ул вақт улур халаф²⁵³ туфроғ.

Сув йироқ улса сендин ар бир мийл,
Сен намознинг учун тайаммум²⁵⁴ қил.

Тўрт минг-дур кадам била бир мийл,
Бир курух ани хилд эли дер, бил.

Дедилар бир йарим қари²⁵⁵ бу кадам;
Хар қари бил-ки бор-дур олти тутам.

Бир тутам тўрт илик, яна бир илик,
Олти чу арзи булди бил бу биллик.

Но бир умматга захмати етса,
Сув зийон этмагини хавф этса.

Йо антик бирла сендин аримаса,
Сув таҳорат қилурға торгмаса.

Йо баҳоси бу сувнинг улса оғир,
Кил тайаммум чу булса бу хар бир.

Бу ики шарт бор биёбонда,
Сувга танқислик эса анда.

Ҳар не-ким булса арз²⁵⁶ жинсидин,
Каж у туфроқ-у қум-у сурма бикин.

Ушбулар бирла сен тааммум қил,
Булди жойиз булар била билгил.

Гард бирла даги мужавваздур,²⁵⁷
Кил тайаммум-ки мунда суз оз-дур.

Гарднинг йери пок булса керак,
Қолмагай то бу ништа шубха-ву шак.

ТАИАММУМ ФАРОПИЗИНИНГ МАСОИЛИ

Бил тааммумга турт фарз-дурур,
Билмак аларни мисли қарз-дурур.

Бириси қасд-и хок пок этгил,
Пана ниййатин бу йусунлиқ кил.

Ниййат этгим тааммум этмак учун,
То намозим менга мубох²⁵⁸ улсун.

Пана ики иликин туфроққа,
Ур тааммум ишини қилмоққа.

Суртгил йузунга илкларни,
Под тутгил тааммум айларни.

Бил-ки туфроғин оича сурмаклик,
Тук тубига ави тегурмаклик.

Лозим эрмас-турур тааммумда,
Асаре бас-дурур тааммумда.

Пана туфроққа қул тегурмак ила,
Сурт қулларға, ики тирсак ила.

Сен тайаммумда ушоу масъала бил,
Аила бармоғларинг аро тахлил.

Анда-ким нофт²⁵⁹ булмаган сув дур,
Гусл вожиб эса, хам иш бу дур.

Бу шаройнт била тааммум қил,
Булса хар вақт хар намоз утагил.

Мутайаммиг⁶⁰ бу ича ишни қилур,
Узрсиз сув борыда ким-ки билур.

Бир бир айтай эшигил, эй ҳамдам,
Маски қуръон-у²⁶¹ духул-и²⁶² масжид хам

Хавфи фавт²⁶³ улса, булса хам сув надил.⁶⁴
Ўта улук намози-ну пана ъийд.

ТААММУМ НАВОҚИЗИНИНГ²⁵⁵ БАЙОНИ

Дар не ким ноқиз-и вазув эрур ул,
Бил тайаммумга хам звион берур ул.

Пана кофий²⁶⁵ сувға агар қудрат,
Тонса сингаи тааммум ул фурсат.

НАМОЗ ВАКТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Фарз билгил намознинг вақтин,
Вақтсиз иш на суд қилмоқдин?

Бендурур вақте бир туну кунда,
Шубха қил нуқ-турур мунда.

Олти ташқи фаризага дохил,
Вақт туртунчи фарз-дур билгил.

Барчадин бурна гонг намозни ута,
Бор дурур вақт и субҳ келиб ўта.*

Бу узун, иничка, йоруқ-дур-ким,
Бил уфқ сатҳига муни қойим.

* Қўлзмада матн тушиб қолган. Матни Шаркшунослик институтида сақланаётган 8433 рақамли қўлзма асосида тикланди.

Жониз улди бу суьх оўлаа сузур,²⁷⁴
Музда хуфтап намози килеа булур.

Папа муниг сунгида шарк сори,
Курунур бир ясеи йорук асаре.

Бу уфкиниг узунига тортар,
Боргонича йоруьлуги ортар.

Аҳли динларки муқтадо⁶⁸ эдилар,
Субҳи содиқ бу суьҳни дедилар.

Билга-сеи тонг намозининг вақтин,
Ушбу суьх ибтидоси булмақдин.

Кун чиқар чоғ-дур интиҳоси²⁶⁹ анинг,
Бу прода булур адоси анинг.

Папа вақти намози нешинидур,
Анга билгил бу навъ талкиндур.

Аввале куннинг эврлуридин,²⁷⁰
Соаларнинг фузун⁷¹ булуридин.

Икки қад буғуча бу кулакалар,
Бил-ки нешин утар, кишилар утар.

Лек туш сойаси булар билеа кур,
Булгуча ушбуларга сеи қила кур.

Ўтсе нешин, намози дивгар-дур,
Сеи соғнима ки восита²⁷² бор-дур.

Дедилар аер вақтини мушча,
Ўтагил офтоб ботқунча.

Ботқач-уқ, кун намоз-и шом булур,
Демагил вақте бот тамом булур.

То шафақ бор бу вақт бор-дур бил,
Бор шафақ кун ботар тарафда қизил.

Чун шафақ голиб улсе хуфтап дур,
Субҳ и содиқча вақте булгон-дур.

Ўтагил витр²⁷³ сунгра хуфтандин,
Витр адоси кейин булур андин.

МУСТАҲАБ ВАҚТЛАР БАҲОНИ

Эмди дей вақтларда нетеҳбоб,²⁷⁴
Утанг ул чоғ намоз, эй ахбоб.

Кун чиқар йер керак сориг булса,
Фажр²⁷⁵ кил вақт агар буш бўлса.

Поэ-и пешинда айтадил таъхир,
То хаво тонқан андаки тағйир.

Аввал вақтда утагин кишилар,
Пахшироқ гар қилай десанг ишилар.

Аср таъхир килга сен андоқ,
Кун саригидин ута бурушироқ.

Лек мағрибда қилгасен таъжил,
Килма таъхир ани сен бот кил.

Ошча таъхир айла хуфтаанда,
Булган аввалқи суле²⁷⁶ қилгонда.

Витр охири суле авло-дур,
Гар сенга эътимод пайдо-дур.

НАМОЗДА ВАҚТЛАР БИЛА МАКРУҲ ВАҚТЛАРНИНГ БАҲОНИ

Килмағай-сен намоз уч фурсат,
Бефариза, бенафл, бесуннат.

Не жаноза раво-дур-у не қазо,
Не тиловат қилурда сажда раво.

Кун туғар чоғу кун ботар чоғ-дур,
Пана бир вақт кун туш ўлмоғ-дур.

Лек ул асрики сен қила-сен,
Офтоб ўлтурушин биле-сен.

Ракъате қилдинг гар қувош борнда,
Ўзга сен қил ки шубха йуқ борнда.

Бил бу уч вақттин эрур бу чоғ,
Ким бу мазкур аср улур қилмоқ.

Бу даги бор кародийят бирла,
Ушбу зикр айлаган сифат бирла.

Қилмағил нафлин ики соъат,
Булди мамнуъ анда бу тоъат.

Лер вақти-йу вақт-и фажр-дурур,
Қилма бемузд-дур,²⁷⁷ неажр-дурур.

Лек булса жаноза бирла қазо,
Кил ки бу вақтларда бўлди раво.

КИБЛА МАСОЙИЛИ

Булди бир фарз қиблага боқмоқ,
Шарт-дур, шаръ сузи дур мундоқ.

Соқини-и Макка ушбу суз билеун,
Пузини Қабба анинга қилеун!

Бироқ улгон киши эшиг ки нетар,
Жиҳатега пузини қилса нетар.

Жиҳате гар сенга эмас маълум,
Кишиндин сур-ки булган ул мафҳум.

Лек перлик керак-турур бу киши,
Ул замон булмагай таҳаррини иши.

Перлик эл булмаса таҳаррий²⁷⁸ қил,
Бир жиҳатқа гумон қилиб ўтагил.

Бу йусунлуқ намоз-ким қилдинг,
Қибла сари имосини сунг билдинг.

Иана қилма-ки бу ишинг-дур хуб,
Бу намозинг сенинг эрур маҳсуб.²⁷⁹

Гар намоз ичра зоҳир улди жиҳат,
Пузни қил ул сарига бу фурсат.

Хавф вақтида билгил, эн доно,
Маркаб устида бор намоз раво.

Нафл-и беузр ҳам раво-дур бил,
Маркаб устида хуш адо қилгил.

Дек тахрима вақти, эй дово,
Қиблага йузни қил-ки бор авло.

Кема ичра намоз жониз бил,
Ўлтуруб, йо қунуб адо қилгил.

Кема эврулса сен нари эврул,
Хар сори кибла ул сори эврул.

Дек бир пули қилма ҳаракат,
Бошка-бошқа аноқларинг тебрат.

НАМОЗ НИЙЯТИНИНГ МАСОЙИЛИ

Бил-ки олгинчи фарз ниййат дур,
Ким намоз ичра шарт сикҳат-дур.

Ниййат этмак кунгулда фарз дегил,
Тил била демакини суннат бил.

Бил ки тахрима бирла ниййат аро,
Фосила булмасун қилурда адо.

Бу замон Тенгри бирла ҳозир бўл,
Забт қил узни жамъ-и хотир бўл.

Лоақал бил муни салот бу-турур,
Бу намозингга бил не от-дурур.

Гар бу деганча булмасанг ҳозир,
Нораво дур сенга дедим зоҳир.

Дек кунгулунда төнг намози эса,
Наинглаб тилинг оин шом деса.

Ул кунгулдаги муътабар дур бил,
Эътиборинг кунгулда бор-дур бил.

Ниййат айларни мен қилан сенга арз,
Нафли нафл де-ну фарзин фарз.

Вожиб улса де анга вожиб от,
Суннат улса айтқа-сен суннат.

Ким-ки ул шаръ сузига боқти,
Вақти улса этсун ин²⁸⁰ вақте.

Лек бу лафз жумбада демагил,
Гар айтсанг дуруст эмас-тур бил.

Шарг эмас ниййати амомат бил,
Лек авло бу-дур-ки нийнат қил.

Шарт-тур ниййат иктидода билсинг,
Хар амални билсиб йерида қилсинг.

НАМОЗ И ДОХИЛИН ОЛТИ ФАЗНИНГ БАВОНИ

Энди ден олти фарзи дохиллийин,
Бу масойилда тебратай тилни.

Боридин бурна бор-дурур такбир.
Муни тахрима дер саир-у кабир.²⁸¹

Дегил, «Оллоху акбар» ул онда,
По бу маънида де нима анда.

Қилма мад бовуро аросида,
Ани хуррам айлагил адосида.

Муни тахрима де, нега дерлар,
Хар мубохшии бу харом анлар.

Немак-у демак-у йана ичмак,
Борисини харом этар бешак.

Ниййат этгил доғи илкки кутар,
Бурна илгинг кутарма, эй сарвар.

ҚИНОМ²²⁸ МАСОНИЛИ

Балки икивчи фарз улди қином,
Узрсиз, беқиём қилма тамом.

Бил қиём озроғини, эй доно,
Булса гаҳрима турганнигда адо.

Қудрати йуқ киши муни билсун,
Улгуруб булмаса, йотиб қилсун.

Гар намозинг фариза-дур, эй нор,
Фарз билгил қийомини зинҳор.

Нафл-у суннатда ихтиёринг бор,
Қўпарур, ултурурда сен мухтор.

Пахшироқ ул дурур киши турса,
Им мужд улди ул ким ўлтурса.

Лек тонг суннатида ултурма,
Мунда ўлтурмоғинг раво курма.

ҚИРОЪАТ МАСОИЛИ

Пана бир фарз биа қироъат-тур,
Бил-ки қуръон ўқурға бу ш-тур.

Фарз бўлса намоз бил мундоқ,
Ики ракъатта фарз-дур ўқумоқ.

Вожиб-у нафл бирла суннатта,
Фарз билгил тамом-и ракъатта.

Гар бир оят ўқусанг ўқу узун,
Кисқа оят гар улса уч бўлеун.

РУКУЪ²⁸³ МАСОИЛИ

Пана бир фарзни рукуъ билинг,
Қилур ишни адоси бирла қилинг.

Хам²⁸⁴ улунг илгингиз қуиуб йерга,
Дегулукни мен айтгани сизга.

Бош-у орқа бунунни тунгузатинг,
Ҳар намоз ишларини сиз тузатинг.

Мунда тасбих бир дегунча турунг,
Вожиб ушбу турушни мунда курунг.

Уч демакни ва лек суннат денг,
Хоҳ тасбиҳ дейинг-у бот дейинг.

СУЖУД²⁸⁵ МАСОИЛИ

Сажда булди бешинчи фарз эшит,
Лек ики сажда фарз булди йигит.

Қулаарини йерга қуй орасига бош,
Сажда қилғил бу навъ, эй қардош.

Амал-и саждани десанг англай,
Йерга қуйиша бурун била манлай.

Мунда тасбиҳ де-ну қил ором,
Бу иккида рукуъ киби тамом.

Мунин билкил ки сажда анлар лиши,
Айбонинг булмасун жудо пердин.

Бир айоқ қунса бор карохиниат,
Иккинси қунса бошдин эт нишиат.

КУЪУД²⁸⁶ МАСОПИЛИ

Қилди олтинчи фарз сунгани қуъуд,
Ат-тахиййот²⁸⁷ уқугуча маъбуд.

Муқгадо ушбу масъала билсеун,
То ташаххуд мувофақат қилсеун.

Олти хориждини улди вақти суннат,
Бешини фарз черкасида санат.

Олти дохийда қаъла-ву такбир,
Шарт бил узга руки деп бир-бир.

НАМОЗ ВОЖИБОТИНИНГ БАЙОНИ

Чун айттим намоз фарзларини,
Шарх этап эмди вожибинин борини.

Тут қулоқ, эй мусаллин²⁸⁸ ни толиб,
Бил ингирма ики-дурур вожиб.

Ёлтисини омм²⁸⁹ билгасен, эй йор,
Хар мусаллийга хар саяотда бор.

Бирин «Оллоху акбар» улди эшит,
Вақт-и тахримада бу лафз анит.

«Ат-тахиййот» уқумоқ-дур бил,
Қаъдалар вақтида ани уқигил.

Ҳана таъдил рукиларда керак,
Муни ором деллар бенак.

Қил рукуъ-у сужудта ором,
То ки тасбиҳ бир дегай-сен том.

Фарз-у вожиби иерлариди қилиб,
Айлагай-сен рибоят и тартиб.

Ҳана бир «Фотиҳа»ни: бир уқумоқ,
Будди вожиб эшит ки бор мундоқ.

Ҳана лафз-и ислом ита чиққил,
Қиладурган намоздин хосил.

Ҳана ун бешига мен айтай ном,
Борига барча йерда эрмас омм.

Сен қироъатни қилга-сен гаъйини,
Ики аввалги ракъат ичра таъйини.

Ҳам бу ики-йу «Фотиҳа» уқуғил,
Ушбу икида сура-йи замм²⁹⁰ қил.

Қилғил ал-ҳамд сураға тақдим,
Барчасини сенга қилаи таълим.

Лек агар бўлса нафл-и суннат бил,
Барча ракъатта сурани замм қил.

Сурани замми лозим эрмастур,
Гар бир оят эса узун бас-дур.

Қисқа бўлса уқуғил уч оят,
По бу уч қискача керак рибоят.²⁹¹

Ҳана ўқу «Қунут» албатта,
Вигр ичра учунчи ракъатта.

*Оллоҳумма инна настаъиннука ва настаифируки ва
нуъмину бика ва натавакқилу алаика ва нусни алайка-
л-хайра нашкурука ва ла накфурука ва нахлаъу ва
натруку ман яфжурука, Оллоҳумми иййаки наъбуду ва
лака нусаллину ва насжуду ва илайка насъови наҳвиду
ва наржув раҳматика ва нахшо изобака инни азобики
бил қуффори мулҳиқ.*

Ғар киши билмаса «Кунут» нетар,
«Раббано отийна» уқулса йетар:

Раббано отийна фи-д-дунио ҳисинатин ни фи-л-ахирати хисинтан вақийно изооа-н-нори.

Лек урганмакига саъий керак,
Саъиилар бирла керак урганмак.

Пана тоғ бирла шому хуфтаанда,
Бил имом уқусун балаид анда.

Будур адноси²⁹² гаїр эшитса,
Уни²⁹³ элнинг қулогига йетса.

Мушфаридқа²⁹⁴ эшит-ки бор жойи з,
Уқусун хоҳ паст, хоҳ анғиз.

Афзал ўлди ғар ўқуса анғиз,²⁹⁵
Дегулик ҳар не булса айтур-биз

Аср-у пешинда паст ўқусун имом,
Мен айтқондек айласун итмом.

Бу қироъатни анча паст этсун,
Лоақал ўзи они эшитсун.

Лабни тебратса, кунгида кечуруб,
Бу қироъат эмас-тур маҳсуб.

Ғар имом улмаса эшит-ки нетар,
Мушфарад ҳам муни рибъат этар.

Иқтидо қилғонингда сен тек тур,
Муқтадога сукут вожиб-тур.

Бул қироъат маҳаллида соқит,
Дегулуқларни ўзга чоғда айит.

Муқтадо ким-ки булса ул онда,
Табаъийнат²⁹⁶ керак-турур анда.

Табаъийнат бу-дур эшиг масало,
Иқтидо булса сажда, қаъда аро.

Ракъатга агарчи йўқ маҳсуб,
Булмаса ҳам мутобаъат-тур хуб.

Қаъда-ни аввал ўлди вожиб бил,
Анда хар вақт нетсанг ултургил.

Биндларда рукуъ такбири,
Бил-ки вожибтнн ул-дурур бири.

Пана такбирлар-дурур билгил,
Ики инд ичра вожиб, эи сонил.²⁹⁷

Пана бир сажда-и тиловат бил,
Сажда ул йерга гар нетсанг қил.

Булмаса ҳам намоз вожиб-тур,
Нетсанг ул вақт сажда-ие келтур.

Ўқугувчи эшитгувчи билсун,
Нетса гар сажда перига қилсун.

Булсанг ул вақт гар намоз ичида,
Тенгри даргоҳида шийоз ичида.

Гар шерик улмаса ўқугувчи бил,
Ўтаганди кейин бу саждани қил.

Ўқуса гар имом қил маълум,
Сажда қилсун имом ҳам маълум.²⁹⁸

Сен рукуъ этмаини бу саждани қил,
Берукуъ айлагил бу саждани бил.

Пана бир вожиб ўлди сажда ни сахв,²⁹⁹
Тенгрилик ишида керакмас лахв.³⁰⁰

Сажда-ни сахв қанси-дур билгил,
«Ат-таҳиниот» ўқу доғи мунн қил.

Салавот ўқумай салом дегил,
Масъала мундоқ ўлди шаръда бил.

Мунфарад улсанг анла ики салом,
Лек бир ёнга қилгуси-дур имом.

Сен йана ики саждани келтур,
Келтуруб ики саждани ултур.

«Ат-таҳиниот» ўқу дағи салавот,
Ушбу янглиг тамом қил бу салавот.

САЖДАИ САҲВ МУВАҶЖИВОТИНИНГ БАЙОНИ

Саждаин саҳв билгил, эй толиб,
Неча ишдин сенга булур вожиб.

Иш намоз ичра ортуқ этса киши,
Гар намоз ишларидин улса иши.

Мисли уч сажда бирла ики рукуъ,
Саждаин саҳв қил бу топса вуқуъ.

Пана гар тарк булса хар вожиб,
Саждаин саҳв келтур, эй толиб.

Пана тақдим³⁰¹ булса, гар таъхир,³⁰²
Фарзда сажда-дур анга тадбир.

Хадд-и таъхир мунча-дур билсанг,
Анда бир руқини адо қилсанг.

Пана шак булса рақъат ичра сена,
Тўрт йо уч буллубму-дур масала.

Гар бу шак булса сенга аввал бор,
Ўта бошдин намозени зинхор.

Гар сенга борлар булур бу шак,
Сунгра бир рақъат анда бор утамак.

Сажда-ин саҳв мунда ҳам келтур,
Мужаб-и³⁰³ сажда бу деганлар-дур.

Саҳв агар бирдин ортуқ булса нетар,
Хар неча булса ики сажда йетар.

Гар имомнигга саҳв воқий-дур,
Муқтадо бил-ки анга тобий-дур.

Муқтадо саҳв қилса ул фурсат,
Сажда-ин саҳв йўқ анга ҳожат.

Муқтадо саҳвини кутаргай имом,
Ёуд тутғил-ки айладим эълom.³⁰⁴

НАМОЗ СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Вожиб-у фарзга чу дедим от,
Неча-дур бил намоз аро суннат.

Кутар илгинин десанг уч такбир,
Бирн тахримада, кунутта³⁰⁵ бир.

Пана бир ънидларда такбирот,
Дер махалда илик кутаргил бол.

Эр кутареун илгини гушгача,
Лек хотун илгини дунгача.³⁰⁶

Тут очук бу махалда бармоқлар,
Бил нечук-тур бу иулга бормоқлар.

Киндик остида куйға-сен сулни,
Сулнинг устида куйгил унг кулни.

Сунгра тахримадин сано ўқуғил,
Пана уку «аъзузу» ила «бисмил»:

*Субҳоника оллоҳумма ва би ҳамдика-с-смука ая
таъоло жаддука ва жалли саноука ва ла илоҳа ғайрука.*

Пана «омин» де фотиҳадин сунг,
Бори ишин Худо кетургай унг.

Чунки қилдинг бу турти маълум,
Паст уқусун имом хам маълум.

Нитиқолатда³⁰⁷ дегил такбир,
Барча нерда дегил магар ул бир.

Ул бири-дур рукуъдин чиқмоқ,
Ушбу нерда этмагил мундоқ.

Рукиларга кирарга, чиқмоққа,
Дедилар нитиқол мундоққа.

«Самиъалло» дер имом анда,
Муктадо «Раббано лака» ул онда.

Мутафаррад ушбу сузни эшитсун,
Хар икисини мунда айтсун!

Уч дегай сен рукуъ-и таскин,
Бу рукуъ ичра куйға сен тиздин.

Ҳавма бирла рукуъ жалсада³⁰⁸ бил,
Барча бармоқларинг очук тутғил.

Сажда бирла рукуъ аро турмоқ,
Кавма-дур суннат улди бил мундоқ.

Саждада йетти азв йерга йеткур,
Айтайин барчасини бир-бир сур.

Ики қул, ики тиз, бош, ики айок,
Ушбу йеттинн йерга бор қуймоқ.

Сажда тасбиҳини дегай-сен уч,
Ушбулар қилмоғини бил уч.

Ики сажда аросида ултур,
Жалса дерлар муни бу суннат-тур.

«Ат-тахиййот»дин кейин салавот,
Уқумоқ суннат улди сен тухтот.

*Оллоҳумма салли ѓала Муҳаммадин ва барик ѓала
Муҳаммадин ва ѓала оли Муҳаммадин камо саллайта
ни барикта ва салламта ѓала Иброҳима ва ѓала оли
Иброҳими раббано иннака ҳамидун мажидун.*

Иуз эвур уннга, сулга айла салом
Ушбу янглиғ намоз қил тамом.

Бори ишта имомға бул маълум,
Тобибъ ўлмоқ керак қилинг маълум.

НАМОЗ МУСТАҲАБЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди айтай намоз мустаҳабн,
Иана шарҳ айлайин анинг адабин.

Қелса гар эснагунг оғиз йопқил,
Иуталинг дафъига такаллуф кил.

Муни бил мустаҳаб қироъатдин,
Уқумоғлиқ зийод уч ойатдин.

Сен маҳалли рукуъда муни бил,
Бош-у орқа буйунни туптуз қил.

Сажда қилмоқда тиз, илик била бош,
Қуйу қуймоқта ѓакс, эй қардош,

Сажданн ики қўл оросида қил,
Анда бармоқларнинг йопиштурғил.

Сажда айлар маҳалда муни бил,
Барча бармоқ ичини қиблага қил.

Булса гар манглайнинг йеру туфроқ,
Поқ қилма намоз аро мутлақ.

Чун намоз ичраким турар-сен нек,³⁰⁹
Тут айоклар аросини турт илик.

Каъдада путга куйга-сен қўллар,
Курсатай сенга шаръ аро пуллар.

Сул айок нерга қуйуб ултур анга,
Унгини тебратмаклик улди сенга.

Уйла-ким рост неча йерда керак,
Тобонинг тек турар бу чоқ бешак.

Лек хотушини нерга ултур де,
Аёқ учлари унг сори тур де!

Бил имомнингга мустахаб булди,
Ўқумоғлиг кироят-и марвий.³¹⁰

Айт тасбиҳларни учдин кўп,
Лек тоқ айтмоғини курғил хуб.

Қўл қориндин йироқ, қориндин бут,
Бут айокдин анокни йердин тут.

Қил рукуъу сужудта мундоқ,
Лек хотунға аксдур қилмок.

Ракъат турт фарз эса, муни бил,
Ики сунгида «Фотиҳа» ўқуғил.

Пана «Ал-ҳамд» аввалида керак,
Барча ракъатда тасмийа бешак.

Муни масбуқ³¹¹ билки ҳарки имом,
Купғил ул чоғки килса ики салом.

Нуз эвурсун имом унг йонига,
Фажр ила асрда будур онға.

Магар улгай мусалло утрусида,
Жоинз эрмас-турур оли утрусида.

НАМОЗ АДАБЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Шарх қилдим чу мустахабларини,
Эмди айтай намоз адабларини.

Қил қином ичра еаждагахга назар,
Боқ айоқга чу бор рукуъ агар.

Сажда қилгонда бутунгга боқгил,
Қушунгга қаъда булса мундоқ қил.

Чун муъаззин айтса «Ҳаййа ғало»,
Қупунгизлар намоз этарга адо.

Деса қадли қомат этгувчи овоз,
Қил амом анда сен шуруъи намоз.

НАМОЗ МУБОҲЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Неча ишдур мубоҳ шаръ демиш,
Гар намоз ичра вокнъ улса ул иш.

Унг-сул йуз эвурмаини кўрмак,
Гар йилон қасд қилса ултурмак.

Танга ипоушса тун рукуъ аро,
Йироқ ул тунни қилмоқ улди раво.

Нафл агар булса эшит, эй қорий,
Бил мубоҳ улди сура такрори.

НАМОЗ МАКРУҲЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Эмди макруҳларга навбат-тур,
Бил не ишларга ушбу навъ от-тур.

Бирн такрор қилмоғинг такбир,
Тарк-и суннатни билғасен иана бир,

Санамоглиг иллик била ойот,
Ўқугулуқни ўқумоқ бот-бот.

Йана қилмоқ рукуъ аро, эй хом,
Қиладурғон қироъатинг итмом.

Интиқолотта демаклик зикр,
Айламаклик намоз аро йана фикр.

Папа таъйин сурадур билсанг,
Гар муъайнан намоз аро қилсанг.

Суралар аввалида би-сми-л-лох,
Булди макруҳ уқумоқ ул гоҳ.

Суралар жамъиким адосида,
Қисқа сура эса аросида.

Қушиғи сура нуқори уқумоқ,
Булди макруҳ бу дағи андоқ.

Фарз ўлса иквинчи ракъатта,
Уқумоғлиғ узун бу фурсатта.

Оят-у сурада йана такрор,
Қилмоғингдур қароҳиййат, эй пор!

Йана қилмоқ рукуъда қуйи бош,
Саждағаҳдин аритмоғинг хас-у тош.

Йерга қул қуймоғинг бурун тиздин,
Акс қуймоқта-сен эшит биздин.

Пангда қавл йуқ намоз қилмоқлиғ,
Оғиз-у қулда харна тутмоқлик.

Оғиз-у кузни узрсиэ йопмоқ,
Йопқил оғзингни бўлса эснар чоқ

Йана бир нуткамак ойоқдин ойоқ,
Жалса ичра тобонга ултурмоқ.

Тегса йерга билинг қорин тизга,
Эрга макруҳ дурур дейин сизга.

Чу мужониб³¹³ йана итдек ултурмоқ,
Ики ойогни кериб ултурмоқ.

Уй киби бош солиб салом этмак,
Ошуқуб рукн-и нотамом этмак.

Тиш орасидағини йүтмоғлиқ,
Боғламаслиқ ани-ки бор боғлиқ.

Булса манглайда гар теру туфроқ,
Булди макруҳ они аритмоқ.

Иана қўлни биқинға қуймоқ-дур,
Иахши эд эдламоқ ҳам андоқ-дур.

Гар мусаллода бор хасу туфроқ,
Билки макруҳ булди тун аймамоқ.

Иана эшитмагунча хурмаклик,
Иана огиз сунин тукурмаклик.

Кийгулукларни киймоқу солмоқ,
Ар амал бирла ҳам эрур мундоқ.

Тутмоқ олтунни-йу ипак киймак,
Эрга макруҳ булди бил бешак.

Булмаса ҳам намоз эрур макруҳ,
Тутғувчи, кийғувчи йегай андуҳ.

Эснамаклик, йана керилмаклик,
Керак элга буларни билмаклик.

Утруда ут била киши бўлмоқ,
Йелпимаклик намоз аро мутлақ.

Иана бормоқ намозға йугуруб,
Чалангча йана йенгингни туруб.

Иана бармоқларингни синдурмоқ,
Имага йана тойаниб турмоқ.

Иана бир бу-ки бош наланг ўтамак,
Булди макруҳ ушбу ранг утамак.

Зухр-у³¹⁴ шом, ашо³¹⁵ фаризасидин,
Қилса макруҳ-дур даранг³¹⁶ кейини.

Иана бу-ким имом узун ўқуса,
Боқса оне қавм учун ўқуса.

Бу дағи бор кароҳийнат сен бил,
Қавмнинг хотири учун таъжил.

Пана қилмоқ дурур имом ҳиёал,
Келадурғон киши учун бу маҳал.

Булса меҳроб тоқи ул анда,
Мутафаррид бўлмоғи имом анта.

Пана булмоқ имом ангиз йерда,
Бир қари йуқори-йу сиз йерда.

Ойати сажда-дур эшит мундоқ,
Паст ўқурда имом ани ўқумоқ.

Рукнларда имомға сибқат,³¹⁷
Бил-ки бор-дур бу иш кароҳиййат.

Имомдин илгари рукуъдин бош кўтармак, имомдин илгари сажда қилмоқ, имомдин илгари саждадин бош кўтармак.

Пана маъмум ангиз демак такбир,
Жаҳр-и³¹⁸ кундузги нафл-дур йана бир.

Ойату идда-ву³¹⁹ ваънд³²⁰ эшит,
«Садақа-л-ло» демак бу йерда, йинги,

Неча йерда намоз эрур макруҳ,
Қимки билмас, йегай баче андух.

Қутон-у ағил ичра мақбарада,
Нажс утрусида-ву йул арода.

Бил-ки хотунға масжид ичра намоз,
Булди макруҳ сен эшитгил роз.

Булса уйнинг ичида фиққи олат,
Йо тун-у уйда булса гар суврат.

Лек жонлигининг улса бу сурат,
Анга бўлса бутун аро хаййот.

Бўлса мавжуд ушбу суратлар,
Бил кароҳиййат ул намозда бор.

Ушбу афъол бирла кайфиййот,
Қим дедим барчасиға бир-бир от.

Бил-ки макруҳ-дурур намоз аро,
Булса воқибъ иъодяси³²¹ аввало.

НАМОЗ ФОСИДЛАРИНИНГ БАВОНИ

Неча ишдин намоз улур фосид,
Айтайин урганурга курсатиб жид.³²²

Уэр сиз тарк-и фарз-дур муфсид,
Хоҳ сахв улса, хоҳ эса қосид.

Ўқуғулуқнинг улса тағири,
Билки муфсиддин ул дурур бири

Оича тағиир³²³ бўлса муфсид де,
Ким муғайнард³²⁴ қолмаса маъне.

Ио бу тағиир гар бўлса фохиш,
Қуй намозингни анла бошдин иш.

Сўз демак кун турур, гар оз-дурур,
Бил-ки ул муфсид-и намоз-дурур.

Жалла³²⁵ десанг деганда Генгрина от,
Ио набии отиға десанг салават

Ушовларни намоз и муфсид бит,
Гар намоз ичра сен булар демагит.

Иана таълим ила таъаллум бил,
Бу ики феълни дегил мубатти?

Иана бир имага талаб булган,
Ким ани халқдин тилаб булғай.

Иана масҳафини қурубон уқумоқ,
Бу дағи муфсид улди бил мундоқ.

Иана инграмоқ, айламак оҳ-у воҳ,
Муфсид улди булар, булунг огоҳ.

Ики илик била гар иш қилсанг,
Бир йули муфсид улди, сен билсанг.

Бир илик бирла қилсанг ар уч иш,
Булса бир рукнда бу муфсид эмиш.

Саждада қунса бирдин ики айоқ,
Бу дағи муфсид булди бил мундоқ.

Нана йул иуримак-дурур мубаттил,
Пурусанг уч қадамча муфсид бил.

Нана йул иуримак-дурур мубаттил,
Кулмак ун бирла дағи мубаттил бил.

Ун билла ияғласанг бу муфсид эмиш,
Магар улағай жиҳат-и худонлиқ иш.

Нана сурмак узунг эшитгунча,
Муфсид улди бу феъл бил мунча.

Нана муфсид-дурур нуталмак бил,
Булса беузр бор-дурур мубаттил.

Қибладин узга сори йуз булса,
Муфсид улгай чу кукеунг эврурса.

Нана бир муфсиде најост бил,
Андик ёзунгни сен ирок тутғил.

Бу најостини ики навъеда бил,
Дирам-у рубъини тасаввур қил.

Қасд бирла вазувни синдурмоқ,
Муфсид ўлди бу феъл бил мундоқ.

Мутафаммин³⁷⁶ агар сувни курса,
Бу дағи муфсид ўлди денг курса.

Вақтнинг чиқмоғи дурур мубаттил,
Соҳиб-и узрга бу масъала бил.

Нана тартиб эгаси эшнуса,
Фавт бўлгон намоз йод этса.

Фосид улди намоз анга билсун,
Муни қуйсун, қазосини қилсун.

БЕШ ВАКТ НАМОЗНИНГ БАНОНИ

Қимки беш вақтта намоз этти,
Ракъат-и фарзда бор ун йетти.

Икиси тонг-и намоз андин-дур,
Турт дигар-и³²⁷ намоз-и пешин-дур.

Турт аср улди-йу йана уч шом,
Турт хуфтан фариза бўлди тамом.

Туртларини ики мусофир ўтар,
Бир тун-у кунда фарз ўн бир утар.

Йана уч витр-дур-ки вожиб-тур,
Мунда зикр айламак муносиб-тур.

Эмди айтай-ки неча-дур суннат,
Бор тун-у кунда ўн ики ракъат.

Икирар субҳ-у шом-у хуфтанда,
Йана пешин-ки олти-дур анда.

МУСОФИРОНА НАМОЗИНИНГ БАЙОНИ

Чун киши қасд-и мавзеъи³²⁸ қилса,
Мақсадининг масофатин билса.

Уч тун-у кунлик улса ушбу нўли,
Дер сафар муддати шарриъат эли.

Бу мароҳилда³²⁹ шаръ мухтори,
Теванинг булди ўрта рафтори.

Бўлса тоғ нули, пийода киши,
Мутавассит³³⁰ керак-турур йуруши.

Сувда, гар кема-дур, агар ғайре,³³¹
Муътабар-дур анинг васат³³² сайри.

Гар инғоч бирла истасанг миқнос,
Ўн сакиз бил-ки деди шаръшунос.

Бир инғоч бил-ки бор-дурур уч мил,
Бурнароқ мил айтилиб эди бил.

Чиқса гар ниййат сафар этибон,
Ватанининг саводидин утубон.

Ул замон бил мусофир ул кишини,
Сафарона қилур бори ишини.

Бил мусофирға не-дуруп ахком,
Тут қулок барчасин қилай эълор.

Бирн бу ким намоз-и қаср этар,
Турт ракъат фариза ики этар.

Гар казо булса бу намоз нетар,
Бил-ки ани мусофирона утар.

Лек суннатларини бил, эй йор,
Килур-у килмасиға сен мухтор.

Билингиз ушбу сузни, эй уламо,
Иул йурумаста қилсангиз авло.

Рамазон рузасиға сен мухтор,
Гар тут, тутма ихтиёринг бор.

Лек авлоси руза тутмоқ-дур,
Нафснинг лаззатин унутмоқ дур.

Руза йеган киши қазо қилсун,
Бирга бир рузасин адо қилсун.

Нана бу-ким мусофиреки билур,
Уч тун-у кун утукға масх қилур.

Иетса гар мақсадига бу сафарин,
Ани бўлди муқим шаръ дейарин.

Ибқса ғн беш кеча била кундуз,
Турмоғин ниййат этса бу-дур суз.

Ушбу турмоққа лек шахр' керак,
Бўлмаса шахр, булса кент кесак.

Ул кишининг муқим эрур номи,
Кетар андин мусофир аҳкоми.

Йозида ниййат-и иқомат ила,
Эл муқим ўлмаган бу ниййат ила.

Магар ўлғай йозида ул-турур эл,
Хайма-ву³³³ олачуқ била йурур эл.

Анда-ким черик эли воқийъ-дур,
Подшаҳ ниййатиға тобиъ-дур.

Гар мусофирға бор муқим имом,
Табаънийят керак-тур анда тамом.

Гар мусофир имом булса нетар,
Муқтадо, сунгра ики ракъат утар.

СОҲНЬ И ГАРТИБНИНГ БАИОНИ

Пай дар пай кишига олти салавот,
Булмагон булса фавт бил анга от.

Шарьда булди соҳиб-и тартиб,
Масъала хотиришда тут эшитиб.

Бу кишига намоз булса қазо,
Аиласун аввал ул қазони адо.

Гар қазо қилмайин қилтур вақтин,
Шарь манъ аилади бу қилмоқдин.

Бал ки вақти раво эмас-тур анга,
То бу қолғонни қилмагунча адо.

Лек наздиктар³³⁴ десун бу қазо,
Бу қазони муайян этсун адо.

Кишига гар қазо куп улса нетар,
Ул қазони дағи муайян этар.

Но бу боштин қазони қил таъйин,
Июхуд ул боштин аилагил таъйин.

Бил уч иш булди муқит-и³³⁵ тартиб,
Лйтайин йод тутқа-сен эшитиб.

Бирн иснон-дурур³³⁶ булардин бил,
Пана бир вақт горлинини дегил.

Пана бир касрат-и³³⁷ фавойид бил,
Ушбу касрат ақалли олти дегил.

Соқит улса бу навъ ила тартиб,
Қилмас ул ъавд³³⁸ йана бил эшитиб.

Хар қачон хар қазони қилсанг, қил!
Пана тартиб хожат эрмас-тур бил!

ОГРИҚ НАМОЗИНИНГ БАЙОНИ

Иана огриқ намозини билгил,
Огриқ улгон бу сўзни эшитгил.

Гар муяссар эмас сенга турмоқ,
Жойиз улди бу вақт улгурмоқ.

Ўлтуруб ҳам рукуъ бирла сужуд,
Қила олмас эсанг бу-дур бехбуд.³³⁹

Ўлтуруб қил ишорат-у иймо,
Бу ики руки қил бу навъ адо.

Бу ишоратни сен бу навъ этгил,
Сажда бирла рукуъ фарқин қил.

Лек ишоратни қилма қош билла,
Бу ишоратни айла бош ила.

Мунга ҳам булмаса мажолнинг агар,
Йотгил орканга ул чоғ, эй сарвар.

Қибла сори айокларнинг қилсанг,
Қил намозинг бу масъала билсанг.

Бил-ки бордир муаққада³⁴⁰ суннат,
Фарзларда азон бирла иқомат.

Қил риъоят мун азон дерда,
Билик ун бирла дейинг бийик йерда.

Қибла сори йузунгни келтирибон,
Сен вазув бирла айтқил турубон,

Бе вазув ҳам агарчи бўлди раво,
Гар вазув булса бор-дурур авло.

Лек иқоматни бе вазув демак,
Бўлди макруҳ билга-сен бешак.

Сен азон дерда тут бу сўзни йод,
Лаҳн ила ҳарфларни қилма зиёд.

Вақтларда дегил озонларни,
Қилма бе вақт ушбу чорларни.

Беш кишига карохийят-дур озон,
Деса айланг нъодасин ул он.

Бирн ноболн-у нана хотун,
Жуиб-у маест-у йана бир мажуун.

Гар қазо борнин килсанг ул фурсат,
Айт аввал азонни бир навбат.

Ўзгаларда озон эмас ҳожат,
Агар айтилса бас-дурур иқомат.

Гар жамоъатга нетмасанг билгил,
Ул озон бас-дурур иқомат қил.

Хар киши-ким муқим эрмас-тур,
Гар иқомат этса ул бас-тур.

Масжид «хаййа» муъзиннига ғаз жавоб,
Вожиб улди демаклик, эй ахбоб,

Қайси-дур бу жавоб мандин эшит,
Хар-не деса муаззин ани айт.

Магар улчоғда деса «хайй-ала»йин,
Ант «ла ҳавла» анда мен айтайин.

Ҳеч сўз дема килмағил, ҳеч иш,
Бу маҳал сўз, иш харом эрмиш.

Ўзга масжид муъаззиннига жавоб,
Важиб эрмас-турур билинг ахбоб.

НАМОЗНИ ЖАМОЪАТ БИЛА УТАМАҚНИНГ БАЙОНИ

Бил жамоъат муаккида суннат,
Қим-ки тарк айласа йегай хасрат.

Кавм тарк этса бил муни бешак,
Булур ул кавм ила китол этмак.³⁴¹

Сен жамоъатни тарк айламағил,
Ҳар неча кўп савоби кўпроқ бил.

Магар улғай санга йовуқ масжид,
Сендин ўлғай ироқ улук масжид.

Ушбу масжидга бор, борма йироқ,
Ўук раво кўплуги учун бормоқ.

Фавт бўлса намоз, масжид ҳайй,
Санга уч иш раво-дурур айтай.

Ўзга масжид жамоъатига нугур,
Ўо бу масжидда йолгуз утаб тур!

Ўо уз уйунгда уқ намоз утагил,
Бу уч ишта мухаййар³⁴² улдунг бил.

Гар ун ишдин бириси-дур воқибъ,
Бил жамоъатга бор-дурур монибъ,

Бириси бўлди йомгур-у балчиқ,
Ўана бир қўпса кеча ел қоттиқ.

Ўана бир бўлса гар киши оғриқ,
Ўо Ўиров ўлса, бўлса оғриқлик.

Ўана оч оллида таъом улса,
Ўана бир бу-ки хавф-и дом³⁴³ улса.

Ўана гар хавф бўлса султондин,
Истамаклик йана бу қолгондин.

Ўана бири қасос ғавгоси,
Бор учунчи вазув такозоси.

Ўамон-у яхши орқасида намоз,
Бил-ки бор-дур шарихъат ичра жавоз.³⁴⁴

Лек авло бу-дур имомат аро,
Ким-ки улғай аъламу атко.³⁴⁵

Мутаъаммим киши-йу носихъ бил,
Мутаваззий³⁴⁶ била йана ғосил.³⁴⁷

Жойиз ўлди улар имом ўлғай,
Ушбу-ларнинг иши тамом улғай.

Бўлса гар эр имом хотунга,
Не-дурур шаръ буйруги мунга.

Қилди гар ниййат имомат эр,
Бил-ки хотун намози жойиз дер.

Лек хотун имомат-и инййат,
Андамак-тур имом ул фуркат.

Бил имомат карохиййат ул кишига,
Булмаса қавм рози ул ишига,

Қилмаган сиз имом неча киши,
Ғар қилур-сиз раво эмас бу иши.

Бири ноболиғ-у йана бири гўнг,
Сохиб-и узр булмасун бу сузунг.

Қим адо қилса ҳарф махраженз,
Бу кишини имом қилманг сиз.

Сафингиз ики булмасун курунгиз,
Арони очмайни йовук турингиз.

Булса маъмум бир киши муни деиғ,
Турсун унғ йон имом ила теиғ.

Нафл утар кишига фариза гузор,
Иқтидоси дуруст эмас, эн йор,

Мутанаффилни³⁴⁸ иқтидоси вале,
Фарз утар кишига раво-дур вале.

НАМОЗИ ЖУМЪАНИНГ БАЙОНИ

Пана билгил намоз-и жумъани фарз,
Бу шаройит била-ки қилғум арз.

Фарз билсун бу навъ ила ҳар ким,
Эрур озод-у тандуруст-у муким.

Лек адосида неча шарт керак,
Лозим улди бу шартлар билмак.

Миср-и³⁴⁹ жомиъда қил адо бу намоз,
Кайси-дур миср-и жомиъ эшит роз.

Подшоҳ улғай анда, но пойиб,
Ҳукм-и шаръ айлагай қазо мунассиб.

Пана ул-ки шарт подшоҳ булсун,
Йо керак анда нойиб-и маъзун.³⁵⁰

Ўана бир шарт вақт-и пешин-дур,
Мунда билгил бу навъ талқин-дур.

Фарзин вақт жумъада демагил,
Фарз бу вақтда деган-сен бил.

Ўана бир шарт хутба-дур анда,
Зикр-и Хақ-дур акалли ул анда.

Ўана бир шарт бил жамоъат-дур,
Озроғи уч киши бу фурсат-дур.

Лек ғайр-и имом уч булса,
То жамоъат бу уч била гулсур!

Булса мазкур шартлар хосил,
Фарз анда намоз-и жумъани бил.

Чунки масжидга йетга-сен аввал,
Нафл қил ики рақъат ушбу махал.

Бор бу ики таҳийнати масжид,
Ута Тенгри ишида курсат жид.

Ўана суннатни турт рақъат қил,
Сушат-и жумъалик нийят қил.

Қилмағай-сиз намоз хутба чоғи,
Зокир этма биллинг не сузга дағи,

Гар хатибингдин узга булса имом,
Не дурур шаръ элига мунда калом.

Бил ки эрмас бу хориж-и суннат,
Қил намозингни бе карохийат.

Қаъдада гар имомға еттинг,
Ўқтидо қил-ки бу намоз этдинг,

Ўана қилгил суна³⁵¹ била пешин,
Зухр наздиктар³⁵² дегил ул хин.

Қишига тарк булса ушбу салавот,
Андаким мунъакид эмас³⁵³ бу салот.

Зухрда бор жамоъат ул авқот,³⁵⁴
Айласун зуhr йолғуз ул авқот.

Ўтабон жумъадин бурун пешин,
Азм-и масжид гар айласанг ул ҳин.

Жумъага гар йетишмасанг билгил,
Ўтаган зуҳрунг ўлғуси ботил,

Йахши тун кин-ки мустаҳаб-тур бу,
Гут узунг бирла бу маҳал хушбу.

Қиши бунига қунмағай-сен аиоқ,
Қайда йер топсанг анда ўлтурмоқ.

ЪИИД НАМОЗЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Ъийдларнинг намози вожиб бил,
Мен анқон киби адо қилғил.

Мунда ҳам билга-сен шаройит бор,
Жумъани шартидек-турур, эй нор.

Жумъада хутба шарт-и сиҳҳат-тур,
Ъийдларда ва-лек суннат-дур.

Жумъада хутба илгари ўқулур,
Ъийдларда намоздин сунг ўқулур.

Чиқса кун вақтининг бидойатидур,
Тушгача вақтининг инҳоятидур.

Ъийдларда намоз ики ракъат,
Ўтағил бе озон-у бе иқомат.

Рамазон ъийди булса дей рамазон,
Ъийд-и қурбон гар улса дей қурбон.

Бил-ки вожиб-турур туққуз такбир,
Ъийдларда борин дейин бир-бир.

Бил-ки таҳрима дедилар бири,
Йана ики рукуъ такбири.

Пана олтисини завоид³⁵⁵ бил,
Ушбулар билмагин фавойид³⁵⁶ бил.

Сунгра таҳримадин сано ўқугил,
Иликинг мунда боғламоқ-тур бил.

Ғана мунди кейин де уч такбир,
Кутариб богламай илик бир-бир.

Лек охиргида қовуштур илик,
Керак элга буларни билмаклик.

Ғана ўқу «аъзузу» ила «бисмил»,
Ғана «ал-ҳамд» ила қироъат қил!

Ғана билгил иккинчи ракъатдин,
Сунгра «ал-ҳамд» ила қироъатдин.

Айит такбир йана уч навбат,
Кутариб богламай эл ул фурсат,

Ғана дегил рукуъ такбирин,
Под тут шаръ аҳли тақирин.

Ғар имом айтқонда такбирот,
Иқтидо қилсанг анга ул авқот.

Айит такбирлар, уқума сано,
Солиб илгингни қил буларни адо.

Иқтидо қилдинг ар рукуъ чоғи,
Айит тасбиҳ вақтида бойоғи.

Ғар йетиштинг икинчи ракъатта,
Санга бу булди бу фурсатта.

Ул махал қул имом қилса салом,
Ул намозингни қил бу навъ тамом.

Уқу «ал-ҳамд» хам қироъат қил,
Сунгра такбирларни айтқил!

Фитр ғийди-ки ойн-дур шаввол,
Булса таҳқиқ-и ғийд баъда³⁵⁷ завол.

Сунғи кун бу намоз қилса бўлур,
Масъала-йи жаҳд бирла билса булур.

Лек агар ғийд бор-дурур азҳо,³⁵⁸
Булди ташриқ кунларида раво.

Қайси-дур ғийдларда истехбоб,³⁵⁹
Айтайин йод олға-сиз ахбоб.

Айла мисвок, нахши тунлар кий,
Яхши ид тут узунг, буйла, санга дей.

Сен намоз айламакта бил мунча,
Килмағил нафл ани қилғунча.

Борсанг ар ʻийдгаҳга бир йондин,
Ўзга йул бирла йонға-сен андин.

Фитр ʻийдида мустаҳаб-тур бил,
Садақа-йи фитрни бурун бергил.

Йегулик ʻийдининг йемаклариндин,
Билга-сен шаръ эли демакларидин.

Айт такбирларни оҳиста,
Йетгунча ʻийдгаҳга пайваста.

ʻийд-и адҳода аитингиз такбир,
Борисин айтайин санга бир-бир.

Ҳар фариза сунгида сен муни бил,
Барча ташриқ кунларида дегил.

Арафа-йи фажрдин демак-тур бил,
Сунгқи ташриқ асреғача дегил.

Бил-ки вожиб-турур бу такбирот,
Бу масойилни йод ол тухтот!

Ўтагунча намоз ҳеч нима,
ʻийд-и адҳо гар ўлса ҳеч йема.

Қил намозингин айла қурбонлиғ,
Билгил андин-ки бор-дурур лойиқ.

Икки ʻийд ичра ики вожиб-тур,
Мунда айтай демак муносиб-дур.

САДАҚА ФИТРИНИНГ БАИОНИ

Булса молик-и нисоб агар ҳар ҳур,
Садақа-и фитр анга вожиб-тур.

Фитр ʻийдида фитр садақаси бил,
Қилайин санга шарҳ эшитгил.

Бу нима-ким нисоб-дур анга от,
Мунда дохил эмас зарурнийот.

Негулук, кийгулук уй олотн,
Уруш асбоби-йу минар оти.

Ғозий элда магар ики от-тур,
Мунча чоғлиқ анга зарурат-тур.

Пана эмакға бил-ки дехконға,
Ики уини³⁶⁰ зарур бил онга.

Пана касб аҳлиға-ки бор асбоб,
Фиқҳдин бўлса ҳақ элида китоб.

Хизмат учун гар улса бандалари,
Бил-ки бор-дур зарури ушбулари.

Бу заруридин ортуғин санағил.
Шарт эмас мунда пулнинг ўтмағи бил.

Гар нисобиға йетса бу фозил,
Фитрининг садақасини сен, бергил!

Садақа-йи фитрин узунгдин бер,
Шаръ кимдин йана мунн бер дер?

Гар санга булса уғлон-у банда,
Бер булардин бу садақани анда,

Берма қулдин-ки бор тижорат учун,
Болиғ уғлон эса уни берсун!

Кичик уғлон-ки моллиқ эрур,
Отаси уғли молидин берур.

Кичик уғлонда банда булса бу хийн,
Садақа бермак йуқ ихтийож андин.

Булса уғлон жиҳати андин бир,
Масъала-ин шаръ аҳли мундоқ дер.

Қиши бошиға вожиб уғлон хийн,
Берга-сен нисф соъ буғдойдин.

Берурунг булса гар мавиз³⁶¹ сенинг,
Бил-ки буғдойдек улди ҳукми анинг.

Яна ҳурмо-ву арфадин бир соъ,
Берга-сен сенда булса гар бу матоъ.

Билга-сен соъ тўрт ботмон дур,
Шарънинг ботмони бу деган-дур.

Ики ратл улди ушбу ботмон бил,
Ратл истор ила иигирма дегил.

Бил-ки мисқол бирла бу истор,
Турт нарим-дур муни эшит, эи пор,

Ратл мисқол бирла бир туқсон,
Ботмонни бил-ки булди нуз саксон,

Соъини етти йуз йигирма дегил,
Борини шарҳи бирла дедим бил.

Ио бу зикр элони қиймат қил,
Қийматин бермакини афзал бил.

Фитр ыйди тонги йорутса қароғ,
Бил-ки вақт-и вужуб³⁶² эрур бу чоғ.

Садақа бер бурнароқ намозингдин,
Мустаҳаб-тур берур эсанг бу хийн.

Садақа йи фитр бермак эшитгил,
Ҳийдтин бурна доғи жойиз бил.

Булса бу садақада агар таъхир,
Бор сахиҳ ўзга вақт берсанг бер

Садақа-йи фитр масрафи-йи³⁶³ закот,
Бир-дурур хотирингда сен тухтот.

ҚУРБОНЛИКНИНГ БАЙОНИ

Яна азҳинна бил-ки вожиб-тур,
Ҳийди азҳода сен бажо келтур.

Садақа-йи фитр вожиб улгонга,
Вожиб улғай бу иш дағи онга.

Лек қурбон узига қилсун бас,
Қул-у фарзанд учун бу вожиб эмас.

Ўйди адҳо намозини қилсанг,
Булди вақт-и вужуб агар билсанг.

Вақте бил уч кун улди кунгунгга ол,
Лек аввалги кун-дурур афзал.

Ким қурбон килур муни билсун,
Шаҳр халқи намоз ўтаб қилсун.

Фарде эл раво-дурур билингиз,
Ўйдининг суўҳидин кейин қилингиз.

Киши бошига учку-дур, йо қуй,
Йетти кишига тева-дур, йо уй.

Куй-у учку йошин билинг, йорлар,
Бир йошини тугатган ўлғайлар.

Уй-у тева керак-турур ул он,
Учга-ву олтига айоқ қуйғон.

Хаси-йу³⁶⁴ шохсиз раво-дур бил,
Тенгри йулида они қурбон қил.

Ушбу қурбонлиғ улмасун ул чоғ,
Оруқ-у оқсоқ-у чатоқ-у чулоғ.

Булмасун кур-у калта-ву тишсиз,
Ушбуларни билинг эмас жойиз.

Оруғ андоқ-ки булмағай илиги,³⁶⁵
Чулоқ андоқ-ки булмағай илиги.³⁶⁶

Оқсоқ ул булди шаръ эли дер нега?
Кела олмаган ул турар йерига.

Қулоғи қуйруғи била кузиндин,
Бўлмағай сулс, забҳ³⁶⁷ айлар ҳийн.

Эмди тишсиз неди билинг муллоқ?
Булмағай оғзида тиши мутлақ.

Яхшироқ бу-дурур узунг забҳ эт,
Йо бунур, даги забҳинг устига нет.

Сулсини садақа қил-ки бор афзал,
Йана бир сулсини узунг учун ол,

Пана бир сулсини зинофат қил,
Сахласанг барчасини ҳам сен бил,
Терисин салақа, йо бир олат қил,
Иштифоз³⁶⁸ олса булғай андин бил.

ЎЛУК НАМОЗИНИНГ БАҲОНИ

Пана билгил улук намози бор,
Муни фарз и кифойа деб-дурлар.

Қайси-дур бу кифойа фарзи бил,
Айтийин сен қулоқ сол эшитгил.

Бир мусулмон ул ишни қилганидин,
Сокит улғай тамоме гарданидин.

Билибон ҳеч ким агар қилмас,
Бори бўлур муъоқиб³⁶⁹ эл билмас.

Турт такбир бўлди, бил бу салот,
Не йусунлиқ қилурни дей тухтоғ.

Булса такбир аввал, эи сарвар,
Муни айтурда сен иликни кутар.

Мундин узга дерингда такбирот,
Эл кутарма бошингни сен теброт.

Уқуғай-сен сен оин андин сунг,
Пана такбирни дегандин сунг.

Айтгай-сен расулға салавот,
Пана учунчини айтгил бот.

Уқу учунчидин кейин бу дуъо,
Бу дуъо суннат улди қилгил адо.

*Оллоҳумма ағфир ли ҳаййино ва маийитино ва
шоҳидино ва гонбино ва сағирино ва кабирино ва
закарино ва унсоко мина-ш-шоҳидина. Оллоҳумма ман
аҳиаитаҳу минно фа аҳйаилу ала-л-исломи ва-с-суннати
ва ман таваффайтаҳу минно фа таваффаҳу ала-л-ий-
мони ва-т-тавбати би раҳматика йо арҳама-р-роҳимина.*

*Оллоҳумма ажъалҳу лана фартон ва ажъалҳу лана
ажран ва зуҳран ва ажъалҳу лано шофиъан ва мушаф-
фиъатан би раҳматика йо арҳа р-роҳимина.*

Йана тўртунчидин кейин де салом,
Бу намозингни қил бу навъ тамом.

Бу намоз айламакта сен мунн бил,
Суннат ўлди намоз-и ихфо кил.

Сен улукга намоз қил бу сифот,
Кўксунинг утрусида қил бу салот.

Шаҳ керак, бу имом йо қози,
По бирав-ким вале эса рози.

Бу намозингни қилга-сен уч саф.
Сунгра саф бил-ки бор дурур ашраф.

Фавт агар булса кишига такбир,
Булмағай киши-тур десун йана бир,

Гар намоз айламакта ул фурсат,
Ҳозир ўлғонга узга дур суврат.

Бетаваққуф намозга кирар ул,
Ушбу-дур бил шарият аҳлига йўл.

Фавт бўлғонни сўнгра дей, айтай,
Бе дуъо дей уларни пай дар пай.

Чун жаноза кутарсалар мунн бил,
Қилладурғон намоз-и қатъ эттил.

ТАРОВИҲ НАМОЗИНИНГ МАСОИЛИ

Сен таровиҳ намозини бил,
Рамазон тунларида они қил.

Суннат улди бу ики ун ракъат,
Ўлек эмас-тур муаккида-и суннат,

Бу намоз ила сунгра хуфтандин,
Витрини сунгра қилга-сен андин.

Ҳар ики ракъат этсанг айла салом,
Қил жамоъат била муни итмом.

Турт ракъатта истироҳат қил,
Уч бу тасбиҳни бу вақт дегил.

*Суоҳона зи-л-мулки ва-л-малакути субҳона зи-л-
ъиззати ва-л-ъазамати ва-л-қудрати ва-л-кибрйои
ва-л-жабарути субҳона-л-малики-л ҳаййи-л-лазий ла
ялмуту суббухун қуддусун раббу-л-малаикати ви-р-руҳи*

Мустаҳаб-дур тамом уқу қуръон,
Сен таровиҳта бори рамазон.

Пуқ эса уқугай-сен ул ояғ,
«Фогиха»дин кейин ушул фурсат.

Утабон витрға чу йетгай-сен,
Витрин ҳам жамоъат этгай-сен.

Пана ишроқ³⁷⁰нинг намозини бил,
Чиқса кун найза буйи сен муни қил.

Уқу «ал-ҳамд» ушбу оятлар,
Бил-ки мундоқ-турур ривоятлар.

*Оллоҳу нуру-с-самавоти ва-л-арзи масалу нуриҳи
камишкавотин фиҳо мисбоҳун а-л-мисбоҳу фи зужаж-
тин аз-зужажату ка аннаҳо кавкабун дуррийун йуқаду
мин шажаратин муборакатин зайтунатин ла шарқийин-
тин ва ла ғарбиинатин накаду заитухо йузину ва лан
лам тамсасҳу норун нурун ғала нурин наҳдина-л-лоҳу
ли нуриҳи ман йашау ва йазрибу-л-лоҳул-амсоли
ли-н-носи во-л-лоҳу би кулли шайтин алимун.*

Пана икинчи ракъат улғонда,
«Фотиха»дин кейин уқу анда.

*Фи буиутин азина-л-лоҳу ан турфаъа ва иузкарю
фиҳо-с-муҳу иусаббиҳу лоҳу фиҳо би-л-гудувви ва-л-
осоли рижолун ла тулҳиҳим тижоратун ва ла байъун
ған зикри-л-лоҳи ва иқома-с-салоти ва ийтои-з-закоти
нахофуна иавман татақаллабу фиҳи-л-қулубу ва-л-аб-
сору ли нажзинаҳуму-л-лоҳи аҳсана мо ғамилув ва
йазидаҳум мин фазлиҳи во-л-лоҳу йарзуқу ман йашау
би ғайри ҳисобин.*

Яна айтай намоз-и чошт эшит,
Тут қулоқ ушбу арздошт эшит.

Билга-сен суннат ўлди ушбу салот,
Но муъаййан-дурур вале ракъаот,

Муни Ҳазрат утаб-турур билингиз,
Гаҳ ики, гаҳ турт, гаҳ секиз.

Баъзи эл деб-турур ун ики дағи.
Утангиз бу намоз-и чошт чоғи.

Утангиз бу намоз ики ракъат,
Уқу «ал-ҳамд»дин сунг ул фурсат.

Уқуғай-сен бурунқи ракъатта,
«Ва-з-зуҳо» сурасин қироъатта.

Яна икинчини ўтар ҳолат,
Сен «Алам нашраҳ» уқу ул фурсат.

Турт ракъат ўтар булсанг муни бил,
«Фотиха»дин кейин булар уқуғил.

Бурно «Ва-ш-шамс» уқу бу фурсатта,
Яна «Ва-л-лайл» икинчи ракъатта.

«Ва-з-зуҳо»дир учунчи булғонда,
Сен «Алам нашраҳ» уқуёғин онда.

ТАҲАЖЖУД НАМОЗИ МАСОПИДИ

Эмди айтай санга таҳажжуд эшит,
Тагрига қилсанг ар таъаббуд эшит.

Тун йармида уиқудин уйғон,
Қил таҳажжуд намозини ул он.

Бил таҳажжудни фарз ҳазратқа,
Суннат улди ва-лек умматқа.

Уйқудин бу дуъони қунқанда,
Уқу, Ҳазрат уқуп-турур анда:

*Оллоҳумма лака-л-ҳамду анта қаййиму-с-самавоти
ва-л-арзи ва ман фиҳинна ва анта малику-с-самавоги*

ва ман фиҳинна ва лака-л-ҳамду анта-л-ҳаққу ва ваъ-
 дука ва лиқоука ҳаққун ва қавлука ҳаққун ва-л-жан-
 нату ҳаққун ва н нору ҳаққун ва-н-набиййуна ҳаққун
 ва Муҳаммадун ҳаққун ва-с-соъату ҳаққун Оллоҳумма
 лака исламту ва бика оманту ва ғлаика таваккалту
 ва илайка анабту ва бика хосамту ва илайки ҳокамту
 анта риббуно ва илайка-л-масиру фағфирли мо қад-
 дамту ва моаххарту ва моасрарту ва мо аъланту ва
 мо анта аъламу биҳи минний анта-л-муқаддаму анта-
 л-муаххару анта илоҳи ла илоҳа илла-анта ва ла ҳавла
 ва ла қувватта илло би-л-ло самиъа-л-лоҳу лиман
 ҳамидаҳу ал-ҳамду ли-л-лоҳи рабби-л-оламина субҳо-
 на-л-лоҳа рабби-л-оламина субҳона-л-лоҳи ва биҳам-
 диҳи.

Пана ун онат ўқумоқ-тур бил,
 «Оли Имрон» ойғидин уқуғил:

Инно фи халқи-с-самавати ва-л-арзи ва-ихтилофи-л-
 лайли ва-н-наҳори ло айотин ли увли-л-албоби-л-лазина
 язкуруна-л-лоҳа қишман ва қуъудан ва ғала жуноби-
 ҳим ва патафиккаруна фи халқи-с-самавати ва-л-арзи
 раббано мо хилақта ҳаза ботилан субҳонака фақино
 ғазабо-н-нори. Раббано иннака ман тудхили-к-нора
 фақад аҳзаи-тоҳу ва мо ли-з-золимина мин ансорин.
 Раббано иннано самиъно мунодийан йуноди мил-ий-
 мони ан омину бираббикум фа оманно раббано фағфир
 лано зунубано ва каффир ғанно саййиотино ва таваф-
 фано маъа л-аброри. Раббано ва отино мо ваъадаттан
 ғало русулика ва ла тухзино йавма-л қийомати инна-
 ка ла тухлифу-л-миъода фастажоба лаҳум раббуқум
 анний ла узиву ғамала ғомилин минқум мин зақарин
 ав инсо баъзуқум мин баъзин фа-л-лазинаҳо жарув
 ва ухрижув мин дийариҳим ва узув фи сабилий ва
 қоталув ва қитилув ла укаффиранна ғанҳум саййоти-
 хим ва ла удхиланнаҳум жаннатин тажри мин таҳтихо
 л-анҳору савобан мин ғинда-л-лоҳи ва-л-лоҳи ғиндаҳи
 ҳисну-с-савоби ла яғураннака тақаллубу-л-лазина ка-
 фарив фи-л-бчлади мато-ғун қалилун сума маъвоҳум
 жоҳаннаму ва биъса-л-миҳаду лоқини-л-лазина-т-такав
 раббаҳум лаҳум жаннатун тажри мин таҳтихо-л-анҳору
 холидина фиҳо нузулан мин ғинди-л-лоҳи ва мо ғинда-
 л-лоҳи хайрун ли-л-аброри ва инно мин аҳли-л-китоби

ламан йуъмину би-л-лоҳи ва мо унзила илайкум ва мо
унзила илайҳим хошиғина ли-л-лоҳи ла йаштаруна би
ойоти-л-лоҳи саманан қалилан увлоика лаҳум ажруҳум
ғинда раббихим инна-л-лоҳа сариғу-л-ҳисоби. Йо ай-
йуҳол-лазина оману-собирув ва собирув ва робитув
ва-т-тақу-л-лоҳа лағаллакум туфлиҳуна.

Бу таҳажжуд намозини Ҳазрат,
Гаҳ секиз қилди, гоҳ ўн рақъат.

Мең санга айтайин таъаббуддин,³⁷¹
Витрни сўнгра қил таҳажжуддин.³⁷²

Вақтида кўр чу бўлса гушжойиш,³⁷³
Бу йусунлуқ-ки дермен этгил иш.

Буриоғи ики рақъат ичра уку,
Ўқуғулуқни бил-ки бор-дур бу.

«Ойату-л-курсий» ўқу аввал, бил,
Сунгида, «Омину-р-расул» ўқуғил.

Ўқу икинчи икки рақъатта,
Сажда бирла «духон»³⁷⁴ бу фурсатта.

Сен учунчи икида «Ҳасни» бил,
Сунгида «Фатҳ» сурасини ўқуғил.

Йана тўртунчи икида «тоҳи»,³⁷⁵
Ўқу андин тамом, йо баъзи.

Витрда иана субҳи исм ўқуғил,
Йана қил йод «қул хува-л-ло» бил.

Чошт³⁷⁶ бирла таҳажжуд-у ишроқ,
Гар ўтар-сен менинг бу сузума боқ.

Ушбу деган сувар³⁷⁷ била ойот,
Бўлмаса санга йод ул авкот.

Ҳарне кунглунг тилар ани ўқуғил.
Тангри даргоҳида ибодат қил!

Вақтида вусъат³⁷⁸ улса сен муни бил,
Қил таҳажжуд намозида татвил.³⁷⁹

Чошт-у зухр-у аср ила ишрок,
Мутақобил-дурур³⁸⁰ булар сен боқ,

Бом-у шому тахажжуд-у хуфтап,
Бор булар ҳам муқобила булған.

КУСУФ-У ХУСУФ³⁸¹ НАМОЗИ МАСОИЛИ

Суннат улди қуйош тутулганда,
Утангиз бу намозни анда.

Бил имом-и намоз-и жумъа керак,
Бу кишини керак имом этмак.

Қилибон бу деган кишини имом,
Сиз жамоъат била қилинг имом.

Сен, имом ул чоғ ики ракъат қил,
Паст уқу, узун қироъат қил.

Утагандин кейин дуъо қилингиз,
Мен айтқон киби адо қилингиз.

Сен дуъо-ву намозни мунча,
Қил тамом офтоб очилгунча.

Ъийдгоҳ ичра афзал ўлди билинг,
Иуқ эса жумъа масжидида қилинг.

Ўзга йерда ҳам улди бу жойиз,
Афзал улди бу ики йер билингиз.

Лек бир йерда бир жамоъат ила,
Қилса макруҳ-дур бу ҳайъот ила.

Бу имом булмағонда бу-дур суз,
Утасун ҳар ким ул маҳал йолғуз.

Ой тутулганда ҳам намоз ўтагил,
Мунда йалғуз намоз ўтар-сен бил.

Ой очилгунча қил намоз-у дуъо,
Масъала бу-дурур шарийъат аро.

Пана хар тарс-у³⁸² ҳам булса улук,
Мисли қатиг йелу қаронғулук.

Қил дуъо-ву намоз бу фурсат,
Бу маҳаллар бу феъл бил суннат.

ИСТИСҚО НАМОЗИ МАСОИЛИ

Пана бор-дур намози истисқо,
Йоғмаса йомғур ани айланг адо.

Икки ракъат-турур жамоъат ила,
Ўтағайсиз они бу хайъот ила.

Йигилиб жумла-йи мусулмонлар,
Ўзига чиксун ул ивғилғонлар.

Бу йигилмоққа дин эли бас-дур,
Зиммий³⁸³ ул жамъда керакмас-дур.

Тунини бозгуна кийсун имом,
Бу намоз айласун бу навъ тамом.

Ушбу янглиг ани адо қилингиз,
Ўтағандин кейин дуъо қилингиз.

Гар йоғин йоғмаса эшитинг роз,
Қилинг уч кунғача бу навъ намоз.

ИСТИХОРА НАМОЗИ³⁸⁴ МАСОИЛИ

Ҳар ишни-ки қилур эсанг муни бил,
Истихора намозини ўтагил.

Муни Жобир ҳикоят айлаб-тур,
Мустафодин ривоят айлаб-тур.

Бу намозингни ики ракъат қил,
Истихора-ву лек нийят қил.

Бурно «қул» но сунгги ракъатда,
«Қул ҳува-л-л-лоҳ» уқу бу фурсатта.

Бу намозингни чунки қилсанг адо,
Пана андин кейин ўқу бу дуъо:

*Оллоҳумма инний истахирука би тамалики ва с-такди-
рука би қудратика ва асъалука мин физлика-л-азими.*

Ва иннака тақдирү ва ла ақдарү ва таълиму ва ла аъламу ва анта ғалломү-л-ғуйүби. Оллоҳумма ин кунта таъламу инна ҳаза-л-амра.

Мунда ул ишни хогарини да кечур,
Лек тил бирла десанг авло-дур.

Хайрун лий фи диний ва маъоший ва тоқибата амрий тожилатан ва тожилатан фа ақдирху лий ва йасирху лий сумма борак лий фиҳи ва ин кунта таъламу ҳази-л-амри.

Мунда хам ул ишинг кунгулда кечур,
Тил била гар истасанг авло-дур.

Шаррун лий фи дини ва маъоши ва тоқибата амри тожилатан ва тожилатан фа асрифху ғанний ва асрифни ғанху ва иқдир лии ил-хайра ҳайсу кона сумма разийни биҳи.

Бу ишингга-ки айладинг бу салот,
Хотирингда бу сузни тухтот.

Ушбу шарт анда сен муқаррар тут,
Қилур-у қилма сен баробар тут.

Бу намозингни чу адо қилдинг,
Қилур ишинг учун дуъо қилдинг.

Куз агар қилмоғиға мойил-сен,
Бетавакқуф қилур ишинг қил сен.

Боқ агар қилмасин тилар кунглунг,
Қилма мундоқ агар тилар кунглунг.

КҲТОБ ХОТИМАСИ

Ли-л-ло ал-хамд ким икинчи фарз,
Сузини билганимча қилдим арз.

Айттим мен намозлар отини,
Фарзини, вожибини, суннатини.

Ўана сузнинг бошига мен қайтай,
Қолган уч фарзининг сузин айтай.

КИТОБУ-3-ЗАКОТ

БИ-С МИ-Л-ЛАХИ-Р-РАХМОНИ-Р-РАХИМ

Бобур учунчи фарз булди закот,³⁸⁵
Анда дер сузни айтанин санга бот.

Анда-ким ушбу фарз эди мастур,³⁸⁶
Истигоъат³⁸⁷ булуб эди мазкур.

Истигоъат не-дур, эшит мундоқ,
Бор-дур ул молик-и нисоб³⁸⁸ ўлмоқ.

Ким-ки ул молик-и нисоб улгай,
Анга бу фарз-и дин ҳисоб улгай.

Ул нима-ким, закот улур андин,
Шаръ³⁸⁹ зига ҳад қилиб-турур таъйин.

Ул нималарни сен қилурда ҳисоб,
Ҳаддига етса шаръ деди «нисоб».

ЗАКОТ ШАРОЙИТИНИНГ БАЙОНИ

Бовужуд-и бу билгасен, эй йор,
Бермагида анинг шаройити бор.

Булди бир шарт йил тамом утари,
Ушбу йил бил-ки, бор-дур қамари.³⁹⁰

Керак асл-и нисоб сен билгил,
Йил бошида, аёғида комил.

Йил аро бўлса мол нуқсони,
Демагил моний-и³⁹¹ закот они.

Пана хуррийят улди шарт анда,
Бил-ки, бермас закотни банда.

Бегн қул молиға закот берур,
Рухсат ар берса, бергу³⁹² кулга эрур.

Бермаса гар мунн бег-у банда,
Бегининг зиммасига-дур анда.

Пана бир бу-ки, бўлмагай анга қарз,
То закот улгай ул маҳал анга фарз.

Ўнча чоғлиқ керак бу қарз ўлғон
Булгай онинг нисобига нуқсон.

Пана бир шарт мулк-и том³⁹³-дурур,
Бил нечук молға бу ном-дурур.

Мен санга дей, эшиткил, эй ҳамдам,
Булгай ул мулк-у булгай илгида ҳам.

Булса гар мулк-у булмаса элда,
Шаръ ахли не дер масойилда?³⁹⁴

Булса илгига кирмаги душвор,³⁹⁵
Дер бу мулкни-ки ахл-и шаръ «зимор».³⁹⁶

Мисли мулке-ки, булса йуқ булган,
По дафина³⁹⁷ эса, унутулган.

По биров зиммасида қарзинг бор,
Қарздоринг вале эмас иқрор.

Йуқ гувоҳинг-ки они олғайсен,
Ушбу молингни элга солғайсен.

Пана мол-и вадият-у мағсуб³⁹⁸
Элда-дур, мулк эмас бу, билгил хуб.

Йуқ-турур ушбу ики шиқда³⁹⁹ закот,
Ҳар ики жамъ булса, бергил бот.

Пана фосил керак-турур ул хийн,
Ушбу мол ихтиёж-и аслидин.⁴⁰⁰

Масалай ул кумуш билла олгун
Харжи йуқ, бор хазина қилмоқ учун.

Пана ул куй-у уй-у тева-турур
Ким, куйуб-сен алар чарода⁴⁰¹ юрур.

Ер учун, куш учун, иук учун эмас —
Ким йурур-лар булар чарола-ву бас.

Йилқи отинг гар улса, эй ҳамдам,
Минмасанг, боргир⁴⁰² булмаса хам

Шаръ эли ушбуларни «сойима»⁴⁰³ дер —
Ким, чарода йуруб ёзи ути ер,

Гар йарим йилдин ортук утласалар,
Ушбулардин закот бермоқ бор.

Хожатингдин буларни фосил бил,
Ушбуларнинг закотини бергил.

ЗАКОТ МОЛЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Тўрт қисм улди барча мол-и закот,
Тут қулоқ, дей бориға бир-бир от.

Бири нақдина,⁴⁰⁴ бири савойим⁴⁰⁵ бил,
Пана мол-и тижорат эшиткил.

Пана ердин чиқар закотни бер,
Бил-ки шаръ эли суз буда не дер?

НАҚДИНА БАЙОНИ

Бил-ки нақдина бор тиллов-у кумуш,
Айтай алар нисобини тут гуш.

Бўлса мисқол бирла олтундин,
Бил нисоби йигирма-дур мундин.

Пуз чу булди бу вази бил, эй йор,
Мунн олтунда дедилар «динор».

Бер закотни мунунг йарим мисқол,
Ушрининг рубъи⁴⁰⁶ булди, бу, йод ол.

Ортеа гар йигирмадин молнинг,
Тўрт булғунча ушбу-дур холинг.

Сен кумушнинг нисобин, эй сўзи туз,
Бил дирам бирла бор-дурур ики йуз.

Етти миқол булди ун дирами,
Ушбу-дур сузга айладим қаламий.⁴⁰⁷

Рубъ ушрини ҳисоб агар қилсанг,
Беш бўлур гар ҳисобини билсанг.

Бер бул беш пана қирқ булгунча,
Бергудук бул бу қирқ тулгунча.

Қирқ агар булса, рубъ ушрини бер,
Қирқнинг рубъ ушрини «бир» дер.

Сенда олтун, кумуш ҳисобидин,
Кам эса икки нисобидин.

Ҳар ики қийматин жамъ қилиб,
Бер закотини ушбу сузин билиб.

Ҳар икисини жамъ қилсанг ҳам,
Гар нисобидин булса кам ул дам.

Булса мол-и тижоратинг анга қот,
Бир нисобиға гар етушса закот.

Гар хулни нуқрадин,⁴⁰⁸ гар олтундин,
Булса бергил закот ушмундин.

САВОЙИМ БАЙОНИ

Бу савойим-ки мен дедим янгла,
Қуй-у уй-у тева-дурур англа.

Ушбу уч гар нисобига етишур,
Бер булардин закот бу дастур:

Қуй агар сенда булса айла ҳисоб,
Қирққача гар етушса, булди нисоб.

Қирқ қуйдин закот бир қуй дер.
Йуз йиғирма бир улғунча муни бер.

Йуз йиғирма бир улса иккин бер,
Ики йуз бир гар улса «уч бер» дер.

Турт иуз булгунча бу-дур беришинг,
Турт йуз булса бил-ки, не-дур ишинг.

Узга хар йузга бергулук бир-дур,
Мингдин ун булғуси бу зохир-дур.

Эчкунинг ҳукми дағи қуйдек бил,
Қуйдек онинг закотини бергил.

Бил-ки уйнинг нисоби утуз-дур,
Етса утузға анда бу суз-дур.

Бир яшар уйнинг-му закотин бил,
Қирқ булгунча ушбу бир бергил.

Бер бир уй,⁴⁰⁹ қирқ булса унунга сон,
Булғай уч ёшиға оёқ қуйған.

Олтмишға уйунг етушса не дер,
Ики уй бир яшар закотин бер.

Пана ҳар қирқ булса, йо утуз,
Бил-ки ушбу деган киби-дур суз.

Теванинг беш-дурур нисоби, дер,
Беш теванинг закоти, бир қуй бер.

Ундин ики-йи, уч-дур ун бешдин,
Туртни бер йигирмадин ул ҳин.

Бир тева бер, йигирма беш эса боқ,
Ики ёшиға қуйған улғай ойок.

Тева гар утуз олти булса не дер,
Бир тева уч ёшиға кирган, бер.

Бер, чу қирқ олти булса тевага сон,
Бир тева туртға ойок қуйған.

Олтмиш бирда бир тева бергил,
Бешга кирган улғай ул тева бил.

Етмиш олтида ики бер, андоқ,
Қуйған улғайлар уч бошиға ойок.

Пана туқсон бир ўлса тевага сон,
Ики бер, турт йошиға кирган.

Бу тевалар керак-ки, бўлса тиши,
Бу-дурур мунда шаръ эли дейиши.

Ушбу дур юз йигирмагача бериш,
Яна андин кейин, не-дур иш.

Бошла боштин хисоб сунг мундин,
Бешдин бир қўй, ики бер увдин.

Ушбу деган киби ҳисоб қилиб,
Бер закотин бу масъалани билиб.

От закотини антаини, ёд ол,
Бергил олгундин анга бир миққол.

Икк эса отларингин қимат қил,
Қирқдан бир закотини бергил.

Бўлса мол закот ҳар кимдин,
Мутавассит^{1 0} берур савойимдин.

Икк эса аъло бериб зиндасин ол,
Поёна бёрсанг, камини бер дарҳот.

Қиймагини бераи десанг ҳам бер.
Шаръ мунда сени муханиир^{1 1} дер.

Етмаган бўлса сонима йошига,
Йук закот ул маҳал алар бошига.

Гар булар бирла бор улўғ ул дам,
Санамоққа керак кичиклар ҳам.

Бир эса қирқда улўғ масало,
Бер улўғни-ну қил закот адо.

ТИЖОРАТ АМВОЛИНИНН^{1 41} БАҲОНИ

Бор учунчи тижорат амволи,
Тут қулоқ санга шарҳ этан ҳоли.

Ҳар не андин ғараз тижорат-дур,
Жавҳар-у хоҳ рахт-у^{1 2} хоҳ от-дур.

Бер закотини мулк улур фурсат,
Гар тижоратга айласанг нийят.

Қиматини буларнинг айла ҳисоб,
Олтун-у по кумушча булса нисоб.

Бергил олтун, кумуш ҳисоби била,
Тенг-дурур ушбулар нисоби била.

Кумуш, олтунда вазн эт жавоб,
Мунда мазруба⁴¹⁴ бирла айла ҳисоб.

Мустафид⁴¹⁵ улса эл орасида мол,
Бил-ки, тожирға анда не-дур хол?

Қушсун ул жинсини ул афзунга,⁴¹⁶
Тевага, тева, олтун олтунга.

Ғил айоғида суд-у мойна⁴¹⁷ санаб,
Икисига десун закот жавоб.

Суд учун сойима гар олдинг, бил,
Сен тижорат закотини бергил.

Нима-ки суд учун олур эрсанг,
Олиб они ижораға берсанг,

Йоҳуд узунгга ҳар нима олдинг,
Суд қилса, сотарға кўз солдинг.

Йо кироёна учун гар олдинг улог,⁴¹⁸
Йо тижоратға мазраъа,⁴¹⁹ йо боғ,

Ушбулар-ким, дедим бирин-бирин от,
Бил-ки вожиб эмас булардин закот.

Уткан улса закот молиға йил,
Бермаган булсанг ар закотини, бил.

Гар ҳалок улса, ушбу вақт нисоо,
Бил, не-дур ушбу масаълага жавоб.

Гар тамомини ҳалок булса, закот
Сокит улғай тамом ул авкот.⁴²⁰

Баъзи андин агар ҳалок булур,
Соқит ул баъзининг закотини кур.

Қофир-и зиммин⁴²¹ булса гар тожир,
Бистнак⁴²² молидин олур ошир.⁴²³

Кофир и ҳарбии улса гар тужжор,⁴²⁴
Мен санга дей-ки, анда не суз бор.

Хар нима тожир и мусулмондин,
Куфр эли олса сен ҳам ол ондин.

Гар тамоm олса молнин куффор,⁴²⁵
Ул тарниқ олмасун мусулмонлар.

Онга онча қушинг-ки чун кеткай,
Маъманга⁴²⁶ озуқ қилиб еткай.

Гар алар олгани эмас зоҳир,
Ушрини олсуи ул замон ошир.

ЗАҚОТ ФАРОШИНИНИНГ⁴²⁷ БАЙОНИ

Бил, адосида булди нийнат фарз,
Ниннат авқотини қилай санга арз.

Бирн молнин ойирур чоғ-дур,
Масрафиға⁴²⁸ нана берур чоғ-дур.

Масрафиға берур махалда бу мол,
Қилмасанг нийнат анда бу-дур ҳол.

Қилмаған булса харж олганлар,
Бор раво нийнат улчоғ, айтсанг агар.

Нана икинчи фарз бу-дур бил,
Масрафиға бу мол еткурғил.

ЗАҚОТ МАСОРИФИННИНГ⁴²⁹ БАЙОНИ

Масрафин Тенгри деб-дурур секкиз,
Борини айтаини эшиткай-сиз.

Бирн фақир-у икинчи мискин бил,
Нана учунчи бор-дурур омит.

Нана бор-дур муаллафа-и қулуб,⁴³⁰
Бор бешинчи мукотаб⁴³¹ эшит хуб.

Бил, бор олтинчи қарзлик муҳтож,
Яна гозийлар улди-йу хужжож.⁴³²

Секкизинчи ғариблар-дур бил,
Борени шархин айтган, эшиткил.

Дер «фақир» они шаръ эли, йод ол,
Қамроқ улғай нисобидин анга мол.

Касб килмокқа қодир улган ҳам,
Харждин лек дахли булғай кам.

Деди шаръ ул кишига «мискин» от,
Булмагай анга касбға қудрат.

Булмагай анга жинс-и дунйо лек,
Булмагай ҳеч нимарсага моллик.

Бил-ки, бор ул кишига «омил» от,
Ким йнғар ул хирож-у ушр-у закот.

Бу замон чу муаллафа⁴³³ нуқтур,
Қилмадим хукмини анинг мазкур.

Қайсени шаръ дер мукотаб бил,
Мен санга шарх этай эшиткил.

Гар қарор этса хожа-ву банда,
Бир баҳо муддат-и муаййанда.

Гар адо айтаса бу муддатта,
Булғай озод ул бу фурсатта.

Ушбулардин бириси бор мадйун,⁴³⁴
Мустахиқ дема, лек ҳар мадйун

Қарздин ортугин ҳисоб этгил,
Гар нисобига етмас ул фозил.

Бу сифат карзлик-ки дедим от,
Бил бу мадйунни мустаҳақ-и закот.

Яна ҳужжож бирла ғозинлар,
Бер закот, улсалар фақир агар.

Бил ғариб ул дурур-ки гурбатда,
Кун кечирган азобу шиддатда.

Ватанида неча-ки булса ғаний,
Мустаҳақ закот билгил они.

ЗАКОТ БЕРМАС ДУРУСТ ЭРМАС КИШИЛАРНИНГ БАНОНИ

Жойиз эрмас неча кишига закот,
Лайтайин барчасига бир-бир от:

Бир асл ўлди-йу йана бири фаръ,
Тут кулоқ ушбуларда не дер шаръ.

Шаръ дер аслини ойи доно,
Ҳар неча юқорига борса пана.

Отанинг отасин, она онасин,
Қил қинос ушбуларга сен бобосин.

Гар насаб борса неча юқорига,
Жойиз эрмас закот алар бориға.

Қанси-дур шаръ ичра фаръ деринг,
Ўғил-у қиз-дурур набираларинг.

Бу насаб борса қушига ҳар чанд,
Жойиз эрмас-турур, чу бор фарзанд.

Эрга хотун-у эри хотунга,
Бермасун бу анга-ву ул муиға.

Ким-ки берган закот ҳақ йулиға,
Берса жойиз эмас-тур ўз қулиға.

Ҳошимий-у ғаний-у бандалари
О имасулар закот ушбу бари.

Қуфр элига закот эмас жониз,
Ушбуларга закот берманг сиз.

Кишини мустаҳиқ⁴³⁵ гумон қилдинг,
Бердинг анга закот-у сунг билдинг.

Масраф эрмас экан-дур ул олған,
Гар йангилдинг, гар, ул деди йолгон.

Гар бу олған қулунг эмас-тур хуб,
Бу закотинг сенинг эрур маҳсуб.⁴³⁶

Шак билан гар закот адо қилдинг,
Масраф эрмас эканни сунг билдинг.

Бил-ки маҳсуб эмас-турур бу бериш,
Сагга ушбу маҳал иёда-дур⁴³⁷ иш.

Қилма берганин лек, истирдод.⁴³⁸
Масъала ушбу булди, тутғил йод.

Бу закоте ки мен дедим бу шиқ,
Шарт-дур гапр-и мулк қилмоқлик.

Гар бу мол улса ҳаж-и умраға⁴³⁹ сарф,
Эл су ичмакка йохуд олсанг зарф.⁴⁴⁰

Йо қилинса бино-ин хайр обод,
Йо олиб банда, айласанг озод.

Қобил и мулк эмас булар, сен бил.
Бер закотингни, мулк-и ғайр эткил.

Бер кишига нисоб булгунча,
Булди макруҳ берсанг ар мунча.

Сен закотингни нақл қилма ганин,
Бер ушул шаҳр масрафиға они.

Мустаҳаб-дур закот бир мунча,
Бир кун элга маъош булғунча.

УГҲР У ХИРОЖИНИҒ БАНОНИ

Эмди ердин чиқар закотин эшит,
Экилур ер-у сунинг отин эшит.

Ер-у судин экин ривожи-дур,
Ҳар бири ушрий-у хирожий-дур.

Ер-у су ҳар икиси ушрий эса,
Тиккай, эккай киши бу ерда эса.

Даҳл учун ҳар-не-ким экилгуси-дур,
Йо дарахте-ким, ул тикилгуси-дур.

Масалан: мева, тарра, гул дона,⁴⁴¹
Ҳар-не булса булар киби йана.

Турсун-у хоҳ турмасун самара,
Масъала бил не-дур шарифат аро.

По ниғоч бирла қилсанг уйни қуруқ,
Дей не-дур ушбуларда антқулуқ.

Бер буларнинг закотиини даҳ йак.⁴⁴²
Масъала ушбу булди, йуқ-тур шакк.

Асал-у мева тоғдин олсанг, бил,
Ушр ушбу икисидин бергил.

Ушбу дегандек улса су била ер,
Булса ҳар кимда ушрини бер, дер.

Мунда билгил нисоб-у йил утмак,
Шарт эмас, ушр бермакинг керак.

Қуруқ эрмас қамш-у ут-у йиғоч,
Билга-сен йуқ-турур буларда хирож.

Ҳар-не дулоб ила ичар суни,
Нисф и даҳ йак жавоб бер муни.

Бўлса мафқуд⁴⁴³ ушр шарти эшит,
Ул чоғ ул ерни сен хирожий эт.

Бил-ки бор-дур хирожий ики қисм,
Бирисига «муқосама-дур»⁴⁴⁴ исм.

Ангайин ушбу қисм эшиткай-сен,
Ҳар қачон-ким муаййан эткай-сен.

Мол экин-дур бу навъ-ким дейилур,
Ҳар киши-ким таъамул⁴⁴⁵ этса билур.

Даҳ се⁴⁴⁶ йохуд сен туда⁴⁴⁷ гоят-и нисф,⁴⁴⁸
Бил-ки бор-дур мунинг ниҳоят-и нисф.

Шаръ бу қисмин муқосама дер,
Ҳар нечук-ким муаййан этсанг бер.

Берса маҳсулни мукаррар⁴⁴⁹ ер,
Сен хирожининг ҳам мукаррар бер.

Эмди икинчисин дейин санга бот,
Бил муваззаф-турур⁴⁵⁰ бу қисмга от.

Мунда бор-дур жарибга⁴⁵¹ таъини,
Хар нечук-ким муаннан этса амни.

Шаст дар шаст газ жарибни бил,⁴⁵²
Сев масоҳат¹⁵³ гази била тенг кил.

Бу зироъатга но экин ерига,
Офате гар етушса хар бирига.

Ерда экин бу навъ булғанда,
Соқит улғай хирож ул онда.

Булса гар дафъ қулгудек офат,
Соқит улмас хирож ул фурсат.

Қодир улса уни-ну солиҳ ер,
Экмаса, шаръ аҳли муида не дер?

Вожиб улғай хирож ул кишига,
Демасун узр экмаган ишига.

Ожиз улғай ерин имом олсун,⁴⁵⁴
Пана қодир-и музорнъе солсун.

Бу хирожингни-ким олурсен, бил,
Рафъ-и маҳсулдин кейин олгил.

Ким адо қилмаини хирож еса,
Молидин йуқ ҳалол мундоқ эса.

КИТОБ ХОТИМАСИ-ДУР

Шукр, учунчи фариза йўлини ҳам,
Қилди тон чанг хуш хиром қалам.

Руз-и мандон бу от иликка олай,
Руза майдониға бу отни солай.

КИТОБУ-С-САВМ

БИ-СМИ-Л-ЛАҲИ-Р-РАҲМОНИ-Р-РАҲИМ

Бобур уч фарзда дединг сўзни,
Ўзгада тутмағил маъоф⁴⁵⁵ узни.

Эмди туртунчи фарз азмин қил,
Рузанинг сузиға огиз очғил.

Немак-у ичмак, жимоъ этмак,⁴⁵⁶
Нафс лаззати-дур булар бешак

Гар бу уч ишни қилмасанг кундуз,
Тарк-и нийъатлиг улса будур суз.

Шаръ аҳли қошида савм⁴⁵⁷ бу-дур,
Мунда бил иттифоқ-и кавм бу-дур.

Субхдин офтобе ботғунча
Шарънинг кундузи-дурур мунча.

Руза фарзи бу ики-дур тухтат,
Бу уч иш тарке, яна нийъат.

ФАРЗ-У НАФЛ РУЗАЛАРИНИНГ⁴⁵⁸ БАЙОНИ ВА НИЙЪАТЛАРИНИНГ КАЙФИЯТИ

Савм уч турлик улди, бил эшитиб,
Фарз-дур, нафл-дур, яна вожиб.⁴⁵⁹

Рамазон оин рузаси-дур фарз,
Мунда дер сузни сизга айлай арз.

Тутунгиз ушбу ойда руза туқуз,
Куне гар утуз, ар йигирма туқуз.

Ики ишдин булур бу ой собит,⁴⁶⁰
Ҳар икисини шарҳ этаи эшит.

Бири утгуз кун улмоги шаъбон,⁴⁶¹
Пана бири гувоҳ-и адл ул он.

Бу тануглуқга бир киши бас-дур,
Қул тануғ эдтиёж эрмас-дур.

Монеъини⁴⁶² булса гар ҳавода бу-дур,
Соф агар булса ҳукмин узгача кур.

Онча чоғлиқ керак бу вақт гувоҳ,
Қолмагай эҳтимол-и казб⁴⁶³ ул гоҳ.

Ъийд онн гар ҳаво булутлуқ-дур,
Муътабар анда ики тануғ-дур.

Гар ҳаво соф бўлса, эшитгил,
Ҳукм-и дигар айлаган киби-дур бил.

Бир тануқ бирла ким-ки руза тутар,
Рузасидин анинг кун утгуз утар.

Бовужуд-и буқилмасун ул ъийд,
Булмагунча ики гувоҳ падид.

Бир кишиға курунса ики ҳилол,
Рамазон ойи-йу яна шаввол.

Қилмаса шаръ агар сузини кабул,
Немасун, яна руза тутсун ул.

Тутмаса руза айласа ифтор,
Бе каффорат қазо⁴⁶⁴ бу кишиға бор.

Кишига гар курунса кундуз ой,
Масъала анда не-дурур айтай.

Ул кун ой бошига эмас дохил,
Келадурган кечани ой боши бил.

Булса ҳар ерда ой боши собит,
Собит улғай жамъ ерда эшит.

Уттузунчи кеча курунмаса ой,
Тонгласи шак-дурур санга айтай.

Шак куни руза-йи нафл нийнат қил,
Фарз савми карохийнат-дур⁴⁶⁵ бил.

Рамазон ичра кофир-у гудак,
Муслим-у болиг улса билса керак.

Қолгани фарз-дур, адо қилсун,
Упганини казоси нуқ билсун!

Руза гар назр⁴⁶⁶ агар каффорат-дур,
Бил-ки вожиб бу иккига оғ-дур.

Вожиб-у фарз ушбулар-дур бил,
Номуъаниан йана муъайнан бил.

Номуъаниан гар улса савмда йавм,⁴⁶⁷
По қазо, но каффорат улса бу савм.

Ушбу уч руза нийнати кеча қил,
Қундуз этсанг дурусг эмас-тур бил.

Ушбулар ниййатини қил таъйини,
Масъала ушбу-дур эшит мендин.

Ўзга ҳар руза ниййатин сен бил,
Кечадин чоштоҳ⁴⁶⁸ булгуча қил.

Лек аввале бу-дур эшит мунда,
Рузанинг нийнати кил тунда:

«Ниййат эттим тутарин бу тунда,
Рамазон савми тонглалиғ кунда».

Рузанинг ҳар кунга ниййат қил,
Булса ҳар руза ушбу янглиғ бил.

Тонгланинг ниййатин бугун қилма,
Ушбу ниййатин сен раво билма.

Ниййат-и савм ушбу-дур бешак,
Руза тутмок кунгулда билса керак.

САВМ МУФСАДОТИНИНГ⁴⁶⁹ БАЙОНИ

Савмнинг муфсадотини эшитинг,
Бу масойилни кунгунгизга битинг!

Муфсад-и савм ики турлук-дур,
Ҳар икисини дей-ки нечук-дур.

Бирда бор қазо каффоратсиз,
Пана бирда ҳар ики бор билшиғиз.

Қарх⁴⁷⁰ ила булса ақл-у шурб-у жимоъ.
Йо хато бирла бил бу-дур ижмоъ.

Буса, йохуд мисоё⁴⁷¹ қилғонда,
Гар маний⁴⁷² келса санга ул онда.

Қасд ила гар оғиз тула қай қил,
Булса анзол⁴⁷³ жалқ⁴⁷⁴ ила билғил.

Ики хотун бири бирига агар,
Эр-у хотиндек этсалар ишлар,

Ҳар бирига агар булур анзол,
Бе каффорат қазо тутар ёд ол!

Йо муқим-у мусофир улғонда,
Қилса ифтор руза ул онда.

Унутуб йеса, йо жимоъ этса,
Синди деб руза кунглига етса.

Йеса омдон⁴⁷⁵ таъом агар бу киши,
Анга билғил-ки йуқ каффорат иши.

Йо саҳар кеча деб нима йесанғиз,
Йо кун ултурди деб очилса оғиз.

Зоҳир улса бу вақт кун била тонг,
Савм агар ботил улса анда, не тонг.

Йо есанг бир нима-ки одат эмас,
Мисл-у туфроғ-у тош-у қоғаз-у хас.

Бош-у қорнингда гар-чи жароҳат-дур,
Анга қуйсанг давони ул чоғ кур.

Гар ичпига, димоғингга етгай,
Савмунга бу амал зийон этгай,

Йоғ томизса қулоқ-у бурнинга,
Йо амал қилса хуфта ўрнига.

Оғзиға раңглик нима солса,
Уйла-ким оғзи суйи раңг улса.

Ким-ки бу оғзи суйини йутқай,
Бе каффорат қазосини тутқай.

Халқингга⁴⁷⁶ борса гар бурун қони,
Муфсад-и рўза билғасен они.

Арқ-у⁴⁷⁷ ашк-у⁴⁷⁸ қон ила йомғур,
Борса халқингга бил бу ҳукмда-дур.

Ким-ки аилар маҳалда истинжо,⁴⁷⁹
Иувмоқ амрида килса истеъсо.⁴⁸⁰

Хуфтаннинг мавзеъиға сув етса,
Рўза фосид бўлур бу навъ этса.

Рамазон рўзайе қилмайин ниййат,
Гар есанг йуқ-тур анда каффорат.

Гар киши рўза тутса ниййатсиз,
Лозим ўлғай қазо каффоратсиз.

Булмаса рўза рўза-йе рамазон,
Иеса нуқ-тур каффорати ул он.

Иуқ каффорат бу вақтларда санга,
Бе каффорат қазоларинг қил адо.

ҚАЗО БИЛА КАФФОРАТ БАПОНИ

Рамазон-и рўзаға қилиб ниййат,
Қасд-и ифтор қилса ул фурсат.

Ватин қилса⁴⁸¹ кейинга, илгарига,
Ватин қилдурса ҳар ики ерига.

Булсин-у булмасун агар анзол,
Муфсад-и савм-дур булар йод ол!

Иеса, йо ичса қасд бирла ғизо,
Ушбу ер нима гарчи булса даво.

Лозим ўлғай қазо каффорати ҳам,
Дей буларни эшитгил, эй ҳамдам.

Сен казо рӯза ичра бил мундоқ,
Бор-дур ул кунча эваз тутмоқ.

Мен каффоратни антаини тут йод,
Лозим ар булса банда кил озод.

Банда гар муслим улсун, ар кофир,
Хоҳ хотун бу банда, хоҳе эр.

Гар санга иститоъат эътоқ,⁴⁸²
Булмаса шаръ аҳли сузига боқ.

Олтмиш кун тамом-и бул сойим,
Ора очмай бу ики ой дойим.

Олтмиш кунда булмасун рамазон,
Йана беш кун-ки бир харом улгон,

Бу ики ой огиз-ичарни унут,
Ори очилса йана бошдин тут.

Ожиз улсанг бу рӯза тутмоқдин,
Туйгор ул вақт олтмиш мискин.

Гар берурсенму на йер, йо бугдой,
Бергасен нисф соъ⁴⁸³ мен айтай.

Сенда гар булса арпа йо хурмо,
Бергулук мунда соъ булди санга.

Ўқса зикр айлаганни қисмат қил,
Қийматни ҳам берай десанг, бергил.

Гар каффорат кишига лозим эса,
Бермайин они йана рӯза еса.

Бал-ки ҳар неча қилса савм, ифтор
Анга охирда бир каффорат бор.

Гар каффоратни берибон, эй йор,
Йана ҳар рӯза айласа ифтор.

Йана буйнига бир каффорат кур,
Ҳар неча берса йана мундоқ-тур.

Кишига лозим улса каффорат,
Оғриқ-у ҳойиз⁴⁸⁴ улса ул ҳолат.

Бу ики мусқат⁴⁸⁵ каффорат бил,
Масъала ушбу-дур қулоқ тутғил.

САВМ МАКРУҲОТИ⁴⁸⁶НИНГ БАЙОШИ

Литайин савм ичра макруҳот,
Барчасин хотириингда сен тўхтат.

Нима тотмоқ кароҳиййат-тур бил,
Чайнамоқдин дағи ҳазар қилғил.

Булса анзол ваҳми ул фурсат,
Қучмоқ, унмоқ-дурур кароҳиййат.

Музамза⁴⁸⁷ қилма, кирма сувға доғи,
Ул нимани йонига руза чоғи.

Ташналиғдин буларға дедим от,
Гар қилурсен эрур кароҳиййот.

Ики кун руза қилмайин ифтор,
Тутмоқ улди кароҳиййат, эй нор.

Самт⁴⁸⁸ макруҳ-дур эшит бу мақол,
Гар ибодат қилурсен ани хайол.

САВМ МУФСАДЕ ЭМАС НИМАЛАРИНИНГ БАЙОШИ

Гар бу муфаттарлар⁴⁸⁹ улса ниснодин,⁴⁹⁰
Савмига бил-ки йўқ зийон апдин.

Ихтилом улса гар у йувған ҳол,
Ўо назардин эса санга анзол.

Бе маний булса упмак, қучмақ,
Рузада булса бок эмас мундоқ.

Ватин йетса беҳаймиййа,⁴⁹¹ беанзол,
Муфсад эрмас-турур булар йод ол!

Қай⁴⁹² гар ихтийорсиз булса,
Неча-ким қай била огиз тулса.

Ўутсанг ар лубби ули била мушриқ,
Бил қулоқга сув кирса хам бу шиқ.⁴⁹³

Мушриқингни огизга келтурубон,
Йутсанг ул мушриқинг билиб, курубон.

Тиш қонини йутарда, эй толиб,
Булса оғзинг суни анга ғолиб.

Мунқатнъ⁴⁹⁴ булмағон оғиз суниши,
Йутсанг энгакга йеткуруб муни.

Тиш орасидағни дағи йутмоқ,
Гар нухудидин⁴⁹⁵ улса ул камроқ.

Пашша йохуд ғубор бирла чибин,
Кирибон борса ҳалқингға ул хам.

Рузада билғасен ҳажомат-у фасл,⁴⁹⁶
Музарр⁴⁹⁷ эрмас печакки қилсанг қасд.

Ҳар маҳал гар қилур эсанг мисвок,
Савмда бу амал эмас-тур бок.⁴⁹⁸

Тортсанг гар даво учун сурма,
Бу амални кароҳиййат курма.

Муфсад-и савм ушбуларни дема,
Гар санга воқинъ улса руза ема.

АЪЗОРИ МУТАНАЖЖИСА БАЙОНИ⁴¹⁹

Неча кишига бор мабод⁵⁰⁰ ифтор,
Антайини барчасин эшит, эй йор!

Бири қари-ки йуқ анга қувват,
Бор раво руза еса ул ҳолат.

Бу қари руза-ким йегай ул ҳин,
Туйғарур ҳар кунига бир мискин.

Булса хурмо-ву арпа, бугдойдин,
Берсун андоқ-ки айладим таъйин.

Бу қарининг мажоли кирганда,
Пеганига қазо тутар анда.

Ўана хотун-ки ҳомила эрса,
Йо кичик ўғлониға сут берса.

Пошидин хавф қилса, йо ўзидин.
Йесун ул руза шаръ эли сузидин.

Иана билгил-ки ҳойиз-у нафсо,⁵⁰¹
Руза иерлар, кенин қилурлар адо.

Жоинз равншда ғозийлар,⁵⁰²
Заъф дафъиға руза неса агар.

Ўана оғриқ-ки хавф қилса агар,
Руза тутғач мараз⁵⁰³ анга оргар.

Яна ҳар ким-ки ул мусофир эса,
Анга бўлди мабоҳ руза неса.

Ўетмаса гар машаққати бу маҳал,
Руза тутсун-ки бор-дурур афзал.

Бу жамоъат ки булдилар мазкур.
Йесалар руза бил-ки хукми не-дур?

Бе каффорат қазо тутарлар бил,
Қари-йе бу жамъда эмас дохил,

Фидйа⁵⁰⁴ ифтор учун берур бу қари,
Ул эди фидиа-ким дедим йуқори.

Гар бу мазкур узрлар кетса,
Сен қазо тутмайин қазо йетса,

Фидйа бермакға сен васиййат қил.
Бу васиййат қилурни вожиб бил.

Рамазон рузаси чу булса қазо,
Мутатобиъ⁵⁰⁵ тутулса бор увло.

МАЎЎА-ПУ МАКРУҲ⁵⁰⁶ ВА МУСТАҲАБ⁵⁰⁷ САВМЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Бил-ки беш кунда савм булди ҳаром,
Тутмангиз рўзани ушал аййом.

Икиси ики ўинд кунлари бил,
Учи ташриқ кунларини⁵⁰⁸ дегил.

Ким бу кунларда қилса ниййат-и савм,
Ўана ифсоди⁵⁰⁹ руза қилса бу йавм.

Булмас ул кун қазоси лозим анга,
Кунгтуда асрасин айттим анга.

Савм-и навруз бор кароҳийят,
Магар ўлғай анга бу кун одат.

Арафа руза тутсанг ул фурсат,
Арафот ичра бор кароҳийят.

Ўнбид кунни савм бил макрух,
Ҳажда бу савмни дегил макрух.

Мустаҳаб савми ушбулар-дур бил,
Ҳафта савми-йу ой савми-йу йил.

Ҳафтани савми бил-ки уч кун-дур,
Айтаин барчасини бир-бир сур!

Панжшанба, йана душанба бил,
Йана бир жумъа булди эшитгил.

Йана ой савми олти кун-дур, бил,
Мустаҳаб гар тутай десанг тутгил.

Аввало, охири-йу мунтасафе,⁵¹⁰
Йана аййом-и байз⁵¹¹ бор шарафе.

Қайси-дур байз кунлар, эшитгил,
Ун уч, ун тўрт, ун беш-дур бил.

Қайсилар-дур бил эмди йилдаги савм,
Неча ой мустаҳаб-дурур, неча навм.

Бил уч ой булди мустаҳаб булгон,
Бир муҳаррам, йана ражаб, шаъбон,

Йана шаввол оиндин сен бил,
Олти кун руза мустаҳаб тутгил.

Йана зул хижжанин туққуз кун бил,
Ой бошинин санаб туққуз тутгил.

Бир кун имсоқ-у⁵¹² йана кун ифтор,
Бу доғи мустаҳаб-дурур, эй йор.

Йана хар вақт булса йоз йавмий,
Мустаҳаб бил бу йавмлар савмий.

Руза-йи нафлға шуруъ этиб,
Қилсанг ифсод руза бил эшитиб,

Вожиб улди ани қазо қилғил,
Тут қазосин дағи адо қилғил.

Нафлға ким-ки ул шуруъ қилур,
Узр-и меҳмонлиғ улса йеса булур.

Рамазонин қазоси тутғонда,
Бил-ки макруҳ-дур йемак анда.

ЭЪТИКОФ — БАИОНИ

Рамазон ойи бил-ки суннат-дур,
Сунгра ушрида⁵¹⁴ эътикоф ул-тур.

Ушбу суннат муаккида-дур бил,
Лек мунн ала-л-кифоя⁵¹⁵ дегил.

Эътикоф ичра шарт-дур руза,
Бор-дур анинг ақалли як рўза.

Анда-ким масжид-и жамоъат-тур,
Эътикоф анда бил-ки суннат-дур.

Қилдинг ар эътикофға ниййат,
Чиқмағил бе зарур ул фурсат.

Чиқсанг андин қазо-йи ҳожат учун,
Ио вузу⁵¹⁶ нақзида⁵¹⁷ тахорат учун.

Қилур ишингни чун-ки қилдинг бил,
Муътакафға⁵¹⁸ дарагсиз⁵¹⁹ кирғил.

Узрсиз соъате дарагс этмак,
Мубтил-и⁵²⁰ эътикоф-дур бешак.

Ватйи ҳам эътикоф мубтили-дур,
Ушбулар шаръ аҳлининг тили-дур.

Қучмоқ, урмак гар улса шаҳватлиқ,
Эътикоф ичра бор ҳаром бу шиқ.

Қилса эл лозим эътикоф ўзига,
Турмаса йана бу деган сўзига.

Фавт булғон⁵²¹ куняға фидйа берур,
Масъала-ни шаръ ичра мундоқ эрур.

КҲТОБ ХОТИМАСИ

Шукр-ким савмда масониллар,⁵²²
Арз қилдим ҳал улди мушқиллар.

Эмди бешинчи фарзи а кетайин,
Хаж-у умра⁵²³ йулени қатъ этайин.

КҢТОВУ-Л-ҲАЖ

БИ-СМИ-Л-ЛОҲИ-Р-РАҲМОНИ Р РАҲИМ

Бобур айтилди турт фарз тамом,
Эмди бешинчи сари айла хиром.

Бу бешинчига билки ҳаж-дур от,
Булди умрунда фарз бир навбат.

Бил-ки ҳаж шаръ ичра мундоқ-тур,
Қаъба тавфиға⁵²⁴ қасд қилмоқ-тур.

Ҳажда бор-дур булар дейин тухтот,
Сабаб-у шарт-у руки-у махтурот.^{»25}

Вожиб-у мустаҳаб, суннатлар,
Тут қулоқ барчага дейин отлар.

Сабабе Қаъба булди эшитгил,
Пана қолгонлариини айтай бил.

Шарт-и ҳаж бил-ки ики турлук-дур,
Ҳар икисини денки нечук-дур.

Булди шарт вужуб-у шарт-и адо,
Шарҳ айлай хар икисини санга.

ҲАЖ ВУЖУБИ ШАРОИТИНИНГ БАПОНИ

Бил булар булди ҳажда шарт-и вужуб,
Тут қулоқ барчасини эшитгил хуб.

Ушбу беш фарзни деган кунда,
Истиоъатни⁵²⁶ деб эдим мунда.

Қайси-дур әмди иститоъат эшит,
Гар қилур-сен Худоға тоъат эшит.

Бири сиҳхат керак бадаанда санга,
Фарз эмас сиҳхат улмағонда санга.

Йана бил ихтиёж-и аслийдин,
Онча булған ниманг зийод ул хийн.

Уйунга санга борсанг-у келсанг,
Нафақа булса ул ниманг билсанг

Йана онга керак санга қудрат,
Ким йайоқ бормаған-сен ул фурсат.

Мунҳасир⁵²⁷ уз улогда эрмас-тур,
Йетса йормоқ кироёға⁵²⁸ бас-тур.

Йана тожирға⁵²⁹ бу-дур ~~дур~~
Борса-ву келса, қолса раъсу-л-мол.⁵³⁰

Йана хотунға бовужуд бу ҳам,
Боруриға керак-турур маҳрам.

Мундин узга доғи шаройит бор,
Булса мавжуд ул шаройтлар,

Булди бир шарт мунда ҳурриййат,
Бандаға фарз эмас бу сен тухтат.

Йана бир шарт йўл амонлиғи-дур,
Узр бормасқа нул намонлиғи-дур.

Қаҳат ила зулм улса нулда ул он,
Демагил ушбу навъ нулни амон.

Булса дарёи арода сен билгил,
Йул йамонлиғиға эрур дохил.

Лек Жанҳун-у Дажладек сувни,
Дема дарёо, нахр де муш.

Тут қулоқ вақт булди шарт йана,
Шарҳ этай санга вақтларни сана!

Ҳажнинг авқотини дейин иод ол,
Булди зи-л-қаъда-ву пана шаввол.

Пана зу-л-ҳижжанинг бурунги уни,
Вактинг дохили сен эт муни.

Булса гар ҳаж шаройини мавжуд,
Фарз ушал дам қилур санга маъбуд.

Булса таъхир⁵³¹ фарз булгонда,
Пана иилгача журм-дур⁵³² анда.

Ким-ки бу навъ қилса ул таъхир,
Бора олмаса бил не-дур тадбир?

Қодир улғонда ушбу суз билсун,
Борибон Каъба фарз адо қилсун.

Умра-дур вақти ҳар қачон-ким қил,
Ул адо-дур қазо эмас-тур бил.

Гар боруреға булмаса имкон,
Бил-ки вожиб-турур бу иш ул он.

Ҳаж учун бир овни айирмоон,
Пиборур зод-у роҳила⁵³³ берибон.

Булмаса гар жиҳати қарз қилур.
Ҳар-не айлаб адо-ни фарз қилур.

ҲАЖ АДОСИНИНГ ШАРОЙИТИНИНГ БАЙОНИ

Эмди билгил адо шаройитини,
Шарҳ айлай санга шаройитини.

Ҳар замон-дур-ки булди ул мазкур,
Пана бири макон-ки Макка-дурур.

Гар бу мазкур булгон азминадин,⁵³⁴
Бурна эҳром боғласанг ул ҳийн.

Бил-ки эҳром боғламоқ бу шиқ,
Жойиз улди вале кароҳатлиқ.

Пана бир шарт бил-ки бор эҳром,
Қил қулоқ шарҳ этайин сузни тамом,

Билга-сен Каъба-и тавф этгучилар,
Ҳаж-и умра йулиға кетгучилар.

Булди уч сиф айтайин бир-бир,
Тут қулоқ бу сузимга, бул хозир!

Бор-дурур бири хориж-и мийқот,⁵³⁵
Анга офоқи улди билғил от.

ҲАЖ МАВОҚИТНИНГ • БАНОНИ

Бил-ки беш булди хаж мавоқити,
Борини санга шарх этай йетти.

Қаъбага борур ичида йердин,
Ўтманг эҳромсиз бу беш йердин.

Зул-хулайфа Мадина аҳлига бил,
Жаҳфа-йи мийқот аҳли шом дегил.

Нажд элига қарн-дурур мийқот.
Паман аҳлига бор йаламлам от.

Зоти ирқ улди йана бирнга от,
Бир Ироқ аҳлига бу-дур мийқот,

Эр-у хотун Макка кирмак учун,
Бу мавоқиттин утар билсун.

Ўтса эҳром боғламай ҳар ким,
Умра йо ҳаж анга бўлур лозим.

Бири мийқот ичида-дур лекин,
Бор-и замин ҳалол аро сокин.

Бу жамоъатин аҳли ҳал дедилар,
Ўшбу йанглиғ отини бил дедилар.

Пана бирин ҳаром йерида бил,
Бу жамоъатни аҳли Макка дегил.

Бил-ки офоқи улса кишига от,
Анга билғил-ки бор бу иш мийқот.

Қим-ки эҳромсиз бу бештин утар,
Ўшбу ўтган кишини бил-ки нетар.

Пана мийқотга келиб эҳром,
Боғлабон йулға тушсун ул ҳангом.

Умра йо хажни утаса ул ои,
Лозим улгай бу кишига бир қои.

Уйлари аҳл-и халға-дур мийқот,
Боглар эҳром уйинди ул авқот.

Аҳл-и халл гар харом йерларига,
Утса эҳромсиз ул эл перига.

Бил офоки эл киби мунга ҳам,
Лозим улгай бу ишга қои ул дам.

Ҳажга макине бил харам йеридин,
Боглар эҳром шаръ эли дайридин.

Умра учун халол йерга келур,
Боглар эҳром андин ул-ки билур.

Бил харам аҳли аке агар қилса,
Мунда ҳам лозим улди қои билса,

Ушбу минқотга йовук йетсанг,
Қилгулуқлар бу-дурур дей эшитсанг.

ЭҲРОМ БОГЛАМОҚ БАЙОНИ

Десанг эҳром боғлайини, муни бил,
Гусл қил йуқ эса, тахорат қил.

Тун-у дастор-у утуқунг солғил,
Қийғали тикмаган ишма олғил.

Белинга лунг боғла, чодир кий,
Бош иаланг бул бу вақтлар санга дей.

Чодир-у лунг қилсанг эшитгил,
Ғанги-йу йувмагани афзал бил.

Бурутунг бирла тирноғинг олғил,
Қирқилур тукни қирқ, соч солғил.

Қил узунга бу вақтда хушбў,
Мустаҳаб бил бу вақтта ушбу.

Ўтагай-сен намоз ики рақъат,
Ўқу «ал-Ҳамд»дин сунг ул фурсат,

Уқу «кул йо»ни бурноги ракъат,
Пана «кул ио» сунгида бу оят:

*Раббано ла тузиг қулубани баъда из ҳадийтано ва
ҳабби лино мин ладунка раҳматан иннака анта-л-ваҳ-
хоб.*

Уқу, қилсанг икинчи ракъатни,
«Кул ҳува-л-лоҳ» била бу оятни:

*Раббано отийно мин ладунка раҳматан ва ҳабоий
лани мин амрина рашидан.*

ҲАЖ АДОСИ ВУЖУҲИНИНГ БАЙОНИ

Бор вужух-и адоин ҳаж уч навъ,
Мен¹ дейин сен билурда курсат тавъ.⁵³⁷

Бирн афрод-дур,⁵³⁸ қирон⁵³⁹ бириси,
Бир таматтуъ⁵⁴⁰ уч ўлди, бил бориси.

АФРОД БАЙОНИ

Вақт-и эҳром аиласанг инийат,
Умра⁵⁴¹ но ҳажга йолгуз ул фурсат,

Мунн афрод ҳаж эли дер бил,
Инийат-и ҳаж гар улса мунн дегил:

*Оллоҳумма инний уриду-л-ҳажжа фа ясиррҳолий ва
тақаббалҳу минний.*

Умраға инийат улса мунн аинт,
Дегулук ушбу вақт бу-дур эшит:

*Оллоҳумма инний уриду-л-умрата фи ясиррҳолий
ва тақаббалҳо минний.*

УМРА БАЙОНИ

Умрани суннат-и муаккада⁵⁴² бил,
Вақти лекин эрур анинг бори⁵⁴³ бил.

Қим-ки қорин⁵⁴⁴ эмас анга беш кун,
Умра макруҳ-дур мунн билсуи.

Арафа куни-дур бурунгиси бил,
Сунгги ташрик⁵⁴⁵ бирла беш сапагил.

Умранинг руки ики-дур сен бил,
Ҳар икисини айтай эшитгил.

Бир тавоф ила йетти шавт⁵⁴⁶ адо,
Пана саъий эт Сафо-ву Марва⁵⁴⁷ аро.

Умранинг шарти даги ики эмиш,
Қайси-лар-дур бил эмди бу ики иш.

Бил-ки эҳром-дур⁵⁴⁸ булардин бир,
Пана бириси халқ⁵⁴⁹ йо тақсир.⁵⁵⁰

Муътамир⁵⁵¹ халк килса йо тақсир,
Берур эҳромига бу иш таъбир.

Муътамир Маккага йетшиганда,
Килур ишни бил не-дур анда?

Кирсун анда-ки Боб-и Иброҳим,
Дерлар они хаж ахлидин ҳар ким.

Ҳар қачон қилса истиломи хажар,⁵⁵²
Талбийа⁵⁵³ қатъи ушбу вақт анга бор.

ҚИРОН БАПОНИ

Умра-ву ҳажга бир пули ниййат,
Килсанг эҳром вақти бил мунга от.

Ҳажда ул эл-ки нуктадон эдилар,
Бил-ки бу важҳни қирон дедилар.

Мунда маҳрам булурда мун дегил,
Дегулик ушбу вақт бу-дур бил:

*Оллоҳумма инний уриду-л-ҳажжа ва-л-умрата маъан
фи йасиррҳумо лий ва тақиббалҳумо минний.*

Ҳар қачон кирса Маккага корин,
Умрани бурна килсун ул ҳаждин.

Умранинг тавф-у саъийини килсун,
Қилғулуқ иш йана бу-дур билсун.

Қил бу эҳром ила тавоф-у қудум,⁵⁵⁴
Саъий ҳам қил бу суз қилиб маълум,

Ушбу эҳром бирла хаж қил адо,
Халқни бурна дей қилур не санга.

Мунда бир қуйин қилга-сен қурбон,
Субъ⁵⁵⁵ но уи-иу⁵⁵⁶ теваднн ул он.

Ушбу қурбонни бил-ки вожиб-тур,
Наҳр кунн⁵⁵⁷ бу иш муносиб-тур.

Ушбу қурбон қилурда сен муни бил,
Жамра-йн ақабадин⁵⁵⁸ кейин қилғил.

Забҳдин⁵⁵⁹ сунгра халқ но тақсир,
Қилғил-у бул халол, дей бир-бир,

Забҳга қодир улмағон билсун,
Руза хаж кунлари тутар уч кун.

Тутса гар ушбу рузани ҳар ким,
Керак ул вақт ул киши муҳрим.⁵⁶⁰

Хажиниғ аъмолинн⁵⁶¹ чу қилса адо,
Йетти кун нана руза бор-дур анго.

Ъийдтин бурна тутмағон уч кун,
Уҳдадин⁵⁶² забҳ анлабон чиқсун.

Забҳдин ким-ки ожиз улса бу ҳол,
Забҳ қилмай бу киши булса халол.

Лозим улғай анга ики қурбон,
Бирн эҳром қони, йана қирон,

Забҳ учун ким-ки рузани уч кун,
Тутса хаж кунлари муни билсун.

Наҳрда топса нима қурбонга,
Тутмасун руза забҳ-и давронга.

Наҳрдин сунгра топса забҳ учун,
Қилмасун забҳ, руза ул тутсун.

Умраға бурна боғласанг эҳром.
Айлагунча тавоф умра тамом.

Ниййат-и хажни қилсанг ул фурсат.
Пуқ эса аке айласанг ниййат.

Ушбу икига ҳам қирон от-дур.
Сунки важхи хилоф-и суннат-тур.

ТАМАТТУЪ БАЙОНИ

Умрага ким-ки боғлабон эҳром,
Тавфни ҳаж ойида қилса тамом.

Ҳаж учун йана боғласа эҳром,
Ул ҳарам йеридин ушул хангом.

Бил таматтуъ-дурур бу важҳға от,
Йана узга иштин дейин санга бот.

Мутаматтиъ⁵⁶³ бил ики турлук-тур,
Ҳар икисини дей-ки нечук-тур.

Бири ул-дур-ки ҳуда⁵⁶⁴ йуқ ҳамрах,
Не қилур ушбу киши бул огоҳ.

Бил-ки мийқоттин бу ул хангом,
Умра қилмоққа боғлар ул эҳром,

Умранинг тавфини адо қилур ул,
Саъий Марва билан Сафо қилур ул.

Бошни қирқар йана ҳалол булур.
Неча кун Маккада бу ҳол булур.

Тарвийа⁵⁶⁵ кун боғлар ул эҳром,
Ҳаж учун Маккий элдек ул хангом.

Анга тавф-и қудум ҳожат эмас.
Мутаматтиъға бил-ки суннат эмас.

Фарз-и тавфий қилур малҳам билсун,
Эл-у саъийни адо қилсун.

Мутаматтиъ киши агар булса,
Қилса қон, рўза йо тутар булса.

Қилсун ушбу икнини қориндек,
Қилибон муни хотир-и танидек.

Мутаматтнъки худа бор ҳамроҳ,
Қилур ишни дей булунг огоҳ,
Умрадин суигра муҳрим-ўқ турсун,
Пана узга қилур ишни сурсун.

Тарвийа кунн боғласун эҳром,
Ҳажега Маккий элдек ул хангом.

Қилибон наҳр кунн халқ иши,
Ики эҳромдин чиқар бу киши.

Қим-ки офат улмаса мунн бил,⁵⁶⁶
Пуқ қирон-у таматтуъ анга дегил.

Сен қирон барчасидин афзал кур,
Пана мундин кейин таматтуъ-дур.

Бил-ки уч важдин кейин не-дур иш,
Не дейиш-дур, санга дейин не қилиш⁹

Ҳар бирига чу айладинг иййат,
Тил била талбиййа де ул фурсат:

*Лаббайка оллоҳумма лаббайка ла шарика лака лаб-
байка анна-л-ҳамда ва-н-неъмата лака ва-л-мулку ла
шарика лака.*

Талбиййа айтибон булуб муҳрим,
Бу неча ишни қилмасун ҳеч ким.

МАХТУРОТ⁶⁶ БАЙОНИ

Бил ики турлук ўлди махтурот,
Тут қулоқ бир-икига айтай от.

Бириси мужибн⁵⁶⁸ фидо бўлди,
Пана бири мужиб-и жазо бўлди.

Бурноғи навъи бор-дур ики қисм,
Тут қулоқ бир-икига айтай исм.

Бурноғи қисм булди мужиб-и қон,
Учку йо қуйни қил бу дам қурбон.

Лек ики ишта тева-дур йо уй,
Ул ики ишта қилма қурбон куй.

Ўн сакиз иш-дурур бу қисм эшит,
Айтайин барчасига исм эшит.

Ватий⁵⁶⁹ ики йерга гар килур мухрим,
Но ики йерга қил-дурур ҳар ким.

Хоҳ амд⁵⁷⁰ эса, хоҳ эса нисйон,⁵⁷¹
Хоҳ тавъ улса, хоҳ карҳ⁵⁷² ул он.

Арафот ичра турмоғидин агар,
Бурнароқ бўлса бу деган ишлар.

Ҳажн-йу умраси булур ботил,
Ботил булса нечук килур ул бил.

Умра-ву ҳажнинг ишларин қилсун,
Лозим улди бу ишга қон билсун.

Иана бил ҳажни қазо қилур ул,
Ушбу-дур бил шарихат аҳлига йул.

Гар вуқуфунгдин улса сунгра бу иш,
Муфсид-и ҳаж эмас-турур бу қилиш.

Ҳалқ йо қасрдн бурун бу ишинг,
Воқий ар бўлса не-дурур қилишинг.

Ушбу йанглиғ бу иш учун қон қил,
Тева, но уйни мунда қурбон қил.

Гар бу иш булса ҳаж адосида,
Ҳалқ ила тавфнинг адосида.

Ушбу феълингга лозим улғай қон,
Бу ишинга қун айлагил қурбон.

Билгил икинчи бор давоъи ватий,
Булмагил ушбу вақт саъий ватий.

Мисл-и буъсу канор-и шаҳват ила,
Мас агар қилса ҳам бу ҳайҳот ила.

Ғайр-и инсон жимоъида анзол,
Булса бу ҳукмда-дурур йод ол.

Назар-у фикр бирла келса маний,
Ушбу мазкур ҳукмда бил ани.

Ушбулар муфсид-и хаж эрмас бил,
Гар булар вокиъ улса сен қон қил.

Билгил учунчи бор-дурур татйиб,⁵⁷³
Санга хотирнишон қилай айтиб.

Ҳар-не андин гараз эса хушбу,
Татйибни бил-ки бор-дурур ушбу.

Мисл-и мушку абиру анбару гул,
Заъфарону бинафша-ву сунбул.

Мевалар бил-ки мунда дохил эмас,⁵⁷⁴
Гараз андин чу яхши ид бел эмас.

Азв-и комилға қилсанг истеъмол,
Йахши ид ҳукмин айтайин йод ол.

Мисли соқ-у бош-у бут-у бозу,
Бир-бирига агар йетар хушбу.

Ҳар неча мажлис этсанг истеъмол,
Онча қон қилға-сен муни йод ол.

Гар бори танни айласанг татйиб,
Булса бир мажлис ичра бил эшитиб.

Санга билгил бу вақт бир қон бас,
Бирдин ортуқ бу вақт ҳожат эмас.

Таййиб ҳукмида-дур ҳизоб⁵⁷⁵ эй йор,
Андин этгай-сен ижтиноб, эй йор.

Лек хушбуга ким-ки тутса узин,
Қон қилур гар эшитса шаръ сўзин.

Куйса мажлис аро гар хушбу,
Бок эмас булса бу қадар хушбу.

Йана махтур бу-дурур йод ол,
Қилма эҳром-у айоғ истеъмол.

Азв-и комилға гар тегурсанг йоғ,
Мунга хам қон-дурур, санга ул чоғ.

Йана бешинчи бор тикилган тўн,
Мен дейин бу тариқ буйалган тун.

Ҳар не-ким кийгулик-турур мундин,
Деганим ул-дурур ғараз тундин.

Ўтук-у бурк-у кунглак-у тунбон,⁵⁷⁶
Қапанақ⁵⁷⁷ бирла жубба-ву⁵⁷⁸ хафтон.

Кийиз ўлсун гар ип била урган,
Бори бу ҳукмда-дурур урган!

Кийсанг они тамом ҳар кунда,
Одатедек не ҳукм-дур мунда.

Мунда ҳам санга лозим-дур қон,
Учқу, йо қуйни қилға-сен қурбон.

Тунки ҳар кунда ким-ки ул фурсат,
Чиқариб кийса тўрт-беш навбат.

Бир неча кийганига қон қилсун,
Масъала шаръда бу-дур билсун.

Магар утук-ни каъбдин⁵⁷⁹ қуйироқ,
Кийибон кийганин ани ул чоқ.

Эмди олтинчисин эшитгай-сен.
Санга дей-ким бу вақт нетгай-сен.

Йопса ар бошни, йузини хотун,
Бу ики киши доғи қон қилсун.

Рубъича гар йопилса бу ики йер,
Бир кун ўтса бу ишга қон бер дер.

Бил-ки йеттинчи бу-дурур, бешак,
Қирқмоқ бир тук улса, йо ўрмак,

Қирқса чор пакча соч-у сақол
Йо тамом ўзга аздин, йод ол.

Мисли қултуқ туки-йу оммасини⁵⁸⁰
Қил қийос ушбуларга ҳаммасини.

Йо хижолат йерини қирқилса,
Бу борига керак-ки қон қилса,

Йана махтур бермоқ-олмоқ-тур,
Сен эшит сузларни мундоқ-тур.

Бир илик тирногин тамом олмоқ,
Йо олинса айокни хам мундоқ.

Йо киши тирноғини олур хийн,
Олса ҳар мажлис ичра тўрталасин,

Ушбу ишларга бор анга бир қон,
Учку, йо қўйни ул қилур қурбон.

Тўрт мажлисда бир-бирин олса,
Тўрт қон-дур анга қулок солса.

Бир айоқ, бир иликни ким-ки тамом,
Олмаса қон анга йуқ ул ҳангом.

Туққузунчини бил-ки бор мундоқ,
Фарз тавфини бе вазув қилмоқ.

Ким-ки муҳаддис бу тавф қилса адо,
Йо жунб бўлса узга тавф аро.

Лозим улғай бу иш учун бир қон,
Бу маҳал бир куй айласун қурбон.

Эмди унунчисини айтаи бил,
Бу йўсушлиқ-ки дер-мен андоқ қил.

Умранинг саъйи-йу тавфе қилғонда,
Гар киши бўлса бе вазув анда.

Қилмаса гар иёода ушбу киши,
Анга бўлғай бу вақт қоннинг иши.

Йана махтурни эшит мундоқ,
Фарз таврин жунб адо қилмоқ.

Бу йўсушлиқ бу иш учун қон қил,
Тева, йо уйни мунда қурбон қил.

Йана тавф-и зийорат улғонда,
Булса макшуф аврате анда,

Йопилур ғазв рубъидин кўпрак,
Булса макшуф қон керак этмак.

Гар најост тўнунгда бор ул хийн.
Ҳар неча кўпрак ўлса дарҳамдин.⁵⁸²

Ғар бу йанглиғ тавоф этар ҳарким,
Булмағай анга ҳеч нима лозим.

Иана бир фарз тавфий айлар чоғ,
Тарк-и уч шавт булса, йо озроқ.

Мунга ҳам қон булур анга лозим,
Қонни қилмоққа бўлсун ул озим.

Фарз-и тавфийни ким-ки қилғонда,
Тарк агар бўлса түрт шарт онда.

Иана айёми баҳрдин таъхир,
Фарз тавфи гар улса қил қон бир.

Иана махтур ушбу-дур тухтат,
Арафот ичра гар турар фурсат.

Бурнароқ гар имомдин йер-ким,
Чиқса бир қон булур анга лозим.

Иана тарк улса вожибе кишига,
Қуйе қурбон қилур бу тарк ишига.

Бил-ки ҳар вожиб ишларидин агар,
Тарк булса хаж элига аксар.

Ҳукм-и бор-дурур бу навъ узгандек,
Бори вожибини тарк қилғондек.

Иана бир бу-дурур эшит ҳарким,
Сунгги вожибни айласа тақдим.

Ким-ки бу навъ этса йетгай,
Ул киши бу ишига қон этгай.

Эмди ун секизинчисин эшитинг,
Не йусунлиқ-ки дермен андоқ этинг!

Ким-ки мийқотдин утуб муҳрим,
Булса қурбон булур анга лозим.

Ушбу ишлар-ки булди мужаб-и қон,
Кимга-ким узр бирла булса ул он.

Ани уч ишга мухаййар бил,
Бирн ул-дур-ки забҳ айлар бил.

Йохуд уч кун анга сийом⁵⁸³ эрур,
Олти мискинга йо таъом берур,

Бергулук нима буғдой улса ул он,
Киши бошига бор ики ботмон.

Бор-дур икинчи қисм аро неча исм,
Садақа мужаби-дурур бу қисм.

Бор-дур икинчи қисм аро неча исм,
Тегса йо бўлса азвдин озроқ,

Йо сақол бирла бошни қирқилса,
Рубъидин озроқ эрканин билса.

Эмди айтай икинчи қисмға исм,
Садақа мужаби-дурур бу қисм.

Бу деганларнинг этса озроғини,
Йо йана киши соч-у тирноғини.

Солса, йо олса, йо таҳоратсиз,
Фарз тавфини айласа билингиз.

Йохуд ун битни киши ултурса,
Ҳукминин айтанин киши сурса.

Булса йо тарк-и вожиб ишлардин,
Озроғе билга-сен бу ҳар биридин.

Садақа нисф соъ буғдой бер.
Тут қулоқ шаръ аҳли мундоқ дер.

Бир бит ултурса киши ул он,
Қилур ул киши садақа луқмае нон.

Ким-ки ултурса ики йо уч бит,
Садақа буғдой булди бир каф эшит.

Булса гар бир тугун агар муҳрим,
Садақа бир каф таъом ўлур лозим.

МАХТУРОТНИНГ ИКИНЧИ НАВЪИНИНГ БАҲОНИ

Бу-дур икинчи навъ махтурот,
Ким бурунроқ анга деб эрдим от.

Бил-ки бор мужиб-и жазо бу навъ,
Тут қулоқ шарҳ этай санга бу навъ.

Билга-сен мужиби жазо махтур,
Сайд бирини қатл қилмоқ-тур.

Сайд сори ишорат аро етсанг,
Сайд этарга далолат аро етсанг.

Бу жиҳатлардин ўлса сайд қатил,
Ушбуларни доғи бу ҳукмда бил.

Булса ул йерларда гар сотиқ-савдо,
Сайдни ики адл қилса баҳо.

Гар харид-у фурухт-сиз-дур йер,
Тут қулоқ шаръ аҳли мундоқ дер.

Бир харид-у фурухтлук йер топ,
Ким бу мақталға⁵⁸⁴ булғай ул ақраб.⁵⁸⁵

Нечага қилсалар баҳо ул ҳол,
Ул баҳо бирла забҳ этар нима ол.

Маккада ул нимани қурбон қил,
По бу қиймат била таъом олғил.

Ани мискинга қисмат эт ул он,
Киши бошиға икирар ботмон.

По бу иш қилғулук булур онға,
Рўза тутсун ҳар ики ботмонға.

Гар бу қийматни қисмат айлар чоғ,
Аритса нисф соъдин озроқ.

Садақа қилмоқ-турур анга лозим,
По бу ортуқ учун булур сойим.⁵⁸⁶

Сайднинг қиймати агар ул чоғ,
Булса гар нисф соъдин озроғ.

Хукми зикр айлаган киби-дур бил,
Ушбу зикр айлаган киби қилғил.

Сайдни ҳар киши-ки ноқис этар,
Нокис этган кишини бил-ки нетар.

Қил баҳо ноқис-у салимни ҳам,
Сен тафовут садака бер улдам.

Сайдни ҳар киши бу навъ этса,
Қоча олмаса ҳар киши йетса.

Қийматини тамом садақа берур,
Масъала билга-сен мундоқ эрур.

Ушатур гар йумуртқа муҳрим,
Садақа қиймати булур лозим.

Сайдта уртоқ улса муҳримлар,
Ҳар бирига тамом-и қнимат бор.

Ҳар не муфридқа лозим ўлса жазо,
Бир күсе қорин анда ики баҳо.

Сайд-ким ани муҳрим ултурди,
Шаръ эли муни митадек курди.

Гар ҳалол этса сайд билгай-сиз,
Муҳрим андин йеса эрур жойиз.

Қатл қилса буларни гар муҳрим,
Булмағай анга ҳеч нима лозим.

Пашша-ву бурга-ву йана сичқон,
Қалас-у ори-йу йилон-у чайон.

Бури-йу шер-у ҳар-не дарранда,
Бок эмас қатл қилсалар анда.

Қарга-йи мурдор⁵⁸⁷ нимани гар йер,
Муҳрим ултурса бок эрмас дер.

Бок эмас бўлса санг-и пушт-у қунғиз,
Хашорат улса доғи бу-дур сўз.

Бил-ки бордур ҳарамда сайд ҳаром,
Неча-ким бўлмаса санга эҳром.

Ҳар киши қатл қилса сайд-и ҳарам,
Қийматин сайдқа айласун ул дам.

Йо масокинга⁵⁸⁸ бермак улди таъом,
Йуқ раво савмлик ул ҳангом.

Бўлса сайд ҳарамда гар ширкат,
Бир баҳо мустақим булур тухтат.

Урса, кесса харам ўт-у йағочин,
Қийматин садақа айласун ул ҳийн.

Кесмак, урмакдек улди утламоқ,
Қилмағай-сен ҳарамда сен мундоқ.

Тиккан, эккан гар ўлса бу ҳар бир,
По тикан-ким оти эрур изхир.⁵⁸⁹

Ио қуруқ бўлсалар не-дур аҳком,
Хоҳ кес, хоҳ нафъ ол ул ҳангом.

Бўлса мулк ичра гар дарахт-и кийо,
Лозим ўлғай кесилса ики баҳо.

Бўлди муҳримга неча иш жойиз,
Барчасин айтайин эшитгай-сиз.

Боғласанг белга нафақа ҳамйони,
Бок эмас тиккан ўлса ҳам они.

Иана ҳаммом-у сойа бушмас бил,
Анда кир, хоҳ мунда ултурғил.

Учраса отлиқ-у йаиоғ ҳарким,
Ун била талбийа десун муҳрим.

Чиқса ўргаву инса унишга,
Айтсун талбийани ҳар ишга.

Ҳолдин ҳолға чу нақл этса,
Талбийа керак ул чоғ айтса.

ҲАЖ АРКОНИНИНГ БАЙОНИ

Хажда руки ики булди эшитгил,
Ҳар икисини айтай эшит, бил!

Фарз-и хорижни шарт дерлар бил,
Руки дерлар фариза-йи дохил.

Анда ҳар тоғ-дур, оти Арафот,
Руки бил анда турмоқ ул авқот.

Арафа кунн-ким туш эврулди,
Бил-ки турмоқ маҳаллари булди.

Арафа туққузунчи кун-дур бил,
Муни зу-л-ҳижжа бошидин санагил.

Вақтни бил-ки бор-дурур мунча,
Ъийд-и адҳо⁵⁹⁰ тонги йоругунча.

Бу деган вақтларда бир соъат,
Қил вуқуф анда-ким эрур тоъат.

Хоҳ отлиқ-дур анда, хоҳ йайоқ,
Хоҳ уйу анда, хоҳ бул уйғоқ.

Хоҳ тур анда, хоҳ сен йотқил,
Хар-не кил соъате таваққуф қил.

Урна батнеда вале турма,
Анда турмоғини сен раво курма.

ҲАЖНИНГ ИҚИНЧИ РУКНИНИНГ БАЙОНИ

Эмди икинчи рукн эшитгил,
Бу зийорат тавофи-дур билгил.

Вақтини билгил-ки бор-дурур уч кун,
Дохил-и вақт-тур йана ики тун.

Ъийд-и субҳий-дур ибтидоси анинг,
Булуру уч кунгача адоси анинг.

Ушбу уч кун ичида ики туни,
Дохил-и вақт-и тавф эт муни.

Бил-ки бу вақт нетти шавт керак.
Шавтни бил луғатта бор-дур так.

Ўзга маънида-дур эшит хар шавт,
Мунда уй гардишини дерлар шавт,

Гар бу эврулмак ўлса тарк ул он,
Лозим улғай бу иш учун қурбон.

ҲАЖ ВОЖИБОТИНИНГ БАЙОНИ

Ҳажда билгил-ки беш-дурур вожиб,
Борини қил адо йерида билиб.

Субҳ ғийд улса утубон арафа,
Булди вожиб вуқуф маъдига:

Бу деган йерда соъате тургил,
Ушбу турмоқни анда вожиб бил.

Саъий қилгил Сафо-ву Марва аро,
Вожиб улди бу феъл қилмоқ адо.

Санга кайфийатин дейин қилгил,
Саъийни тавфдин кейин қилгил.

Саъийни сен Сафодин эт бунйод,
Марва сорига бор бу суз тут йод.

Марвадин кейин йана Сафо сорига,
Ушбу иш-дур ҳаж аҳлининг борига.

Мунда билгил-ки йетти шавт керак,
Ики шавт ўлди бормоқ-у келмак.

Билгил учунчи вожибин мундоқ,
Бор-дурур ул Мийнода тош отмоқ.

Отга-сен турт кунда тош етмиш,
Бошлағил ғийд куниндин бу иш.

Ғийдда йетти тошни от мунда,
Олтмиш учини отғил уч кунда.

Отга-сен ҳар кунда уч навбат,
Ҳар қачон отганинда етти тош от.

Ким-ки офоте улса тавф аро,
Вожиб улди тавоф-и садр анго.

Қайси-дур бу тавоф дей банда,
Ҳажнинг аъмолини тугатганда.

Қаъба уйини йетти тавф килинг,
Тавф-и садр ушбу бўлди билинг.

Рамалу саъий мунда йуқ ҳожат,
Қил тавоф-и видоъ бу фурсат.

Иана бош қирк, но соч эт тақсир,
Булди вожиб бу қилмағил тақсир.

Мунда тақсир қайси-дур билғил,
Бир илик сочиниг учидин кам қил.

Ҳалқу тақсир айла наҳр куни,
Бийд-дур-ким депилди наҳр муни.

ҲАЖ СУННАТЛАРИНИНГ БАЙОНИ

Ҳажда билғил-ки турт-тур суннат,
Гут қулоқ барчасига айтаи от.

Муни офоқи айласун маълум,
Суннат улди анга тавоф-и қудум.

Маккага киргач-уқ тавоф қилинг,
Бу дағи етти тавф булди билинг.

Иана бир суннат хаж улди рамал,
Шавт уч булғунча сен эт бу амал.

Бу амал қайси-дур мен айтай бил,
Тебрат илкингни-ну тахайиур⁵⁹¹ қил.

Қим-ки аввалги тавф қилса рамал,
Ўзгада эхтийож эмас бу амал.

Саъий қилғил-ки саъий суннат-дур.
Ўгурурга эшит-ки бу от-дур.

Ўгурурунда Сафо-ву Марва аро,
Анда бу саъийни кетур баржо.

Анда милаин аҳзарайн-дур-ур,⁵⁹²
Ушбу икининг аросида ѳугур.

Суннат улди бу тош отар аййом,
Кечалар бул Мийнода ул ҳангом.

Ушбу зикр айлагандин узгалари,
Мустаҳаб, йо адаб-тур узга бори.

ТАФСИЛ БИЛА ҲАЖ АЪМОЛИНИНГ БАЙОНИ

Эмди ҳаж фарз-у вожиб-у суннатин,
Мустахаб-у йана адаб деганин.

Сизга тафсил ила байон қилайин.
Билмаган булсангиз айон қилайин.

Ким-ки ҳаж жонибиға азм этса,
Бу сафарини узинга жазм этса.

Хар-не-ким қарзи бор адо қилсун,
Хасмларини борини ризо қилсун!

Тавба қилсун бори гунаҳлардин,
Ўамон ишлардин утсун ул боридин.

Дустларини борини видоъ этсун,
Боридини химмат нетабон кетсун.

Анда ул вақт булса мол-и халол,
Нафақа қилсун ул бу йулда бу мол.

Азм этиб уйдин чиқар фурсат,
Уйда қилсун намоз-и икки ракъат.

Уқуғулуқни бил-ки бор-дур бу,
Мунда қил йод «Кул ҳува-л-ло» ўқу!

Уқусун бу дуъо утаб бу намоз,
Курсатиб Тенгри даргоҳида ишйоз:

*Оллоҳумма анта-с-соҳибу фи-с-сафари ва-л-муни-су
фи-л-ҳазари ва-л-халифату фи-л-аҳли ва-л-валади.
Аҳфизно ва иййохум мин кулли офатин ва ғоҳатин.
Оллоҳумма бика инташарту ва иланка тавижжиҳту ва
бика ийтасамту ва ғайка таваккалту. Оллоҳумма анта
сиқати ва анта рижойй акфиний мо аҳаммани мо
вала антум биҳи ва мо анта аъламу биҳи минний
ғазза жодука ва ла илоҳа ғайрука. Оллоҳумма заввидни-
т-тақво ва игфир лий зунубий ва важиҳний ли-л-хайри
айнамо таважжаҳту. Оллоҳумма инний аъузу бика мин
ғасои-с сафари ва котиб-и-л-мунқашаби ва-л-хури ва
баъда-л-кури ва суи-л-мунзари фи-л-аҳли ва-л-моли
ва-л-валади ва-л-асҳоби. Оллоҳумма ажъалний ва ий-
йаҳум фи жаворика.*

Уйдин бу сафарға чиққонда,
Бу битилганни айтсун анда:

*Би-сми-л-лоҳи ла ҳавла ва ла қуввата-илло би-л-ло-
ҳил ғалишу-л-ғазим. Таваккалту ғала-л-лоҳи. Оллоҳум
ма инний лам ахруж батаран ва ли ришоан ва ла сумъ-
атан бал харажту иоқоа сахитика ва-бтиғои ма-рзотика
ва қизои фарзика ва-ттибоғи суннати набишика ва
шавқан или лиқонка. Оллоҳумма ваффиқни лимо ту-
ҳиббу ва тарзо ва-ҳфизни мина-и-шайтони-р-ражими.*

Уқусун зохир айлабон ихлос,
«Ойатул-л-курсий»-йу йана «Ихлос».

Уқусун бу дуъони отланса,
Бу дуъони керак-ки урганса:

*Би-сми-л-лоҳи ал-ҳамду ли-л-лоҳи-л-лази ҳадоно
ли-л-исломи ва ғалламно-л-қуръона ва манна ғалаина
набишинуҳу ғлайҳи-с-салом.*

*Ал-ҳамду ли-л-лоҳи-л-лази жағалано хаира умматин
ахражат ли-н-носи. Субҳона-л-лази саххара лана ҳаза
ва мо кунно лаҳу муқриники ва инно или раббано мун-
қалибуна.*

Ўетса мийқотга йовуқ бу киши,
Анда мазкур булди қилур иши.

Мен деган киби боғлабон эҳром,
Айласун Макка жонибиға хиром.

Хар қачонким хиром йерига йетар,
Анда ушбу дуъо такаллум этар:

*Оллоҳумма ҳаза-л-байту байтука ва-л-ҳараму ҳа-
рамука ва-л-уммату умматука ва-л-ғабду ғабдука ва
ҳаза-л-мақому-л-шонду-л-мустажиру бика мина-н-нори
факиний мин ғазобика йавма тубъасу ғибодука ва
ваффиқни лимо туҳиббу ва тарзо ва ҳаррим лаҳмий
ва баданий ва шаърий ва баширий ғани-н-нори.*

Қатъ этиб Каъбаға чу йовушса,
Хар қачон Каъбаға кўзи тушса.

Айтсун ушбуларни ул фурсат,
Дегулуқлар бу-дур дейин тухтат:

Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар. Оллоҳумма анта-с-салому ва минка-с-салому. Ҳаййина раббана би-с-саломи ва адхилно дора-с-саломи. Оллоҳумма зид байтака ҳаза таширфин ва таъзиман ва маҳобатан ва тақриман ва зид мин ҳажжин асвиғтамар таъзиман ва таширфан ва маҳобатан ва тақриман.

Ҳар қачон булса Қаъбаға йетари,
Борсун ул масжид-и ҳаром сари,

Борини шабих эшиги анда,
Қирсун, андин айтсун ул анда:

Оллоҳумма ҳаза ҳарамука ва маъманука. Қулту ва қавлука-л-ҳаққу ва мин дахлиҳи кона омино. Оллоҳумма ҳаррим лаҳмий ва дамий мина-н-нори ва қийно мин ғизобика йаема табъасу ғибодака.

Масжид нчра апоқ йаланг улғил,
Тавф анларда ҳам бу ранг улғил.

Уқуғул бу дуъони масжид аро,
Анда бор-дур ўқуғулуқ бу дуъо:

Би-сми-л-лоҳи ва ғали миллати расули-л-лоҳи ал-ҳамду лил-лоҳи-л-лизий балағаний байтиҳи-л-ҳароми. Оллоҳумма афтаҳ лий абвоба раҳматика ва мағфиратика ва адхилний фиҳо ва аълиқ ғала абвоби мағосийка ва ҳисбини-л-амала биҳо.

Қаъбаға сен йовуқ петншганда,
Қутар илгингни, айтғил анда:

Оллоҳу акбар, Оллоҳу акбар. Оллоҳумма анта-с-салому ва минка-с-салому ҳаййино раббано би-с-саломи ва-дхилно дора-с-саломи. Оллоҳумма зид байтака ҳази таширфан ва таъзиман. Оллоҳумма тақаббал тавбатий ва ақилний усратий ва-ғфир хатиғатий йо ханнону йо маннону. Би-сми-л-лоҳи-с-салому ғала расули-л-лоҳи. Оллоҳумма ағфирлий зунубий ва афтаҳ лий абвоба раҳматика-с-салому ғала малонкати Оллоҳу ашҳаду анла илоҳа илло-л-лоҳу ва анна Муҳаммадан ғабдуҳу ва расулуҳу. Би-сми-л-лоҳи-с-салому ғала расули-л-

тоғи. Оллоҳумма ағфир лий зунубий ва афтаҳ лии айвоба раҳмитика-с-салому ғала малокати Оллоҳу ашҳаду анла илоҳа илла-л-лоҳу ва анна Мухаммадан абдуҳу ва расулуҳу. Би-сми-л-лоҳи даҳалту ва ғала-л-лоҳи таваккалту Оллоҳумма ахдий қалбий ва саддий лисоний вақбий тавбатий ва саббитий би-л-қивли-с-собити фи-л-ҳайавоти-д-дунйо ва-л-охирати. Оллоҳумма асғалука фи замоний ҳиза ан тарҳамний ви тақаббал ғусратий ва тазаъ ғин визрий. Оллоҳумма адҳилний би раҳмитика фи ғибодика-с-солиҳин.

Ҳажар-у-асвад⁵⁹³ утрусида бориб,
Айт такбирин илик кутариб.

Буса қил тошни, ёо илик сургил,
Ушмуни истилом дерлар бил!

Тиқилишдин муйассар улмаса бу,
Тошқа боқиб салом ила йуру!

Илигинг бирла сен ишорат қил,
Ушбу вақт ушбуларни сен уқуғил!

Би-сми-л-лоҳи Оллоҳу акбар Ашҳаду анла илоҳа илла-л-лоҳу ва анна Мухаммадан ғабдуҳу ва расулуҳу оманту би-л-лоҳи ва кафарту би-л-жиннати ва-т-тоғути ва-л-лоти ва-л-ғузза ва мо йағбудуна мин дунн-л-лоҳи инна валийу-л-лоҳи назала-л-китоба ва ҳуеа йатавалла-с-солиҳийн. Та илоҳа илла-л-лоҳу иймонан бика ва тасдиқан би китобика ва вафоан би аҳдика ва-ттибоған ли суннати набийишика. Оллоҳумма ағфир зунубий ва таҳҳир қалбий фа-шраҳ лий садрий ва йассир лий амрий ва ғофикий мимман йуғофу.

Бу деганларни айлабон маълум,
Килға-сен ниййати-и тавоф-и қудум.

Изтибоъ⁵⁹⁴ айлагил бу фурсатта,
Қайси-дур изтибоъ бил отта.

Жубб-и катфға ридо учини солиб,
Урта-сен рост қултуғунгдин олиб.

Жубб-и катфға йана бир учини сол,
Изтибоъ ушбу-дур муни йод ол!

Хар шароит-ки бор намоз аро,
Келур оне тавоф аро баржо.

Лек билгил тавоф қилгонда,
Сўз антма мубоҳ-дур анда.

Айлаган-сен риъоят-и тартиб,
Антани хотирингда ол, эшитиб.

Сен ҳажардин тавоф қил бунпод,
Уни сул қулга қил, бу суз тут под.

Тавфни бошлабон ҳажар соридин,
Айлаган-сен тавоф тошқаридин.

Булмаса тавф бошламоқ тошдин,
Эврулуб тошқа тиниб сана бошдин.

Билга-сен-ким тавоф айлар он,
Тавф қилгил хатиму шод-и равон.

Ушбу икени унга дохил бил,
Эврулурда буларни уй сори қил.

Қаъбани эврулурда сен мун бил,
Тавфни масжид ичида қилгил.

Ушбу масжиднинг оти булди Ҳаром,
Мунинг ичидин эврул ул хангом.

Шавт уч булғуча сен эт суръат,
Йугуруб тебрат эгинг ул фурсат.

Йугурур вақте булса гар тиқилиш,
Тур агар фуржа⁵⁹⁵ топсанг айла бу иш.

Турт оҳиста шавт қил анда,
Истилом эт ҳажарга иетганда.

Шавтларнинг аросида мун бил,
Сен муволотни⁵⁹⁶ риъоят қил.

Иетти тавф айлабон ҳажарга иет,
Истилом-и ҳажар билан хам эт.⁵⁹⁷

Иетти шавт ила мултазам келгил,
Бу ижобат йери-дурур билгил.

Қаъба асторига илик урубон,
Қучка-сен Қаъба томини турубон.

Бу дуъо ушбу йерда сен укуғил,
Ўқуғулук бу йерда бу-дур бил.

Оллохумма йо Рабби байтула татқи аътиқ рақабатий мина-н-нори ва аъзиний мина-ш-шаитони-р-ражим: ва аъзиний мин кулли суин. Вақниъний бимо разақтаний ва борик лий фило атайтаний Оллохумма анни ҳаза-л-байта байтука ва-л-ғабду ғабдука ва ҳаза-л-мақому-л-ғоизу бика мина-н-нори. Оллохумма ажъалиний мин акрама вофидука ғалайки.

Ҳаққа ҳамд-у расулга салавот,
Дега-сен ушбу йерда ул авқот.

Дил-у жон бирла мунда ҳозир бул,
Жамъ кил ўзин, жамъхотир бул.

Ҳожатингни Худондин тилағил,
Истижобат пери бу-дур сен бил.

Йана келиб Мақом-и Иброҳим,
Ики рақъат намоз утар хар ким.

Бу намоз уртамакни вожиб бил,
Ҳар нетти шавтти кейин қилғил.

Бу намоз ул мақомда қилмоқ,
Гар муяссар эмас эшит мундоқ,

Ўта хар йерда ушбу масжид аро,
Бу йусунлук тавоф қилғил адо.

Айлабон бу тавоф кимки чиқар,
Қилсун ул вақт истилом-и хажар.

Саънига қилга-сен йана акдом,⁵⁹⁸
Шарҳ этай барчасини тамом.

Чиқ Сафо эшигини ул фурсат,
Саъин қилмоққа айлабон пийнат.

Сен Сафонинг тоғига чиқ мунча,
Қузга Қаъба уйи курунғунча.

Қаъба сориға боқиб уч такбир,
Кутариб илгингни айтгил бир-бир:

*Ла илоҳа илла-л-лоҳу ваҳдаҳу ла шариқа лиҳу лаҳу-
л мулқу ва лаҳу-л-хамду нуҳни ва шумиту ва ҳуёи
ҳайнуни ли намуту би иадиҳи-л-хаиру ва ҳува ғала
кулли шаиғин қидирун ҳува-л-аввалу ва-л-охиру ва-з
зоҳиру ва-л-ботину ва ҳува ғала кулли шаиғин қиди-
рун. Ла илоҳа илла-л-лоҳу ва ла наъбуду илло ийноҳу
ла илоҳа илла-л-лоҳу мухлисина лаҳу-д-дина ва ла
кариҳа-л-мушиқуна ва-л-ҳамду ли-л-лоҳи рабби-л-
ғолимина ал-хамду ли-л-лоҳи-л-лазий садақа ваҳдаҳу
ва насара ғабдаҳу ва иғазза жундаҳу ва ҳизама-л-
аҳзоба ваҳдиҳу ва ла шаиға бағдаҳу ла илоҳа илло-
л-лоҳу Илоҳан воҳидан самидин лам яттаҳиз соҳибатан
ва ли виладан. Оллоҳумма ажғал хаза ҳажжин мабру-
рин ва сағиан машқурин ва ғамалан мақбулан ва тн-
жоритан лан табура би раҳматика ио арҳама-р-роҳимина.*

Булса гар ҳожатинг бу перда тила,
Тенгридин зори-йу тазарруъ ила.

Туш қуйи турмагил йана йуқори.
Қил таважжух бу вақт Марва сори.

Айтгил бу дуъони бу фурсат,
Йур-у оҳиета, қилмагил суръат:

*Оллоҳумма аҳбибни би суннати набиййика ва таваф-
фанин ғала миллатика ва миллати расулика ва аъзи-
ний мин муфаззилоти-л-фатанин би раҳматика ио арҳа-
ма-р-роҳимина.*

Пурӯ оҳиета мийлға йетгил,
Ики мил аросида сағий этгил.

Бу йугурмакта уқугил бу дуъо,
Бу дуъони бу ерда қилгил адо:

*Раббин агфир ва-рхам ва-такрам ва тажосҳиз ғаммо
тағламу инники инта-л-ағазза-л-акрама ва иҳдина ва
нажжина мин ҳарри жаҳаннама.*

Мийллардин ўтуб бор оҳиета,
Йуругил Марва сори пайваста.

Марвага чик, йузуинги қиблага қил.
Сен Сафода уқуғиниң уқуғил.

Бил-ки бир шарт-тур бу йер боришиниң,
Кел йана ики шавт улур бу ишиниң.

Йана шавт эт Сафо-ву Марва аро,
Петти шавт улди вожиб ила адо.

Саъий қилган-сен ики мийл аро,
Хар бориш, хар келинда килгил адо.

Под тутгил-ки мустаҳаб-дур бу,
Саъий анлар маҳалда булса вазув.

Йана кел Масжид-и ҳаромга бот,
Анда кил намоз-и ики ракъат.

Ушбу эҳром бирла Маккада тур,
Ушбу турмоғни бил ганимат-тур.

Чикмагил безарур масжидни,
Қила олганча тавф қил ул ҳини.

Петти шавт улди хар тавофи бил,
Ики ракъат тавоф этиб утагил,

Ҳар қачон бу тавофлар қилсанг,
Саъий хожат эмас-турур билсанг.

Йо бу масжидда сен намоз утагил,
Ҳар намоз анда минг намозча бил.

Йо назар Каъба уйига қилгил,
Бу назар килмоғиниң ибодат бил.

Сен эшитгил муни ривонатгини,
Йош Аббос деди Ҳазраттин.

*Начзилли ъала ҳала-л-баити куллу шавмин миъатун
ва ъишруна раҳматин ли-т-тоифина ва арбаъуна ли-л-
мусаллина ва ъишруна ли-н нозирина.*

Булса зи-л-ҳижжа ойини йетти кун,
Зухр ўтаб хутбаи имом уқусун.

Хажнинг аъмолин айласун таълим,
То-ки билгай қилур ишин хар ким.

Секкизинчи кун-ки тарвийа-дур,
Маккада офтоб чиккунча-дур.

Чикқоч-ук офтоб тошкарига,
Маккадин чикқа-сен Мийно сорна.

Талбийа айтибон йапоқ борғил,
Ўқугулук Мийнода бу-дур бил:

*Оллоҳумма ҳази минан еа ҳува мо ва-л-лийано
алайхи мина-л маносики фа ман ъалайно би живомити-
л-хайроти камо мананти ъала авлийоика ва аҳли тоъ-
атика фа инно ъабдука носинатин би йадика тафъал
мо арадта. Оллоҳумма ва ийнока адъув ва минка
аржу фа баллиғний солиҳа ъамалий ва-гфирлий занбни
вақийно ъазоба-н-нори.*

Зухр ила ъаср-у йана шом-у ъашо,
Масжид-и Хайф ичида қилғил адо.

Кеча булмоқ Мийнода суннат бил,
Масжид ичра кеча намоз утағил.

Арафа субҳи булса чун пандо,
Тонг намозин Мийнода қилғил адо.

Булга-сен пана озим-и Арафот,
Ўқугил бу дуъони ул авқот:

*Оллоҳумма алайки таважжихту ви ъалайка таваккал-
ту ви бики иътимадту.*

Арафот ичра бор, тавакқуф қил,
Ўул аросида турмағил, муни бил.

Арафа батниға етишганда,
Турма махсуб эмас вуқуф анда.

Гуел қил чун йовушса вақт-и завол,
Суннат улди бу гуел сен йод ол!

Булса вақт-и завол ул ҳангом,
Чиқсун ул вақт минбар узра имом.

Анда ултурсун айтқунча озон,
Қўпубои хутба ўқусун ул он.

Ўқусун хутбани-йў ултурсун,
Паиа хутба уқурға тик турсун!

Бу ики хутбада ҳаж ишларини,
Элга таълим айласун борини.

Ўтасун зуҳрини иқомат ила,
Аерини ҳам утар бу хаиъот ила.

Ушбу икнини мунда жамъ этсун,
Ҳар икига иқомат айитсун.

Жамъ қилгон маҳалда ики салот,
Арода нафл қилма ул авқот.

Булмаса ҳар киши жамоъатда
Жамъ қилмай ўртар бу фурсатта.

Ҳар бирисини вақтида қилсун,
Ханафинлар бу масъала билсун!

Ўтабон зуҳр ила намоз-дигар,
Барча мавқиф⁵⁹⁹ ушбу вақт кирар.

Бил ки мавқиф-дурур бори Арафот,
Қил вуқуф анда-ким эрур тоъот.

Урна батнийлик эмас мавқиф,
Турма анда бул сузга бул воқиф.

Бил-ки афзал-дурур бу ул хангом,
Тева устида турса анда имом.

Афзал улди вуқуф қилгонда,
Сен имомнингга тур йовуқ анда.

Вақтида гар вуқуф булмаса бил,
Фавт улур бу йил, ута йана, бил.

Магар он бошини йангилгай-сен,
Бийд кунн вуқуф қилгай-сен.

Булса мундоқ вуқуф бор жойиз,
Масъала ушбу-дур эшитгай-сиз.

Мунн билгил вуқуф қилғонда,
Тут илик очуқ-у баланд анда.

Ҳақга ҳамд-у расулга салавот,
Дегил-у хожат иста ул авкот.

Анда такбир дегил-у таҳлил,
Ҳар замон талбийини айтқил,

Мунда марвий^{оо} дуъо панамбардин,
Бу дуъо-дур ўқуга-сен ул хийн:

*Ла илоҳи илла-л-лоҳи ваҳдаҳу ла шарика лиҳу лаҳу-
л-мулкы ва лаҳу-л-хамду йуҳийи ва йумиту ва ҳуви
ғала кулли шайъин қадирун. Оллоҳумма ажғал фи
қалбий нурын ва фи басарий нуран ва самъий нуран.
Оллоҳумма ашрах лий садрии ва насир лий амрий.
Оллоҳумма инний аъзуи мин васовиси-с-судури ва ши-
тоби-л-амри ва шиддати-л-қалби. Оллоҳумма иннака
қулта адъуний фа-стажиб лакум ва анта ла тухлифу-
л-мишғода. Оллоҳумма ҳаза-л-мақома-л-мастажири
бика-л-ғоиду мина-н-нори фожирний мина-н-нори би
ғифвика ва адхилний ил-жанната би раҳматика из
ҳадантини ли-л-исломи ва ла тантазиъҳу минний вали
тантазиъний минҳу ҳатто яқбазу ва инно ғалайҳи ёи
виффақний лимо-фтиризту ғалайҳи ва ғайнини ғала
талаби ризоика ва адои ҳаққика ва ажғалний мин
аъзами ғибодика мин хайри тақсиматин фи ҳазихи-л-
фитнати байна ғибодика-с-солиҳина мин нурин паҳди
биҳи ав раҳматан табшируха ғалайҳи ав ризқин таб-
сутуҳу ав хайрин иақишфуҳу ав балоин иадфаъуҳу
авфитнатин тасрифуҳо. Оллоҳумма аммин равъатин
вастур ғавратий ва ақилний ғусратий ва ақзи ғанний
зунубий ва-ғфир лий ва ли волидиййа ва қаробитий ва
аслинин. Оллоҳумма инника даъавта ила-л-ҳаж ва
ваъадта-л-мағфирата ғала шуҳуди маносикика ва қад
оҳабнока ва ли кулли ва қад жоиза фа-жғал жоиза-
тий ған умури ва ҳаза ан тағфирлий зунубий ол туъ-
тини фи-д-дунйо ҳасанатан ва фи-л-охирати ҳасанатан
вақийно ғазоба-н-нори.*

Хизрдин бу дуъо-дурур марвий,
Бу дуъодин кейин ўқу мунн:

*Йо ман ла йашғалуҳу самгин ған самъин ва ла
таштабиҳу ғалайҳи-л-асвогу йо ман ла йағлутуҳу-л-*

масоилу ва ли тухлифу ʔлайҳи-л-луғоту но мин ла
набраҳаҳу-л-ҳажж-л-мулиҳҳина ва ли тазжаруҳу
масоилу-с-соилина азиқно барда ʔарфики ва ҳаловати
риҳматика.

Ошча турсун ки анда ~~ушбу бонҳуш~~
Кунга ул кеча жузвини қотсун.

Ушбу навъ уткарилса чун Арафа,
Қилсун ул вақт азм-и Марвига.

Қилсун ул вақт имом ила ҳаракат,
Галбина анга-анга ул фурсат.

Шом-у хуфтанин анда жамъ эггил,
Вақт-и хуфтанда хар икисини қил.

Ҳанафинга бил ушбу тurt салот,
Жамъ қилмоқ-тур анда ул авқот.

Ўук-турур жамъ қилмоқ узга маҳал,
Масъала ушбу булди кунгулга ол.

Бир озон бирла, бир иқомат анла,
Ута ҳар икисини бу хайҳот ила.

Билга-сен-ким бу ики фарз аро,
Фосила⁶⁰¹ булмасун қилурда адо.

Фарзлардин фароғат улгонда,
Сунан-у нафл-у витр ута анда.

Шомни вақтида гар этсанг адо,
Иана қилгил адо қилурда ашо.⁶⁰²

Кеча ул йерда-уқ тавақлуф қил,
Тонг намозин қаронғуда утагил.

Отса тонг анда-сен вуқуф этгил,
Бу вуқуф ул маҳалда вожиб бил.

Бил-ки муваққаф-дурур тамом бу нер,
Магар ул нерга эл мухассар дер.

Сен Қузах тоғининг йовуғида тур,
Мустаҳаб ушбу йерда турмоқ-тур.

Тоғни уғонда субҳи ыйд ул он,
Бил-ки вақт-и вуқуф эрур бу замон

Ушбу нерда вуқуф қилгонда,
Айт такбир-у талбийа анда.

Уқу вақт-и вуқуф ушбу дуъо,
Бу дуъо ул маҳалда қилгил адо:

*Оллоҳумма би ҳаққи-л-мушғири-л-ҳароми ш-л-шайти
-л-ҳароми ва-ш-шаҳри-л-ҳароми ва-р-рукни ва-л-мақоми
баллиғ руҳа Муҳаммадин салла-л-лоҳи талаиҳи ва сал-
лам минна-т-тахийшата ва-с-саломи ва адхилно дори-с-
саломи йо за-л-жалоли ва-ликромни.*

Хар қачон нахши поруша кундуз,
Қун чиқардиш бурун эшит бу суз.

Бор тош отмоқ учун Мийно сорин а,
Бил-ки вожиб-турур бу ин борин а.

Батн-и водида турғил-у ўнг қул,
Қил Минно сорин а-ву Каъбаға сул.

Пузни бу вақт Уқба сори қилур,
Тош бу ханъот била туруб отилур.

Тош қуни ибҳом⁶⁰³ тирноғи уза бил,
Мададисин мусаббиҳа⁶⁰⁴ била қил.

По отар тош бу шакл ила тутеун,
Ақд тутқон масаллик утур учун.

Турт, йо беш қари ивроқ отқил,
Мунча чоғлик отарни вожиб бил.

Петтидин тошин кам отилмас бил,
Буриоғи тошда талбийа бас қил.

Тошин от офтоб чиққанда,
Мустаҳаб бил тош отмоқ ул онда.

Бе кароҳат туш улғунча отқил,
Утса туш тош отиш кароҳат бил.

Лек икинчи кун тонг отқунча,
Булди вақт-и жавозот мунча.

Тошни йўл устидан кўтар, доғи от,
Йерга тушсун-у бу отгон ул авқот.

Тушмаса йерга йўқ хисоб ул отиш,
Санга ушбу маҳал иёда-дур иш.

Ҳар тош отғонда бу дуёо ўқунга,
Тош отарда ўқуғулук мунн бил:

*Би-сми-л-лоҳи во-л-лоҳу Акбар Оллоҳумма ажъалҳо
ҳажжон мабруран ва занбан мағруран ва саъйан
машқуран.*

Ҳар-не йер жунбидин-ки бор қаттиқ,
Мисли ноқут-у кесак-у балчиқ.

Жойиз ўлди булар отилмоқ учун,
Тош вале яхши рамий қилмоқ⁶⁰⁵ учун.

Отсалар тошни мунн билсунлар,
Халқ-у тақсир-у наҳр килсунлар.

Умра но ҳажға муфрад улса киши,
Ҳалқ ила наҳрда печук-тур иши.

Жойиз ўлди бу икидин ҳар бир,
Қилса тақдим-у апласа таъхир.

Мутаматтиъ била вале қорин,
Қилур ул ҳалқ сунгра қурбондин.

Сен узунг, суннат ўлди, қурбон қил,
Бу дуёонн бу вақт сен ўқунга:

*Би-сми-л-лоҳи во-л-лоҳу акбар. Оллоҳумма минка
ва бика ва лака тақаббал минний камо тақаббалта
мин Ҳалилика Иброҳима ғалийҳи-с-саловот ва-с-салом.*

Тева қурбон қилурга бил фозил,
Тевадин сунгра уйин фозил бил.

Тева-ву уйда бўлса гар ширкат,
Қушин йолғуз бил афзал ул фурсат.

Нетти кишига бор тева йо уй,
Лек ҳар бир киши учун бир қуй.

Булса гар сочни солгувчи киши кал,
Устара бошига сурсун ушбу маҳал.

Ҳалқ-у наҳр айлаган ҳалол бўлур,
Барча махтурдин бу дам қутулур.

Магар икига ватий ну сайд-дурур,
Анга ул дам бу ики қайд-дурур.

Бу деганларни келтурса бажо,
Қил зийорат тавофини сен адо.

Қил тавоф-и қудумдек муни ҳам,
Рамал-у саъий қилгил ул дам.

Буриоги тавф ичра саъй-у рамал,
Қилмагон булсанг айла ушбу маҳал.

Билга-сен-ким тавоф-и фарз бу-дур,
Бори оламга мисл-и фарз бу-дур.

Вақти мазкур булгон уч кун-дур,
Пана уч кун аро ики тун-дур.

Ким-ки вақтидин айлаеса таъхир,
Булди макрух, қилеун ул қон бир.

Ҳаж ила бу тавоф қилгон ҳол,
Булур ушбу замон тамом ҳалол.

Шавтлардин фароғат улғонда,
Бор Мийно сорига, тош от анда.

Тонгласи шийднинг иккинчи куни,
Ант ташриқ ибтидои муни.

Уқусун туш, қилса хутба имом,
Мунда бир хутба уқур эл ҳангом,

Қолгон аъмол-и ҳажга айтиб от,
Элга таъним қилеун ул фурсат.

Масжид-и Хайф новуғида тош от,
Отқа-сен йетти тошни ул фурсат.

Кукка қил кафларингни айла дуъо,
Тенг тут эгнинг билла дуъо қил адо.

Дега-сен ҳамд-и қодир-у гаффор,
Айт такбир-у қилғил истиғфор.

Қилингиз йахши соъат анда даранг,
Тенгридин ҳожат улса анда эсланг.

Пана ул иердин иштиқол⁶⁰⁶ қилиб,
Иетти тош отқа-сен бу сузни билиб.

Бил-ки бор-дурур бу жамра-и вусто,
Жамрадин сунг йана дуъо қил адо.

Бурноидин даранг кушрак қил,
Ҳожатинг булса Тенгридин тилагил.

Уқбаға бор-у сунгроғи жамра,
Қил адо муни бахт-у уй аро.

Чун туганса учунчи рамий жуммор,⁶⁰⁷
Бу маҳал сен дуъога турман бор.

Пана ташрикнинг иккинчи куни,
Ким дер эл ыниддин учунчи куни.

Зикр қилғондек айлабон такрор,
Қилғил уч қатла анда рамий жуммор.

Туганиб ушбу кунда тош отари,
Турмаса анда, борса Макка сори.

Андин охирқи рамий соқит улур,
Жамра рамийдин бу дам қутилур.

Макка бормай Мийнода-уқ турса,
Кеча анда қунуб тонг оттурса.

Анга охирқи рамий улур лозим,
Рамий этиб Маккаға булур ўозим.

Лек увлю бу-дур эшит, эн йор,
Кеча турса-ву килса рамий жуммор.

Макка сори а озим улғонда,
Туш муҳассабта⁶⁰⁸ қил даранг анда.

Турсангиз Макка ичра муни билинг,
Қила олғонча анда умра қилинг.

Бори аъмол-и ҳаждин улса фароғ,
Маккадин уйга риҷъат айлар чоғ.

Ким-ки офоқи улса эшитеун,
Бу замон ул тавоф-и садр этсун.

Бу тавоф ушбу элга вожиб бил,
Барчадин сунгра бу тавоф этгил.

Сен тавоф и видоъ этганда,
Рамал-у саъвий қилмағил анда.

Петти шавт айласанг сен ул фурсат,
Утагай-сен намоз ики рақъат.

Бу замон қил азимат-и Замзам,
Кун-куп ич, андин ичмағил кам-кам.

Бу сувни хар тилакка ким ичилур,
Тилагин Теңгри мустажоб килур.

Кел дағи уи уй остонасини,
Қилайин санга шарҳ сабабини.

Таш била эшик аросида туруб,
Мултазамга йуз-у кузунгни суруб,

Қаъба асторига илик урубон,
Қучқа-сен Қаъба томини турубон.

Уй видоъ айламакка бисёре,
Пинглабон зор-у қилга-сен зоре.

Итилом айлабон хажрини бу дам,
Қуйга-сен азм айламакка қадам.

Ушбу масжид-ки оти булди Ҳаром,
Чиқибон андин айлагуиҗа хиром.

Қилма орқангни Қаъба уйи сори,
Ушбу уйга керак кузунг назари.

Бил-ки хотун киши ҳаж ишларида,
Эр кишидек турур булар борида.

Магар ул иш-ки бўлғуси мазкур,
Анда хотунга ҳукм ўзгача-дур.

Боғлаб эҳром муҳрим ўлғонда,
Қилмасун талбийиа баланд анда.

Пана эҳром вақти бош йопсун,
Кинев жониз-дурур тикилган тун.

Тавфда қилмасун рамални адо,
Қилмасун саъни ики мийл аро.

Ҳар қачон булса издиҳом анда,
Қилмасун тошқа истилом анда.

Бу деган масъалани билеун ул,
Қилмасун халқ, қаср қилеун ул.

Ҳаиз хаж ишига зийон бермас,
Монинъ ҳеч бешак ул эрмас.

Магар ўлғай анга тавоф иши,
Қилмасун они хойиз ўлса киши.

Ҳойиз ўлгон маҳалда сабр этеун,
Аригач тавф қилеун ул хотуи,

Гар зийорат тавофни қилгондин,
Сунгра хойиз гар ўлса бил андин.

Садр-и тавфи бу вақт соқит ўлур,
Бу тавоф айламактин ул қутулур.

Арафот ичра булса турмоқ қут,
Хаж ҳам ўлғай чу булса мундоқ қут.

Бу киши тавф-у саъийни килибон,
Чиқсун эҳромдин бу суз билибон.

Пана бил ҳажжини қазо қилеун,
Бу шаройит била адо қилеун.

ИҲСОР БАЙОНИ

Элга эҳром боғлагондин сунг,
Монинъ воқинъ ўлса ондин сунг.

Мисл-и душман хароси бирла мараз,
Ушбу наиглиг мавонинъ ўлса ғараз.

Муши изхор хаж эли дер бил,
Махсар улғонда бу йусунлуқ қил.

Худани Маккага йибор ул хийи,
Забх айларга бир кун эт таъйини.

Мутаманниъ гар улса по қорин,
Тибборур ики худани андин.

Нахрдин бурна бор раво қурбон,
Лек гайр харамда қилма бу қон

Хар қачон утса ул муъайнан кун,
Махсар и эхромдин дегил чиқсун.

Хар киши махсар улса ул фурсат,
Халқу тақсир пуқ анга хожат.

Булса иҳсор зойил ул нетгай,
Булса мумкин-ки ҳудага йетгай.

Борибон хаж адо қилур билсун,
Худани хар-не қилса ул қилсун.

Худа забх этсалар бу булса халол,
Бартараф булса монъи ул ҳол.

Хажга муҳрим гар улса ул танҳо,
Қилсун ул вақт хажу умра қазо.

Умрага муҳрим улса ул йолғуз,
Умра қилсун қазо эшит бу сўз.

Булса хаж бирла умрага муҳрим,
Бир хажда ики умра-дур лозим.

Киши гар ики рукнин мамнуъ,
Булса-ву Маккада бу топса вуқуф,

Махсар улгай бу киши ҳам, эй йор,
Манъ-и бир руки эса эмас иҳсор.

ҲАЖЖ-И ГАЙР БАВОНИ

Ҳақ ибодоти мисли унтуж-дур,
Бу ибодат навъи бил уч-дур.

Бириси бил-ки маҳаз моли-дур,
Бил булар шаръ эли мақоми-дур.

Гар ибодот булса ушмундоқ,
Бор раво нойиб айласанг мутлак.

Садақа-и фитр бирла йана закот,
Моли маҳаз булди сен тухтот:

Бил-ки савм-у салот-дур будане,
Ўзлугунгдин бажо келтургил они.

Мунда жойиз эмас инобат бил,
Ўзлугунг бирла бу ибодат қил.

Ҳаж учунчиси-дур қулоқ туткил,
Ушбу икисини мураккаб бил.

Бу ибодаттин улсанг ар ожиз,
Нойиб этсанг кишини бор жойиз.

Билга-сен ъажэ ҳаддини мунча,
Бар давом улса ъажэ улгунча.

Ўтаса ҳаж санинг учун нойиб,
Бар тараф булса ъажэ бил эшитиб.

Ушбу ҳаж билга-сен хисоб эрмас,
Чораси бор-дурур иъодаву бас.

Ҳаж фарз улса бу йусунлуқ қил,
Феълда бор-дурур инобат бил.

Бил-ки нойиб-и мансуб учун ниййат,
Айласун ҳаж утарда ул фурсат.

Нойиб этса жинойте ул он,
Булса ул қилгон иши мавжаб-и қон.

Ўзидин нойиб этса анда бу дам,
Бил қирон қони-ну таматтуъ ҳам.

Дек иҳсор қонини омир,
Берур-у бермас ушбу қон муҳзир.

Ҳажни фосид гар айласа маъмур,
Шафъа хар-не олгон эрса берур.

Булған улса кишига хаж лозим,
Булмагон булса хажга ул ьозим.

Хар качон назъ чогига йетган,
Ворисига васиййат ул этгай.

Ким тутуб ужра молдин киши,
Утагай бу кишига хаж ишини.

Андин ар қолса анча чоғлиқ мол,
Суленин ужрага йетишса бу ҳол.

Ворисе ушбу масъала билсун,
Бу васиййат била амал қилсун.

Пулда нойиб гар улса ул фурсат,
Не қилур бу замон дейин тухтат.

Қолгон ул сулени хисоб этса,
Нана бир ужра булголи йетса.

Ушбу омир йеридин ужра бериб,
Пиборур ҳаж утарга бир нойиб.

Афзал улди бу ишта эшитгил,
Ҳаж-и фарз утаганин нойиб қил.

Кишига булса назъ чоғида мол,
Бори суленин васиййат этса бу ҳол.

Ворисига бу вақт улур лозим,
Ужра тутмоқ ҳаж ишига ҳар ким.

Нега ҳажнинг адосига бу мол,
Йетса билгил-ки анда бу-дур ҳол.

Афзал ул-дур эшит масонилда,
Бунча ҳажни қилса бир йилда.

Гар мусофир васиййат этса бу иш,
Ватанидан керак-турур бу бориш.

Гар васиййатни қилмаса бу киши,
Булмағай ворисга ужра иши.

Лек ворис гар улса ул болиг,
Булса ул ўлгувчига дувволиг.

Булди жойиз бу вақт бу иш анга,
Ким улук молидин ҳаж этса анга.

ҲАДИ БАҶОНИ

«¹¹¹Ҳадини бил-ки бор-дур ул ҳайвон,
Ким килур Хақ йўлига эл қурбоқ.

Турт ҳайвондин улди Ҳадй эшит,
Тева-ву уй-у қўй учку айит.

Ҳади ётарда бу-дур афзал бил,
Ҳадини олинга солиб сургил.

Минмак-у йукламактин ар нуқсон,
Булса ҳудайингга билга-сен ул он.

Ҳадидин ҳар нима-ки туғса ул он,
Садақа қилгил онн, йо қурбон.

Садақа қил этини-ну жуллини,
Бер узунгдин қун ултурур налини.

Ўулда ҳадининг сешинг агар улса,
Тон бадал анга нойиб ар улса.

Ҳадйи вожибта анб эса фоҳиш,
Бир бутун ҳади бирла ани олши.

Сен ўзунг забҳ қилсанг авло-дур,
Ўқса бу вақт ҳадйининг устида тур.

Қилга-сен забҳ нахр кунларида,
Булсун ушбу ишинг ҳарам перида.

Магар улгай бу вақт ҳади қирон.
Йо таматтуъ-и татаввуъ улса ул он.

Ушбу уч иш-ким ман эттим адо,
Бил-ки бор забҳ-и гаир нахр раво.

Ушбу учдин несанг булур анда,
Сулсини лек садақа қилгонда.

Садақа қил узга ҳадйларни тамом,
Йод тутгил-ки авладим эълوم.

КИТОБ ХОТИМАСИ

Бобур эмди агарчи чектим ранж,
Келди илгимга ушбу наглиг ганж.

Ганж нуқсонга харждин тортар,
Харж қилгон сойи бу ганж ортар.

Бори эл зойиъ этмаини ранжин,
Поширур олам ахлидин ганжин.

Мен бу ганжимни ошкор эттим,
Бори дин аҳлига нисор эттим.

Ушбулар-ким дедим булунг огоҳ,
Бор-дурур борча холисан ли-л-лоҳ.

Бу демактин ғараз Ҳақ эрди-иу бас,
Шеъру шоъирлиқ эрмас эрди ҳавас.

Чунки илмисини анладим таҳқиқ,
Амалисига берга-сен тавфиқ.

Бу китобим-ким эҳтином эттим,
Жадуу жаҳд айлабон тамом эттим.

Чун байон эттим анда шаръиниот,
Не ажаб гар дедим «Мубайинин» от.

Мақкидин расул кетганидин,
Ҳижрат айлаб Мадина йетганидин.

3 - 1524/21
Пил тўқуз йуз йигирма секиз эди,
Фиқҳда Бобур ушбу назм деди.

Уламодин бу-дур менинг тилагим,
Қулдағанлар бу иш аро билагим.

Ғалат-и душа мундалар булса,
Тузсалар шафқате агар булса.

То бу иштии савоб топқанлар,
Афв зайлини манга ишқайлар.

Таммаг тамом.

ИЗОХЛАР

1 Абтар — чунтоқ, бу ерда чала маъносида.

2 Қохир — қудратли, забот етувчи.

3 Зулжалол — жалолат эгаси.

4 Муфтахир — мағрур.

5 Навид — хунхабар.

6 Яъни, ҳар бир туки тил булса,

Муқдир бузмоқ — тап олмоқ, иқрор булмоқ.

7 Саййиду л мурсалин — пайгамбар жаноби. Муҳаммад пайгамбарнинг лақаби.

8 Яъни, Муҳаммад пайгамбар.

9 Бадрака — кузатиш.

10 «Лавлоқ мохалақту-л-афлоқ» — сен булмасанг фалакларни яратмас эдинг. (Ҳадис).

11 Иот — Вутнинг номи.

12 Анбийо сарафрози — пайгамбарлар улуғи.

13 Қоба қавсини — меърожга ишора.

14 Маҳрам-и роз — сирдош

15 Алаика салла-л-лоҳ — севи Оллоҳ олқасини.

16 Паксон — бирдай.

17 Ажр — мукофат.

18 Саҳл — енгил, қийин эмас.

19 Афзул — оғиб борувчи, аразданиб борувчи

Хумойун — шоҳона, виқорли. Хумойун Мирзога ҳам ишора бор.

20 Комрон — бахтли, мақсадларга етувчи. Комрон Мирзога ҳам ишора мавжуд.

21 Таъдод-сапан — бу ерда «баён» маъносида.

22 Чивҳ — қир.

23 Мубтад — бекор килувчи.

24 Аъмол — «амал»нинг куплиги.

25 Болиг — вояга етган.

26 Салот — намоз уқини

27 Закоат — мусулмонларнинг маълум миқдордаги даромадларидан хайр-аҳсон қилишлари.

28 Истифотат — иложи бор булиш, имконият, қудрат. Бу урида закот ва хайга қодирлик назарда тутилмоқда.

29 Тахкир килмоқ — баён килмоқ.

30 Муъман (уп) биҳ)п — вимон келтирилмаган, вимонладиган нарсалар.

31 Таҳқиқ — урганлиш, талқин қилиш.

32 Чериг — қушчи, аскар.

- 38 Малак — фаришта.
 39 Абд — қул.
 Маъбуд — ибодат қилинувчи, таңгри.
 40 Руз-и охир — охират куни.
 Икмол — қисқача баен қилиш.
 41 Ло илоҳи илло-л-лоҳ — Оллоҳдан узга илоҳ йўқдур.
 42 Ҳаст этган — бор этган.
 43 Ёсазо — лойиқ, сазовар.
 44 Сило — бонка, узга.
 45 Қотқан — қушмоқ.
 46 Йору йовар — душту ёрдамчи.
 47 Ёуиҳ — туб, моҳият.
 48 Йавҳар — мавжуднинг моддий жиҳати, араз куриш

шакли

- 49 Таъаққул қилмоқ — юритмоқ.
 50 Мавсуф — васф қилинган.
 51 Мусаммо — помланувчи.
 52 Суёт — барқарорлик.
 Олиму л-гайо — гайонин билгучи.
 53 Пена — машгуллик, касб.
 54 Адад — сон.
 Зоҳир — яққол, намоён.
 Сарбасар — бошдин-оёқ, у бошдан-бу бошгача, яъни
 ерда ҳамма нарса Оллоҳ продаси билан ярағилган маъносид.
 Тавоно — қудратли, қодир.
 55 Самъ ва басар — эшитиш ва куриш.
 56 Повуқ — яқин.
 57 Ажз — ожизлик.
 58 Мутакаллим — сузловчи.
 59 Ёом — оғиз.
 60 Суд — арқоқ.
 61 Таъбе — кийналли.
 62 Поршқамоқ — рақмау қилмоқ.
 63 Хўб — яхши.
 64 Рокитъ — руку қилувчи.
 65 Сожд — сажда қилувчи.
 66 Қоним — тикка турувчи.
 67 Қоъид — утирувчи.
 68 Мустаграқ — фарқ булган, чумган.
 69 Муаккил — вакил этилган.
 70 Нардиг — эрқаклик.
 71 Маъсият — гуноҳ, оспилик.
 72 Мастур — яширивган.
 73 Сур — шохдан ясалган сурвай.
 74 Аҳли қурб — етишган кишилар.
 75 Сойил — суроқ қилувчи.
 76 Кутуб — китоблар, бирлиги китоб.
 77 Фуруд — келмак, нозил булмоқ.
 78 Пайом — хабар.
 79 Аҳком — «хукм»нинг қуллиги.
 80 Амру паҳи — қил ва қотма зўб буюрилган амаллар.
 81 Маъсум — бегуноҳ, пок.
 82 Маъдум — йўқ булган.
 83 Саҳв-у ишён — хато қилиш ва эсдан чиқариш.
 84 Акмал — энг етуқ.

- 68 Ташсух — кучирилган.
- 69 Малсух — бекор қилинган.
- 91 Уммихоний — Абутолибнинг қили.
- 91 Пузул эгмак — позил бўлмақ, димак.
 Буруқо — хачирдан кичик, эшакдан каттароқ қанотли
 эр.
 Муҳгалли — аралашини. Бу ерда мулоқот маъносига.
 Ядавф — бушлик.
 Афъол — «фезъ»нинг куплиги.
 90 Бадсирит — аёл ёмон, ярағиллини ёмон.
 90 Хаворик и одот — «ҳориқ»и ода(т)»нинг куплиги. Одатдан
 ишари, тайри оддий нарзалар, ажойиботлар.
 Яъни, одатдан ташқари ишларнинг ҳар қайсиёсини ула
 эр.
 Муотамил — бидъатчи.
 Пестидрож — товламачилик, кузбуламачилик.
 Пурож анламак — чиқариб юбормоқ.
 102 Ол авлод: асҳоб — ҳамсухбатлар.
 102 Фархур — лойиқ.
 102 Хатагани — икки шикот қариядон.
 105 Бовуяқуд — шунга қарамай.
 106 Такфир — кофирга чиқариш.
 107 Журм — жиноят, гуноҳ.
 98 Изл — иззат қилиш.
 109 Ниқор — нифоқ.
 110 Ботил — Хақнинг зидди, яъни, йуқ нарса.
 111 Мубашшира — хушхабарчи.
 111 Шақоват — шумлик.
 111 Саркаш — уабошимча, бебон.
 111 Соғир — бошқа.
 111 Хукком — «ҳоким»нинг куплиги, ҳоким.
 111 Муқтидо — иқтидо қилинувчи, раҳбар.
 111 Нурдон — билимли.
 111 Хамнай — издош.
 111 Равза — бог, жаннат боғи.
 111 Сақар — дузах.
 111 Шўр-у шяр — офат шовкин-сурони.
 111 Бекийл — сузсиз.
 111 Зинда — тирик.
 111 Хашр улмоқ — канти тирилмоқ.
 111 Суъодо — (саъид, саъодатли)нинг куплиги.
 111 Анқино — шақин (шум)нинг куплиги.
 111 Аросат — қиёмат.
 111 Уқоб — уқубатлар.
 111 Сирот — қилқурик.
 111 Томуқ — дузах.
 111 Мушрик — худодан улгани худо даражасига кутарувчи.
 111 Шерик қилувчи.
 111 Маҳз — холис.
 111 Зарф — идни.
 111 Пул — кунрик.
 111 Қусур — «қаср»нинг куплиги.
 111 Гилмон — «гулом» (ингит)нинг куплиги. Жазват йиғит
 111 Жоввдон — абадчи, доимчи.

- 138 Мунъир — инъор эгунчи.
- 139 Фаройиз (бирл. фарица) — шариатта қилинган деб
 рилган амаллар.
- 140 Вожипот (бирл. вожиб) — «қил!» деб буюрилганига
 пубха булган амал.
- 141 Суинат — Раудуллохнинг доим килиб юриб бир ё
 мартагина тарк килган амалидир.
- 142 Мустаҳаб — Раудуллохнинг баъзан килиб, баъзан
 маган амаллариدير.
- 143 Хориж — ташқари, бошқа.
- 144 Бурна — оддин, аввал.
- 145 Масойил (бирл. маъғала) — масъалалар.
- 146 Ақалли — энг кам меъер.
- 147 Парв коҳ — сомон допаси.
- 148 Мутаххир — тоза, тозаланган.
- 149 Нисф — ярим.
- 150 Мураббаъ — квадрат, туртбурчак.
- 151 Муҳит — куржов.
- 152 Дах дар дах — унга ун.
- 153 Мубоха — мумини булини.
- 154 Мудаввар — думалоқ, доира шаклида.
- 155 Магоҳат — улчан (сатҳин).
- 156 Ари — 3и, буй.
- 157 Умк — чукуртин.
- 158 Туви — узунлик.
- 159 Лави — ранг.
- 160 Мутагайинир — узгарган.
- 161 Иктивоб — кочини, четлашини.
- 162 Гадири — кулмак.
- 163 Жанаб — ювуксиз.
- 164 Бугуд — хачир.
- 165 Манкук — шубҳали.
- 166 Сокини байг — уйда яшовчи.
- 167 Сибоз — хайвоп.
- 168 Ихтироз — тортишини, сақданни.
- 169 Тайаммум — таҳоратни кум ёки кесак билан ушатиш.
- 170 Маъраз — хожат ери.
- 171 Бекароҳийна — макруҳ булмаган.
- 172 Мусалло — жойнамоа.
- 173 Яъвоз — руҳсат.
- 174 Бок — хавф, қурқилч.
- 175 Манкут — вақошланган, зийнатланган.
- 176 Томий — тамоме.
- 177 Иктидо — тақдид.
- 178 Сатри аврат — Бадалинини унгли ерларп ёпилиши.
- 179 Қидам — обқнинг туниқдан қуйи қисми.
- 180 Дебо — Безаклик, жимжимадор шакли кийим.
- 181 Абришум — шак.
- 182 Маъфу — аф килинган, кечирилган.
- 183 Жирм — мода хажми.
- 184 Хафифа — енгил.
- 185 Сиройат — сивгини.
- 186 Вузу — таҳорат.
- 187 Маъкул — ешладиган, емиш.
- 188 Гойит — нажас, ахлат.

Маниқ — туй қумалойи.

Бат — урдак.

Бул — сийдик.

Ғайр и маъқул — еб булмас.

Совг — қуш тезаги.

Шик — иккидан бири.

Маръий булмоқ — куришмак.

Изола — баргараф этини, йуқ қилини.

Маръий — қаранг: 195-илзоҳ.

Субуг — тудик ювини.

Пуфуз — таъсир, кор.

Чармина — чармти.

Мухтариз — ўзини эхтиёт қилувчи, сақлаувчи

Қавл — суз.

Петшижо — авратни поклаши.

Кулух — кесақ.

Маъбад — кишининг угирадиган ери.

Маспул — одатга кирган, одат бўлган.

Афзуи — ортиқ, қуш.

Петибро — артинини.

Баржо — экинга.

Мугалтаз — галса булган

Мужиб — вожиб қилувчи.

Исапобат — булганниш.

Нафосий — туғилган кейинги қон.

Нафис — тўқилиш.

Жуиб — яқинлашши.

Духул — кириш.

Мазий — суюқлик.

Маний — шаҳват суви.

Чирк — маний назарда тутилмоқда.

Бигъаниҳ — айпан.

Лави — раиғ.

Петихоза — ҳайз хувмидаги ҳолат.

Қилма муҳаф масс — Қуръонни ушлама!

Жимов — жинсиз алоқа.

Дур этмак — кеткизмак.

Савалаи — оқиш.

Иҳмол — уз ҳолича қолдирмоқ.

Навоқиз (бирл. поқиз) — таҳоратни бузувчи нарсалар.

Ҳадис — нузусиз (таҳорати бузилган).

Зойил булмоқ — пуқолмақ.

Гуш қулоқ.

Мунаҳий — соқолли.

Мувожаха — юма-юз учрашуш.

Нарма — кулоқ юмшогн.

Вайх — юз.

Субуг — вузунни тула бажарниш.

Мазмала — оғзини чайниш.

Иҳ ерда «сени кўрдим» маъноснда

Петиниоқ — бурунга сув тортиш.

Тахлил — орасини тозалаш.

Даж — ишқалаш.

Муқорин — яқин

Халқ — бугиз.

- 241 Хинсир — сивчалоқ.
 242 Ташаххуд айтин — Калима-и шаҳодатни айтин.
 243 Жувраб — пайшоқ.
 244 Мунаъал — кафиллик.
 245 Фуқаҳо (бирл. фақих) — фақих, олимлар.
 246 Муңқазин — муддаги утган, тугаган.
 247 Соқ — болдир.
 248 Ботил — бекор.
 249 Мубаттал — бекор қилувчи.
 250 Халаф — уришбосар.
 251 Тайаммум — таҳоратни туфроқ билан ушатини.
 252 Ҳяри — ушбоқ номи.
 253 Ари — ер, ер юзи.
 254 Муъавваз — ижозат қилинган, жойиз булган.
 255 Мубоҳ — руҳсатли, жойиз.
 256 Пофт — бор булиш, мавжуд.
 257 Мутанаммум — тайаммум қилувчи, қаранг: 169-изох.
 258 Маски қуръон — Қуръонни қўлга олиш.
 259 Духул — кириш.
 260 Фавт — улим.
 261 Падид бўлмоқ — куришмоқ.
 262 Ноқиз (бирл. навқиз) — бузувчи, таҳоратни бекор
 дувчи.
 263 Кофий — етарли, кифой қилувчи.
 264 Сухур — сахарлик.
 265 Муқтадо — раҳбар.
 266 Нитиҳо — нихоя, туган.
 267 Қулёзмада текст йўқ. 8433 рақамли қулёзма нусха
 сида тикланди.
 268 Фуаун — ортяб борувчи.
 269 Восита — урта.
 270 Витр — намознинг номи.
 271 Истеҳаб — мустаҳаб булиш.
 272 Фақр — тонг отиш вақти.
 273 Суле — учдан бири.
 274 Бемузд — туловсиз, беҳуда.
 275 Тахаррий — мўлжал қилиш.
 276 Маҳсуб — ҳисобга ўтган.
 277 Пи — бу.
 278 Сагир у бабир — бичиғу катта.
 279 Ҳийом — намоз вақтида тик турши.
 280 Рукӯъ — букуниши.
 281 Хам — эгилган.
 282 Суҷуд — сажда қилиш.
 283 Қуъуд — утириш.
 284 Ат тахиййот — Қуръондаги суранинг номи.
 285 Мусаллий — намозхон.
 286 Омм — умумий.
 287 Замм қилмоқ — кушмоқ.
 288 Риъоят — «риъома»нинг тулиқ шакли.
 289 Адно — иқни.
 290 Уи — товуш, олов.
 291 Муифарид — яқин, ёлғиз.
 292 Ангил — баланд.
 293 Табаъийиат — ятоат, қўлоқ туттиш.

Соиял — савол берувчи, суроқловчи.
 Маъмум — имомга иқтидо қилувчи.
 Саҳи — хато, инглишиш.
 Жаҳи — уйнашув, масхарабодлик.
 Тақдим — олдинга кетили, илгариланиш.
 Таъхир — орқада қолиш, кечикиш.
 Муъвои ваъдани — сақданнинг вожибалиги.
 Маъмур — хабардор қилиш.
 Қунуғ — дуъо.
 Дун — елка.
 07 Пўтиқолат — рўкнлар рўвга утиш.
 08 Ўбалса — утириш.
 09 Нек — яхши.
 10 Марвий — ривоят этилган.
 11 Масбуқ — кейин қолган.
 12 Хом — тажрибаени.
 13 Муъошиб — сақданиш, бартараф этиш.
 14 Зухр — пешин.
 15 Ано — хуфтон намози кузда тўтилмақда.
 16 Дараи — кечиктириш.
 17 Сибқат — олдилаб кетили, илдамланиш.
 18 Жаҳр — товуш чиқариш.
 19 Идла — бир неча.
 20 Вайид — ёмонликни қайтаришга суъ берилиш.
 21 Иъода — қайтариш.
 22 Жид — савий-ҳаракат.
 23 Тағйир — узгартириш.
 24 Муғайвар — узгартирилган.
 25 Ўалла демоқ — иймон зикрида бошқа суъ қўшиш назарда тутилмоқда.
 26 Мутааммин — туфрок билан таҳорат ушатувчи.
 27 Догар — бошқа.
 28 Қасд-и маъзел — жойга пўтилиш.
 29 Марохил (бирл. мархала) — вақтлар.
 30 Мутаваассит — ўрта, миёна.
 31 Гаёр — бошқа.
 32 Васат — ўрта, уртача.
 33 Хайма — чодир.
 34 Наздиктар — яқинроқ.
 35 Муқят-и тартиб — тартибни соғит қилувчи.
 36 Пасивон — эрдан чиқариш, хотирдан кутарилиш.
 37 Қасрат — кўп, тўла.
 38 Ўавд — қайтиш.
 39 Бехбуд — яхши ҳолат.
 40 Муаққада — таъкидланган; муаққада суннат.
 41 Қитол этмак — урушмоқ.
 42 Мухайбир — ихтиер узига берилган.
 43 Дом — чорва.
 44 Ўаво — руҳсат, илкозат.
 45 Ўъламу атқо — энг билагон ва энг кучли таъволи.
 46 Мутаваззий — вузу қилувчи.
 47 Фосил — гусл қилувчи.
 48 Мутанаффи — нафл намозини ўқувчи.
 49 Миср — катта шаҳар.
 50 Маъзув — пай берилган.

- 351 Сунап — «сунап»нинг қуплиги.
- 352 Иадикгар — 334-нчи низоҳга парво.
- 353 Муълақид эмас — ҳисоб эмас.
- 354 Анкот — «вакт»нинг қўиши.
- Завойид — ортик, «Зойид»нинг қуплиги.
- Фавойид — фонданинг қуплиги.
- Баъда — сунгра, кейин.
- Ийди авҳо — куроюн хайити.
- 357 Истехбоо — мустахаб амали.
- 358 Уй — қорамол.
- 359 Мавиз — майиз.
- 360 Вужуб — вожиб амали.
- 361 Масраф — сарф қилини.
- 362 Хасий — бичилган.
- 363 Илвк — илвк.
- 364 Илвк — куз.
- 365 Забх айламоқ — (ҳанафий).
- 366 Питифоъ — фонда.
- 367 Муъоқиб — жазоли.
- 368 Ишироқ — қуёшнинг чиқиши, ериши.
- 369 Таъаббуд — ибодат қилиш.
- 370 Таҳажжуд — тул оккандан сунг, уяқудан туруб еки в
билан бирга уяқуданги аймал.
- 371 Гувжойиш — снгиш.
- 372 Қуръондаги «ад-духон» сураеси.
- 373 Тохи — Қуръондаги 20-нчи суранинг номи.
- 376 Чошт — пешин.
- 377 Сувар — «сура»нинг қуплиги.
- 378 Вусъат — бемалоллик, кенглик.
- 379 Татвил — чузиш, узайтириш.
- 380 Мутақобил — муқобил, рубару.
- 381 Кусуф-у хусуф — Ой билан қуёшнинг тутилиши.
- 382 Тарс — курқув.
- 383 Зиммай — Иеломга мутъ, номусулмон.
- 384 Нетиҳора намози — Бир ишни қилиш-қилмаслиқни
учун уталадиган намоз.
- 385 Закоат — мусулмонларнинг маълум миқдордаги до
ридан хайр-эхсон қилишлари зарур бўлган фарзлардан бири.
Закоат миқдори уш тартиб қондаларга эга. Ушбу китобчи
Захириддин Бобур закоат беришининг шарт-шароитларини б
қилган.
- 386 Мастур — ёкилган.
- 387 Нетитобат — илоҳи бор бўлиш, имконият, қудрат.
урида закоат тўлашга қодирлик назарда тутиямокда.
- 388 Молик-и нисоб — нисоб эгаси, нисоб молийнинг берил
керак бўлган бўлаги.
- 389 Шаръ — «шарият»нинг маънодоши.
- 390 Қамарий — (ҳанафий) закоат шамсий йил ҳисобида эмас,
марий йил ҳисобида берилар экан.
- 391 Моний — тўқсан бўлувчи, манъ этилувчи. Бу урида
«демагил моний» закотиш тўлашга халақит бермай,и маъ
сда.
- 392 Бергу — бермаклик, маъкур баитда қул учун зако
унинг эгаси бериши, агар руҳсат бўлса қулиниг узги бери
лозимлиги ҳақида гап бормокда.

- 400 Мулк-и том — кишининг тулиқ ихтиёрида булган.
 401 Масофид — «масъала»нинг кунлиги, яъни масъалалар.
 402 Душвор — кичин, мушкил.
 403 Зимор — қайтариб олиниши гумой булган мол.
 404 Дабида — хашина, яшириб қуйилган мулк.
 405 Мол-и вадияту матсуо — амонат ва тортиб олинган мол.
 406 Икки шик — икки халат.
 407 Бу оайгда Бобур эҳтисоб учун зарур булган, эҳтиждан
 пайда булган молни эътиборга олиш керак демоқда. Чунки
 пайда молдан закот берилмайди.
 408 Чаро — утлоқ.
 409 Борғир — юк ташувчи.
 410 Соийма — Йилондаги хайвонлар. Бўдизмада: сойма, пўн.
 411 Шақина — шақт пул.
 412 Соийим — «Сойима»нинг кунлиги. 403 пайда қаранг.
 413 Хириши руоби — уйдан бирини чораси, яъни қирқлап
 414 Сузга қаламини айлатаман — суз билан баён қилмоқ.
 415 Хулий — тақинчоқлар: нуқра — кумуш.
 416 Мў — қорамол.
 417 Мутавассит — урта, миёна.
 418 Мухайбир — хайрли ишни кун қилгучи, сазоватчи.
 419 Амвол — бирлиги мол, буюм. Бу уринда моллар савдо-
 нишидан берилган закот ҳақида гап бормоқда.
 420 Рахт — киним-кечак ва уй буюмлари.
 421 Мазруба — зарб қилинган олтин, яъни пул.
 422 Мустафид — истефода қилинган.
 423 Афзук — ортиқ, қушимча.
 424 Сулду мова — фойда ва дастмоя.
 425 Хлог — улов.
 426 Мазраъа — экиндор.
 427 Анқот — вақтнинг қуляги.
 428 Кофир-и зимми — ислом паноҳида булган мусулмон.
 429 Биствак — йигирмадан бир.
 430 Ушир — ушрчи, солиқчи.
 431 Ужжор — Тожи (савдогар)нинг қуляги.
 432 Уффор — «кофир»нинг қуляги.
 433 Маъман — паноҳгоҳ.
 434 Фаройиз — «фариза» (фарз булган амал)нинг қуляги.
 435 Масрафга бермак — сарф қилмоқ.
 436 Масриф — «Масраф»нинг қуляги.
 437 Муаллафа-и кулуб — Бобур булган паноҳ бермаган.
 438 Мувогаб — Бобур қуйироқда паноҳини берган.
 439 Хуажжон — «ҳажжин» сузивини қуляги.
 440 Яъни юқоридан аниқ этилган муаллафа-и кулуб.
 441 Мажбуи — мажбур, қарадор.
 442 Мустаҳиқ — ҳақи бор.
 443 Махсуб — ҳисобга ўтадиган.
 444 Ёзда — қантариш, бошиқатдан қилиш.
 445 Истирлод — рад қилиб олиш, қайтариб олиш.
 446 Хаж умра — кичик ҳаж, яъни хаж муддатидан бошқа
 ақдла Маккага бориб хаж қилиш.
 447 Зарф — идиш.
 448 Тарра — ошқуқ; донга-дон.

- 440 Паҳ — ундан бир.
- 443 Мафқул — нуқулган.
- 444 Муқосама — ҳосил бўлагидан хирож берил.
- 445 Таъаммул — фикр қилиш, идрок этиш.
- 446 Даҳ се — ундан уч.
- 447 Ноаниқлик бор.
- 448 Нисф — ярим.
- 449 Мукаррар — қайта, такрор.
- 450 Муваззаф — хирожи ерда нисбаган бериш.
- 451 Жариб — ер улчови.
- 452 Бу ерда бир жариво 60х60 галли ташкил қилиши қайд этилмақда.
- 453 Масоҳат — 155 нчи низоҳга қараиг.
- 454 Имом олмоқ — режаласмоқ.
- 455 Маъоф — оғоз, фориғ.
- 456 Жимсоъ этмак — жинсий алоқа қилмоқ.
- 457 Савм — руза.
- 458 Нафл рузаси — вожиб бўлмаган руза.
- 459 Вожиб — бажариллиши шарт бўлган диний амаллар.
- 460 Собит — исботли, аниқ.
- 461 Шаъбон — қамарий ғиллийиг 8-нчи ойининг номи.
- 462 Моъс — халақит берувчи.
- 463 Қазб — ёлғон, нотугри.
- 464 Каффорат қазо — гуноҳларин ювиш учун тутилган руза.
- 465 Кароҳийят — маъ қилиш, макруҳ биллиш.
- 466 Наар — паъда.
- 467 Павм — кун, кундуз.
- 468 Чоштгоҳ — кунинг ярим вақти.
- 469 Муфсад — бузилган, ҳисобланмайдиган.
- 470 Барҳ — кунгилисизлик.
- 471 Мисос — тегин, ушлаш.
- 472 Манш — шаҳват суви, сперма.
- 473 Анзол — поэма бўлиш, тушини.
- 474 Жалк — аноним.
- 475 Омдон — атаглаб.
- 476 Халқ — 243-нчи низоҳга қараиг.
- 477 Арк — тер.
- 478 Ашк — кун ёши.
- 479 Истижго — ювиниш.
- 480 Истеъсо — кийналиш, қузғолиш.
- 481 Ватин қилмоқ — жинсий алоқа қилмоқ.
- 482 Ўток — қулни оғоз қилиш.
- 483 Соъ — улчов бирлиги.
- 484 Хониз — хана кўрувчи.
- 485 Мусқат — ухшовчи.
- 486 Макруҳ — кунли. макруҳот — маъ қилинган, кунгили.
- 487 Музамза — оғизни чайниш.
- 488 Самт — тек туриш, жим бўлиш.
- 489 Муфаттар — руза тутувчи, ифгор қилувчи.
- 490 Нисноп — эсдан чиқниш.
- 491 Беҳаймийа — севгисиз.
- 492 Қай — қусиш, қайд.
- 493 Швқ — холат.

- 501 Мунқатпъ — қолиб кетган.
 502 Пуҳуд — пухат.
 503 Хайкомату фасд — қон олиши ва олдирishi.
 504 Музаарр эрмас — зарарли эмас.
 508 Бок — қурқувчи, қувиш.
 509 Нажаас ва инфоладини тухайли булган узрлар баениде.
 Мабоҳ — икзоатли, руҳсат берилган.
 Нафсо — ҳомилдор.
 510 Ҳидо — ислом йулида ғизот қилувчилар.
 Марал — касаллик.
 511 Фидиа — қурбондик.
 Мутатобитъ — узлуксиз.
 Манҳин — манъ этилган.
 Мустахаб — маъқул, мақбул.
 512 Ташрик қишлари — Зул-ҳижжа охида келадиган қурбон
 байрам қишлари
 509 Ифсод — урга.
 510 Мунтасаф — урга.
 511 Байз — туҳум. Бу ерда ойини ургаси маъносиде.
 512 Имсоқ — тутуш.
 513 Ҳътикоф — уйда утириш, уйдан чиқмаслик.
 514 Ушр — уйдан бир.
 515 Ада-д-кифои — кифои.
 516 Вузу — таҳорат.
 517 Нақа — бузини.
 518 Муътакаф — уйда утириб руза тутувчи.
 519 Дарийг — одисталик, секинлик.
 520 Мубтил — бузувчи, беқор қилувчи.
 521 Фавт булгон — қазо булган, утган.
 522 Масойил — масъала*нинг қишиси, яъни масъаладар.
 523 Умра — кичик ҳаж, яъни ҳаж муддатидан бошқа вақтда
 Маккага бориб ҳаж қилиш.
 524 Гаъба тавфи — Гаъбани тавоф қилиш, яъни айланмо
 чиқши.
 525 Махтурол — бирл. махтур, хатарликлар.
 526 Негитобат — қодирлик.
 527 Муниҳасир — ва ихтиёрида бўлиши.
 528 Кироиға — қира, ижарага олини.
 529 Тождир — савторар.
 530 Раъсул-мол — сармон.
 531 Таъхир — кечикти.
 532 Журм — гувоҳ.
 533 Зоду роҳила — йул озуқаси ва миниладиган хайвоп.
 534 Азмица — замонини қишиси.
 535 Минқот — Хаж ва Умрага аҳром боғланадиган ~~8000~~
 536 Мавоқит — минқотнинг қишиси.
 537 Тавъ — итоткорлик.
 538 Афрод — фардини қишиси. Бир киши, явба.
 539 Кирон — иттифоқ, биргалик.
 540 Таматтуъ — лавзатланиш.
 541 Умра — кичик ҳаж.
 542 Муаккада — тасдиқлашган, таъкидланган.
 543 Бори — яъни муайян вақти йук.
 544 Қорин — ҳажни кирон вақтида адо қилувчи.

545 Таширван — Зулқарнаи обидати қурбонликдан келинги ут

куви,

546 Шавт — масофа, босиб утин.

547 Сафову Марва — Сафо ва Марва тоғлари.

548 Ҳўром — ҳарамнинг қулиши. Муқаддас жойлар.

549 Халқ — муўларни қирқиб.

550 Тақсир — қисқартириш.

551 Муўламир — ўмра қилувчи.

552 Истиломи хажар — Каъбадаги муқаддас тошни упиш.

553 Талбийта — ҳаж вақтида «таббайка» деб айтиш.

554 Қўдум — етиб келиш.

555 Сўйи — овланадиган ва суняладиган ҳайвон.

556 Уи — қарамол.

557 Наҳр куни — Зулҳижжанинг ушинчи, яъни қурбон куни.

558 Ҳамрайи иқба — Шайтонга тош отиладиган жон.

559 Забх — сўйини.

560 Мухрим — иҳромдаги.

561 Амол — «амал»нинг қулиниги.

562 Уҳда — мажбурият.

563 Мутамаатни — тамааттуъ қилувчи.

564 Хадй — қурбонлик.

565 Тарвийта — Зулҳижжа ойининг саккizinчи куни.

566 Мийқотдан ташқари.

567 Махтурот — қаранг; 525-изоҳ.

568 Мужиб — сабиб.

569 Ватпъ — жимоъ.

570 Амд — билиб қилиш.

571 Исиюн — эсдан чиқиш.

572 Карх — жабр, мажбурилик.

573 Татйиб — ҳуш қилиш.

574 Дохил эмас — кирмайди.

575 Хизоб — буюк, юзники.

576 Тунбон — ишти.

577 Каланақ — ёпинчиқ.

578 Ҳўбба — халат.

579 Каъб — туник.

580 Омма — хамма, барча.

581 Хийи — вақт, чоғ.

582 Дарҳам — чапанган.

583 Сийом — руза тутувчи, рузадор.

584 Мақтал — қатл этилган ер.

585 Акраб — энг иқин.

586 Ҳийим — руза тутувчи, рузадор.

587 Мурдор — удимтик, попок.

588 Масокки — мискининг қулиниги.

589 Наҳир — хунбуёй усимлик.

590 Ҳийди адхо — Қурбон ҳайити.

591 Гахаййур сайланиш.

592 Милайи аҳзарайи — икки милл кўкаламзор.

593 Хажару-л-асвод — Каъбадаги қора тош.

594 Ҳатвобъ — ҳаж либосининг бир учи унғ қулиқиқа, ик-

кинчиси чап елкага ташлангани.

595 Фуржа — оралик.

596 Муволот — кетма-кетлик.

597 Хам этмоқ — отилмоқ, букилмоқ.

- 104. Ақдом — биринімак.
- 105. Мавқиф — тұрад жой.
- 106. Марвия — ривоят келініган.
- 107. Фосила — масофа, узиклиг.
- 108. Ашо — шаһиншаһ намаз.
- 109. Ибҳом — бопи бармоқ.
- 110. Мусаббида — курратилча бармоги.
- 111. Рамий килмоқ — отмоқ.
- 112. Иттидан — кузгалниш, кучиш.
- 113. Рамий-и жуммор — тош отиш.
- 114. Муассаб — тош ташлаунадилан жой.

МҶУМЛАҶА

Заҳрирдиги Муҳаммад Боқур ва унинг «Мубоҳини» асари	3
Ўлтиқодиния	6
Китобу-с-салот	27
Китобу-з-закоат	97
Китобу-с-саум	110
Китобу-л-ҳаж	122
Изоҳлар	167

Адабийбадий нашр
ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР
МУБАЙЙИНИ
Ўзбек тилида

Муҳаррир *Илҳом Зойир*
Мусаввир *Темур Саъдулла*
Тех. муҳаррир *Валентин Веремеюк*
Мусаххих *Зиёда Латифхон кизи*

ИБ № 247

Теринга берилди 17.02.2000 йил. Босинга рухсат этилди 20.03.2000 й. Бичими 84×108^{3/32}. Шартли босма табаги 9,66. Папир босма табаги 7,7. А.шди 1.000 нусхада, баҳоси шартнома асосида, Буюртма № 23

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Абдулла Қодирий номидани халқ мероси нашриёти, Тошкент — 129, Навоий кучаси, 30-уй, Папир рақами № 5.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг Тошкент китоб-журнал фабрикасида бошилди. Тошкент—134. Юсуф-обод даҳаси Муродов кучаси, 1-уй.

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ХАЛҚ МЕРОСИ
НАШРИАТИ

Директор: Дилбар ШҲРОМОВА

Бош муҳаррир: Илҳом ЗОИРОВ

Насаб чиқаринг бўлими мудпри: Темирулат ХОДЖАЕВ

